

აქაკის

თ ვ ი უ რ ი

ქვემოთ

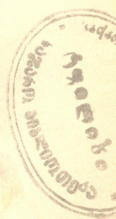
წელიწადი მეორე

№ XI

ნაკვეთი, 1899

[Handwritten scribble]

5502

ქუთაისი

ლამბაშიძის სტამბა და Типография Гамбашидзе

1899

შ ი ნ ა ა რ ს ი:

განყოფილება შირველი.

გვ.რ.

II სვიმონ მაჩაბლის პასუხი. ლექსი, გიორგი ერისთავისადმი.	5—8
III ამირანი. დრამატული პოემა. სეკ. გასკიბლამის	9—62
IV პროგნამა ეთნოგრაფიულ და იურიდიულ ცნობების შესაქრებად. (გაგრძ.) ჯ. სხსისქვილის	63—81
V საქართველოს დედაქალაქი ტფილისი. (გაგრძელება) მოსე უანსქვილის	
VI ვეროკის მთაბრუნობა. (დასასრული) ს. ქვარციანის	

მეორე განყოფილება.

I სოფ. ბოსტანა. წარმოდგ. მღ. ჯ. ბარამიძისგან	1—9
II იღლის სასწორი. ზღაპარი და ხალხური ლექსები, წარმოდგენილი ო. ა. მახაბდის მიერ.	10—16
III თუშური ლექსები. შეკრებილი ივ. ბუქურაულის მიერ	17—24
- განცხადებანი.

სვიმონ მაჩაბლის პასუხი.

მსცნობ ძმაო ქარტას, გიქებ თხზულებას—
ნურ-ვინ იჩემებს... იწყებს ცილებას!—
შენთან ჭირს ვირჩევ სხვათ ქორწინებას,
გულს უყოფ ტრფობით აღბეჭდილებას.

მსწუხ და ვჰსტირ ძმაო, შენს დაშორებას,
მაგრამ ვინ შესცვლის ზენარის ნებას?
მასვე ვსთხოვ: შორს გყოს საცდურთა ვნებას,
ჩვენც გვხსნას ესოდენ ცრემლთა დინებას.

თუ ოდეს გსმოდეს ჩემი თხრობანი,
შეჰკრიბე!... გაქმნდეს* იგი ცნობანი:
ვით გიებულა უვიცობანი!...
კაცს შევენის სიბრძნე, მამაცობანი!...

არ გაუდრკების მხნესა გონება,
არცა ამოს ფიქრს ემონება;
მას მართებს მართლად თავის წონება.
ჰსთქვი: მოშიშს შიშით რა ეფონება?

ზადილოთ იგი, ვინ გვეო ცხოველად,
აღგვადორძინა, მოგვეფინა ველად!
მისის ვედრებით თვალნი ვჰყოთ სველად,
იგი გვეყოფს მარად სასუფეველად.

მცი, ხელწიფეთ გვარი ესეა,
წყრომა და ტკობა მათი წესია,
რადგან ყოველთა უაღრესია,
მოწყალება ის უზესთაესია.

იკვამის კიუტეგის მონიშა

შენ ყრმა, ჭაბუკი, მცირე-წლოვანი,
თუ რისმე ცთომის იყო მხსოვანი,
დიდი ხელმწიფე, მჰსგავსი მღვთოვანი,
იგ დაგიფარავს სიბრძნით მყრცოვანი.

ნუ სწუხ სასურვო, ამა შემთხვევას,
დღისით შრომასა და ღამის თევას!
ღმერთი გაღირსებს მსწრაფელ უკმოქცევას,
ურთიერთ შორის ღზინსა-შექცევას.

ზოგნი მილიონს ხარჯვენ ამითა
ქვეყანა მოვლონ დღისით ღამითა,
აჯლი მოვა მოკვდეთ ჟამითა,
თუნდ ვისხდეთ ღზინსა მდიდრის სკამითა.

მუნ მიმავალსა, რა გიჭირს შენა?
ქვეყნის ცნობის თქმად, აღვიძრავს ენა!..
აწ განიშორე ფიჭრი და წყენა!
სასოებითა იპყარ მოთმენა.

შენთვის ეგ კმარა, რაცა სიმდიდრედ
თან მიგდევს სრული გონიერება.
იგ გეკმავების სიბრძნის სიმდიდრედ,
თუმცა იხმარე ზომიერება.

მე ძალი ენა, სხდაც მიგყვება,
დროს გაატარებ სიხარულითა.
შენთან მიმოსვლა მყისვე იწყება,
მით გმართებს ქცევა ჭკუით სრულითა.

მოხუცი ბიძა გემუდარები,
არ დამივიწყო შენთვის მქმუნვარე,
გული ჰყო ხსოვნად დაუზარები;
არ გშვენის მღერალს იყო მღუმარე.

ძმა ძმას მოგიძღვნი ამბავსა რასა?
სიცოცხლის ღმერთა სად განისვენებს:
ღრუბლით მოსილი მყოფობს თვისს სრასა,
თვინიერ შენსა ვის მოიხსენებს?

ჰე, გიკვირს ძმაო, ბედმან იგიცა,
ვით მქმუნვარე ჰყო მზგავსი მთვარისა?
როსხვით მობრუნდა მტროფობი იგი ცა,
მონაწილედ ჰყო დროსა შწარისა.

ზამოვედ ძმაო, მომეც ნიშანი,
გამოხატული შენის სახისა.
ვლო ზღვით სისველე და ზღვა-ქვიშანი
ვჰპოვო გზა მზგავსის ალვისა ხისა.

არ ვრიდებ გზასა მე შენთვის მზასა,
დაუღალავად რკინის ქალმითა,
აწ განვიძრახავ, ვჰპოვებ და ვნახავ
მიუალერსებ შენის სალმითა.

მივალ ვიტრებ, მასაც ვატრებ
 და განვუცხადებ აზრსა ყოველსა,
 ნუ მოჰკლავ გულსა, მისთვის დაგულსა,
 ნურც თვალს გიმყოფებს ცრემლით სოველსა.

შადა დაგიღვას, თავს არ გაიღვას,
 ვიდრე შენ უკვე მოიქცეოდე!
 მანცა „პატრეთი“, მშვენებით ერთი
 მოგცეს და თვითცა მკვდარ იქცეოდეს.

ღასრულდა ძმაო, საყვარლად კმაო,
 ღმერთსა ვსთხოვ, იქმნე მარად მშვიდობით!
 ხელმწიფე დიდმან, სიმართლის ხილმან
 ბედნიერად გყოს! განახოთ დიდებით!

„ყაზარმობის“ დროს რომ სხვათა შორის გიორგი
 ერისთავი, პოეტი, დააპატიმრეს და წაიყვანეს, თავადმა
 სვიმონ მაჩაბელმა ეს ლექსი მისწერა მისი ლექსის პასუხად.

ა მ ი რ ა ნ ი

(დრამატული პოემა)

წინა-სიტყვა

დიდი ხნიდგან გრძნობს ჩვენი ხალხი იმ მოთხოვნით-
ლებას, რომ ამირანის ლეგენდების ციკლი შეკინძულიყო
და გალექსილიყო. ხალხმა ამ ლექსის მინუსები, ფორმა.
ამირანის ამბის გამოსურათ-ხატებისა უკვე გვაჩვენა. საჭი-
რო იყო მხოლოდ შეთანახმება, გაერთ-სულება ამირანის
ამბებისა და სხვ. ჩვენ ვსცადეთ ამ ხალხის კოლლექტიური
სულის ნათხზის ამ ნაირად შემუშავება, და დასრულება.
მისი-კი მიგვიჩნდება უფრო ნიჭიერთათვის და მცოდნეთა-
თვის.

გმირი ამირანი საერო გმირია, რომლის მსგავსიც აღა-
რა იცის-რა სხვა კიდევ ჩვენმა ხალხმა. მაგ. გირს აწერავს
იგი ყოველ-გვარ თვის აღმაფრენას და ელის მის აღსრუ-
ლებას. იშვიათია ხალხი, და ან სულაც არ არის, რომ
დღემდე ასეთი შინაარსის გმირი ჰყავდეს. იყვნენ ბერძნები
— მათი პრომეთეოსი აიხსნა და მოსჭამა პური თვისი დანი-
შნულებისა... ეს ჩვენი გმირი, ამირანი, ყოველ გვარ არიმა-
ნებზე, პრომეთეოსებზე და სხვ. ძველის ძველი ცხოვრე-
ბის გმირია თვისი დასაწყისით. ჩვენი ხალხის კოლლექ-
ტიურ შემოქმედებითს ნიქს ის გაუღიადებია მაშინ, რო-
დესაც ეს ერები არიმანებისა და პრომეთეოსებისა არც კი
ყოფილან.

არასფერი არაა ამ გვირში ისე საჭირო ჩვენთვის, როგორც მის მისწრაფებათა გამოსურათ-ხატება...

ჩვენ შევვკრიბეთ ორჯელ მეტი იმაზე, თუ რაც ჩვენამდეა დასტამბული ხალხური სიტყვიერების მასალა და იმ მასალაზე შევეკინძეთ ამირანი ისეთი, როგორადაც ის ჩვენს ხალხს უუძველეს დროებიდან აქნობამდე წარმოუდგენია. ამით, ჩვენ გვგონია, თუ სრულებით ვერ შევავსეთ ნაკლი, გამოვიწვიეთ მაინც ხანა ნაკლის შევსებისა, როცა ჩვენც უნდა გვედარსოს „კალევალას“, „ნიბელუნგების“ და სხვათა მსგავსი ეპოპეა ხალხის კოლექტიურ სულიერ ნათხზზე დამყარებული.**)

ავტორი.

***) „შინა-არსი“ იქ და აქ ავსებს პოემის ფაბულას

ავტორი.

მარტოვეს სიღვიძივეც მუხრან შად
 კუთხივე სეკულიძივეც მონი შად
 კუთხიძივეც მონიძივეც მონიძივეც შად
 კუთხიძივეც მონიძივეც მონიძივეც შად
 კუთხიძივეც მონიძივეც მონიძივეც შად
საყვარელ აკაკის.

წარსულთა დროთა სიღრმეში
 ნათელნი ჰირნი ყოფილან;
 მათ ისტორია ვერ იკნობს
 და მაინც როდი მოფხვრილან.
 მადლიერ ხალხის უკვდავ სულს
 ობლად უბეში უთბია,
 ზღაპრები მათზე უწყვია,
 კული-კუდ გადაუბია,
 და ზღაპრად მათი სახენი,
 ჩვენს დროებამდე მოსულნი
 არიან მადლის, შვენების
 შარავანდედით მოცულნი
 თვისის ნაღვაწით გვხიბლავენ,
 ველარ ვაშორებთ თვალებსა
 და გვაგონებენ ოფლ-ნაღვარ
 მამა-პაპათა ძვალებსა.
 დავეძებთ მათსა აკლდამებს,
 სუნით ვსცნობთ სისხლსა დაღვრილსა,
 ვსცემთ თაყვანს მიწას მით ნაბანს
 და შევჭრფით წმინდა ადგილსა.
 მუხლ-მოდრეკილნი ვიწვევთ-რა
 აკლდამებიდგან მათს აჩრდილს,
 ვიხარით მისსა საღმუნსა
 და ვიზიარებთ მის წადილს.

1. მზის-დედა—ღმერთი.
2. მზე-ქალა, მისი ასული—ღმერთი.
3. მთვარე, მისი ვაჟი—ღმერთი.
4. ამირანი—გმირთ-გმირი.
5. ამირანის მამა—მალინდარა მონადირე.
6. ამირანის დედა—სამხრეთის მეფის ქალი.
7. სამხრეთის მეფე—ამირანის მამობილი, ბაბუა.
8. არაბი (ტუზ-გაჭრილი). ქალი.
9. უსუბი { ამირანის ძმანი | გპირები.
10. ბადრი { |
11. უსუბის ძმის-წული, ბადრის ძე |
12. ბადრის დედა—გამზრდელი ამირანისა.
13. გულ-თოიჯი ქალწული - დობილი ამირანისა.
14. ვეზირი სამხრეთის მეფისა.
15. ქალთა-მზე, მეუღლე ვეზირისა.
16. მწყემსი.
17. მწყემსის ცალი.
18. თეთრი, ბაყბაყი, კოჭლი დევი.
19. მკვდრები.
20. ხალხი და სხვა.
21. მწიკველი.

მოქმედება სწარმოებს: ამ დედა-მიწაზე, მალლა
 ცაში და ძირს ქვესკნელში.

პირველი სურათი.

შინაარსი.

იყო სამხრეთის მეფე. ჰყვანდა მზეთ-უნახავი ქალი. გადაეკიდა ამ ქალს თეთრი დევი, მოიტაცა და კოშკში ჩამწყვდია. — სანამ არ გავიციან, მანამ არ დაგნებდებიო, უთხრა მზეთ-უნახავმა და დევიც დაჰყაბულდა. შეუჩაღა, ვერ გააციანა. ამ ქალს აღთქმა ჰქონდა მზე-ღმერთთან, რომ ვისაც მისი პირის-ნაბანი გადაესხმოდა, მისთვის უნდა შეეწირა თვისი უბიწოება. ერთ დღილაზე გამოდგა კოშკის ნაპრალიდან მზეთ-უნახავი და პირის-ნაბანი გადმოაქცია. ძირს თურმე ერთ მაღინდარა მონადირეს სძინებოდა და დაესხა თუ არა თავზე, შეშინებული წამოვარდა. მოჰკრა თვალი მას მზეთუნახავმა, აღთქმა უნდა აესრულებინა და ჩამოუშვა კავები მის ასაყვანად. აიყვანა კოშკში და იტრფიალეს. ქალი დაფეხ-მძიმდა და ეყოლა ვაჟი. ვაჟის ყოლამ გააციანა. ახლა დევზე მიცემულ პირს ვეღარ უღალატებდა, მაგრამ ხათაბალაც ის იყო, რომ დევი აღის მქმინავი იყო. აღს ამოუშვებდა პირიდან სიხარულშიაც და უბედურობაშიაც; ტრფობის აღში უნდა ჩაეწვა ეს ქალიც. მოატანია ქალმა მაღინდარას კუბო და თვალ-ცრემლიდანმა მისცა ხელში ბალლი: წადი, წაიყვანე და ამა და ამ აღაგას ქოხია ტყეში, იქ მისდგი, გაზრდიანო. წაიღო მაღინდარამ ხოჭიქით ბალლი და ჩუმად მიდგა პირველ ნახულ ქოხის კართან. თვითონ გამოიპარა. სამზადისს ადგა დედა-ქალი ამ ოჯახის და რომ მოჰკრა ყური ბალლის სხავილს, მივარდა და გულში მიიკრა. გულ-დამწვარი იყო.

თვის დაკარგულ შვილი-შვილზე. ეს დაკარგული იყო უსუსუ-
პის ძმის-წული, ძე ბადრისა. ამ ნაპოვართ გაიმთელა გუ-
ლი დედა-კაცმა. ამ ღროს ხედავს, რომ ერთი ამბით მო-
ჰყავსთ ბადრს და უსუსუს. მალინდარა მონადირე. შესწამეს
მზევერაობა. დედამ შვილებს გააშვებინა იგი, სცა პატივი,
მიართვა ვახშამი და მერე მოაყოლა ამ ბაღლის ვინაობა.
ვინაობის მოყოლის დასრულება და მისი წასვლა, გადა-
კარგვა ერთი იყო. იზრდებოდა ამირანი. ერთი დღის — ერ-
თი წლის გეგონებოდათ. გახდა ათი წლის და დევის მო-
ყვანილობა მოიცა. წაჰყვა ახლა ძმებს — უსუსუს და ბადრს
სანადიროდ. ნადირობაში ტყის ღმერთი გამოდვა: მის ნას-
როდ ისარს აღარაფერი გადაურჩა. ძმანები თან ჰკვირობ-
დნენ, თან აღტაცებაში მოდიოდნენ ამირანის სივაშაკით.
მაშინ მოუყვა დედობილი — გამზრდელი ამირანს მის ვინა-
ობის ამბავს და მიუთითა იმ იმედებზე, რომელთაც მაზე
ამყარებდა ბადრი: — მისი დაკარგული ძის რამე გზით მოპოე-
ბას. ამირანიც მოწადინეა შამის, დედის, დევის და უსუსუ-
პის-წულის ნახვას.

სცენა: უსიერ ტყეში ქოხი, რომელსაც აწყდება კარზე გზა-
წვრილი. ბაკეში შემოვა ნანადირევით ბადრი; ქოხიდან გამოდგება
ბადრის დედა.

ბ ა დ რ ი. მადლობა მზე და მთვარესა
და მზის დედასაც ნეტარსა!
თუმცა ძე ჩემი დავჰკარგე,
კვალიც ვერ ვნახე ველარსა,
მაგრამ მათსაღე განგებას
არ დავუგდივარ სამადლოდ:
ამირან მომცა მის ნაცვლად,
სამაგიეროდ, საბადლოდ!
ჯერ ათის წლისაც თუ არის,

თვალ-ტანად სრული დევია,
მაგრამ დევის ხმას სამყაროს
ბჭენი სად შეურყევია,
და ან დევის ძალს რიყისთვის
წვენი სად გაუდენია?
რაც ამირან-ყრმამ საქმე ჰქნა,
ჯერ არვის ჩაუდენია!

ბადრის დედა: მიკვირს და გამკვირვებია!

ბ ა დ რ ი: გასაკვირალიც ის არი,
რომ ნახტომ ნადირს ჯერ მისი
არ ასცდენია ისარი.

ტყე და ველს ისე აბრუნებს,
თითქო ნადირთა ღმერთია,—
სწორ-უბოვარი, უბადლო
ქვეყნად ის ერთად-ერთია!

ბადრის დედა: (ჩამოხსნის ნანადირევს).

მართლა რომ საკვირველია,
თუ ეს ნასროლი მისია,
მაგრამ ეტყობა ქრილობას—
ეს უფრო უსუბისია!

ბ ა დ რ ი: რას ამბობ?!... უსუბ რომ ხედავს,
ჯერ დაკვირვებას უნდება:

იმისი ძველი გმირობა
ამირან ყმასთან ხუნდება.

აავსო ნანადირევით

კლდე და ღრე, მთა და ბარია.

სარჩოსთვის ნულა მოვსცდებით,

აწ სხვა გვაქვს საძებარია:

შვეუდგეთ ჩემი ძის გზა-კვალს

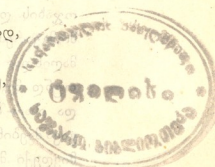
გინდ მიგვიყვანოს სადაცა,

თავ-გამეტებით მოვლახოთ
დაბლა ქვესკნელი, მალლა ცა.
(მოკლენ ამირან და უსუბაც ნადირობადგან.
ამირანს გადაეხვევა ზადრის დედა).

ზადრის დედა: შვილო ამირან! ხედავ ბადრს,
შვილის დაკარგვა ამწარებს
და ნუგეშს მხოლოდ ერთად-ერთს
შენს ბიჭობაზე ამყარებს.
რომ ვინმე ექოს, შენსავის
ჯერ არვის გაუგონია:
შენს შეხვედრაზედ ბაყბაყიც
აკანკალდება — ჰგონია!
ნუ შეიბრალებ მუხთალსა,
მოღალატესა გმობილსა,
ნუ გამოტყუებ იმედსა
ძმაზედ უტკბესსა ძმობილსა.

ამირანი: ძმა უნდა შავის დღისათვის
ეს ძველთაგანვე თქმულია...
ჩემი სიცოცხლე და ბედიც
ძმისაზე გადაბმულია.
ავწყვები ბადრის სურვილსა,
ვივჭდე უსუბის ნებასა:
ან გავიმარჯვებთ ჩვენ ერთად,
ან შევეყრებით ვნებასა.

ზადრის დედა: გეტყობა სიტყვა-პასუხზე,
შესულხარ ჭკუა-გრძნობაში;
გცოდნია სესხა და ვალი
დაწესებული ძობაში.
აწ როგორც დაბრძნილ ვაშკაცსა,
ჭკუა მიღალსა, გრძნობა სრულს,

გეტყვიტ ჩვენ საიდუმლოსაც
აქამდე შენგან დათარულს.
ბედის მწერლებმა მაჩუქეს
მე შენი თავი მაშინა,
როცა დავჰკარგეთ ბადრის ძე,
სულთის-დგმა უსუბისთვინა.
ერთსა საღამოს ხოჭიქით
კარზედ მოგაგდო სულ სხვამა,
ყური მოვჰკარი შენს სხავილს,
ამწურა ცოდკა-რისხვამა,
იჯრას ვადექი, გავაგდე,
შამოგიტევე მარდადა;
გავხედე, გზა-წვრილს გაკვროდა
შენი მომყვანი ლანდადა.
ბადრ მთვარეს ჰგავდი, რომ გნახე,
მაგრად მიგიკარ გულზედა.
შენ ძუძუს პირი შემახე
შვილი-შვილ დაკარგულზედა.
ჩემს შვილებს შენი მომყვანი
გზაში შეჰყროდა უეცრად;
ის გონებოდათ მზვერავე
ოჯახის და მიელოთ მტრად.
მომგვარეს ვაი-ვაგლახით,
მალინდარასა წაგავდა,
თუნდ მონადირეს ირქმევდა
და ისარ-შვილდიც თან ახლდა.
გავაშვებინე ბადრს, უსუპს,
მივდექი მასპინძლობასა
და მოვაყოლე ნავახშევს
კერასთან ვინაობასა.

უსუპო: მაშინ მოვედით, ამირან,
შორეულ ნადირობიდგან,
ძმისწულს დაკარგულს გძებნიდით,
დავბოდით შორსა შორიდგან.
რომ ვნახეთ დედის ხელშია,
გულმა იფეთქა უჯეროდ
და დაკარგულის ძმისწულის
მიგიღეთ სამაგიეროდ.
იმ დღის შემდგომად ძმას გარქმევთ,
ძმა ხარ სისხლით და ხორციითა,
თუნდა ას-ფერად გვიღებდეს
შენი ამბები ჭორითა.

ბაჯრის დედა მომიყვა: ნადირობის დროს
შემომალამლა მთაშია,
კოშკის მაგვანი კლდე ვნახე
და მივეყუჩე ხავსშია.
ალიონის დროს მძინარსა
თავზე დამესხა ნაბანი:
თურმე ეს კოშკი ყოფილა,
შიგ—დევის ტრფობის საგანი.
სარკმელს გადმოდგა, შემიხმო,
თმით ამიყვანა კოშკშია;
შავეტრფიაღე; ნამყოფი
ცხრა თვის—ეგ პაწა ბავშია.
ფარულად მოხდა ყოველი,
არც კი მინახავს დევია,
მაგრამ ქალს გაცინებია,
ვაჟი რომ დაბადებია.
დევთან მას ფიცი ჰქონია:
უნდა მას დანებებოდა,

თუ მოხდებოდა ოდესმე,
 სიცილი აუტყდებოდა.
 ზალა გზა ჰქონდა, მიბრძანა:
 „ბავშის აქ მალევა ძნელია,
 დევი მას მოჰკლავს, თუ ნახა
 და შენი საზრუნველია.
 წადი, წაილე ხოქიქით.
 მ ვის წერა ვარ მენაცა,
 მაგრამ, თუ ეგე დავსწყევლო,
 მყის გამიქვავდეს ენაცა.
 წადი და კუბო მოიტა.
 ალის მქშინავი დევიო,
 გამიცინია უნდ მოვჰკვდე,
 ლამეც ნუ გამითევია.
 აქედან წაღმა წადექი,
 გზა-კეცილები იარე
 და პირველ ქოხის მეკვამურს
 მიუდგი, ჩუმად მიჰგვარე.
 არამც და არამც შენს ქოხში
 არ მიიყვანო არადა:
 შენი ცოლ-შვილი დატანჯავს,
 მოეკიდება ავადა.
 მზე და მთვარეა მაგისი
 მზრუნველი, მწყალობელია.
 ეგ ამოკატავს დედის სისხლს,
 გადუხდის... უეჭველია.
 ჰკოცნა და ცრემლი აყარა
 ძუძუ-დამწვარმა დედამა
 და მეც დამიწვა გულ-ღვიძლი
 იმ თეთრი დევის ბედამა!“

თქვა და გაგვშორდა ტირილით,
ამოჯდომოდა გულია.
მას აქედ შენი მამისა
გზა-კვალი დაკარგულია.
ჩვენ გზრდიდით ტკბილი აღერსით
დაკარგულისა წილადა,
და იზრდებოდი დღე-დღეზე
ერთი თვის სამი წლისადა.

ამირან: მე შენი ძუძუ ვიგემე,
ესენი მყავან ძმებადა.
ნეტავი მამა მანახა
დედისა მოსაძებნადა;
ნეტავი დევი მანახა
მთაში, ან სადმე ველადა;
ნეტავ მანახა ბადრის ძე
ხელში ხელ გასაყრელადა!

მ ი რ ა ნ ს უ რ ა თ ი.

შინააღსია.

ამირან და ძმანი მისი წავლენ ბადრის ძის საძებრად.
დაბურულ ტყეში უეცრად წაატყდებიან კოშკს. სამ დღეს
და სამ ღამეს გარს უვლიან და კარს ვერ მიუგნებენ. ამი-
რანი წიხლს ჩაჰკრავს და კარი ჩატყდება. კოშკში ნახვენ
კუბოს და კუბოში მდებარე ცხედარს. წიგნი უკავია ხელ-
ში ამ ცხედარს. წაიკითხავს ამირანი და გამოდგება ეს
ყმაწვილი უსუბის ძმის-წული. დევები ამოუყელეთია და მხო-

ლოდ ბაყბაყ-დევის ჯავრი ჩაჰყოლია გულში. ვინც იმ ბაყ-
ბაყ, თეთრ დევს მომიკლავს, ჩემი ხრმალი ალალ მისიო.
ამირანი დაეპატრონება მის ხრმალს, რაშს, მშვილდ-ისარს.
ძმებმა ითათბირეს და გადასწყვიტეს, რომ სამ-კუთხივ გა-
მგზავრებულიყვენ თეთრი დევის საძებნელად, რომ ან შე-
კვდომოდენ და ან მოეკლათ.

სცენა: უსიერ მთაში კოშკის მსგავსი კლდე. ამირანი და მისი
ძმანი—ბადრი და უსუბი გარშემო უფლიან ამ კოშკისებურ კლდეს.

ამირან: სამი დღე და სამი ღამე
გარს ვუვლი და არ ვიხემსე.
სახით კოშკსა რასმეს წაჰგავს,
ანაგებად კლდეს ესე.
თუ რომ კოშკის კედელი აქვს,
რომ ჩაფუქნევ მაგრად წიხლსა,
კარს ავაბავ უკაროზე
კლდესა ფეხთ შენატებსა.

(ჩაჰკრავს წისღს. ვარა შეტუდება. გამოხნდება კუბო,
რომელშიდაც ჩსკდარა ასკენია).

ეს ვინ არის? ეს რა არის?
ვიზედა რისხვა მზისი?
შავ-კუბოში მკვდარი ყრმა წევს,
საწყალი და საბრალისი.
თითებსა და თითებ შუა
წიგნი უღევს ქალაღისი.
ვნახოთ ერთი, რა დაურჩა
ჯერ უთქმელი, სანატრისი?
(გამოართმევს ქაღალდს და ჰკითხულობს).
„ვისაც უნდა ჩემი ცნობა,—
ძმისწული ვარ უსუბისი“...

ბადრი (მღელვარე) დაკარგული ძე ვიბოვე

საქებური ჩემი ძმისი,
მაგრამ მკვდარი სატირალი,
რომ სამარე ვთხაროთ ყრმისი,
რომ ვიყაროთ თავზე მტვერი,
ავალრუბლოთ ბურქვი თმისი,
რომ გულ-ბოყვი ჩავიქოლოთ
გადუვალი ჯერე მტრისი...

ამირან (კვათსულაბს) დევის რჯული სულ გავწყვიტე,

ალარ ჩამრჩა ჯავრი მისი.
ერთი თეთრი დევი დამრჩა,
მოვკვდი, წამყვა ჯავრი მისი.
ვინაც იმ თეთრ დევს მომიკლავს,
ჩემი რაში ალალ მისი;
ახსენი და წაიყვანე,
სადაც ბაგა იყოს მისი.
ჩემი ხრმალიც მან წაიღოს
გასაქირში სახმარისა,
ისარ-შვილდიც მოწამლული
გამტებელი წელში მტრისი.

უსუპი (გაკვარბული) შავმა კატამ გადურბინა,

ახლა ვიცი, თეთრ დევს წინა.
ვისთანა მაქვს საქმე, ვიცი
და სატკენიც არ მეტკინა.
ჩემს შავ რისხვას მის თეთრ სისხლში
ვალღებვინებ წითლად სახეს:

ავუსრულებ ძმისწულს ანდერძს,
თუ ვერა და მკვდარიც მნახეს.

ბადრი (სასოწარკვეთილი) მატყუარაა სოფელი,

ცბიერი, სახე კრელია,
წარმავალია სულ ყველა,

მწარე თუ გემრიელია...
აწ სამერმისო სიცოცხლე,
რაც მქონდა, გამომელია:
იმედი, ნდომა, ხალისი
ჩემთვის თანასწორ მწველია!
რაც ახალია სხვისათვის,
ის ჩემთვის ძველის ძველია;
წარკვეთილება იმედის
გლახ-გულის მხრწნელი გველია.
მე აღარ მინდა აწ ოქმი,
ჯიბრი—ეს სულის მდგმელია;
მე აღარ მინდა სიცოცხლე,
სიკვდილი სასურველია.

უსუპი.

ნეტა ვიცოდე, რა მოხდა,
რომ ჯერ სხვას არ მოხდომია?
რა გაჩენია ქვეყანას,
რომ იგი არ მოკვდომია?
რად ჰღალავ ენას მჭევრობით?
ხედავ, ცხოვრება ომია:
ერთი ჩნდება და სხვა კვდება,
ყველა ამ გზაზე მდგომია.
დეე, აგოროს სოფელმა
ჩვენის ცხოვრების ტალღები;
დეე, აბრუნოს თვით ბედმა
წაღმა-უკუღმა ჩალხები!
ხომ მაინც არ გამოვა-რა,
თუ ყველა წარმავალია,
ჩვენც ავყვეთ-დავყვეთ სოფელსა—
თვით ბედი მამღერალია!
თუ ჩვენთვის ყველა გაჰყინა

და გააქვავა ბედამა,
განა ამოა არ არის,
შვილიც იტიროს ღეღამა?
მაშ რაღას ყეფავ, ბედ-კრულო,
ბადრო, ფერ-მკრთალო მთოვარე?
მეც, რომ გიყურებ დაღრეჯილს,
ვარ გულ-მოკლული, მთრთოლვარე-
ნუ ამალრინებ, ესა მაქვს.
მე შენთან სათხოვარია:
შენი ძის უდროდ დაღუბვა
ჩემთვისაც ნაღველ-ძმარია.
ამირან: ძმაო, უსუბო! მეც ვიცი,
რაც ამ დროს საცოდნელია.
დაკარგვა შენის ძმისწულის
ყველასთვის საგრძნობელია.
მაგრამ რას იზამს ვალაღი?
მოგვარება სჯობს საქმისა:
თეთრი ღევია საძებნი
და საფიქრალი სამ-ძმისა.
სამ კუთხივ ცეცხლად მოვედვათ.
ქვეყნის არეს და მარესა:
ჩაეძახოთ შავსა ქვესკნელსა,
შევეყნოთ მზეს და მთვარესა.
ან ზეცა გვეტყვის, ან მიწა
გვაჩვენებს მისსა გზა-კვალსა
და მაშინ თავზე დავეცეთ
სულთა-მხუთავად მზაკვარსა.
ვფიცავ ვაშკაცის მარჯვენას,
ვფიცავ ძმობას და მტრობასა,
ვანანებ, სადმე თუ შევხვდი,

ქვეყნად გაჩენას, შობასა!
ვანანებ ტურთა ყმაწვილის
დაჯაბნას, გულის ტკენასა!
ხახას გავუხსნი პირ-მყრალსა,
ხელით ამოვგლეჯ ენასა!

ბ ა დ რ ი: დევების მეფე-მელეტელო,
ძმაო ამირან, გმირთ-გმირო!
მე შენი ქება ღიდება
ღლე და ღამ უნდა ვიყვირო.
შენს მძიმე მაჯას რა უძლებს?
ვისი რა თეთრი დევია?
გაუმარჯვნია ყმაწვილზე
ბაყბაყს, რომ შემომთხვევია.
მაგრამ ღლეს შენ ხარ ჩემი ძმა,
ჩემი ძეც შენი შვილია;
თეთრსა დევს იგი მოუკლავს,—
ეგ დევი შენი წილია!
შენ ამოკაფე მის სისხლი,
ეგ სასახელო შენია;—
ერთილა ეგ გყავს მეტოქე,
სხვა ვინლა შამოგრჩენია?

უ ს უ პ ი: რათაო, ბადრო?! არ იცის
ხათრი და შიში რისხვამა.
მე გადაყვეები ჩემს ძმის წულს,
თუ რომ პატრონად მიწამა.
გინდ შემყლაპავდეს, ვიცოდე,
მარწყვივით თეთრი რევია,
მე მაინც მივალ პირ და პირ,
ეს ჯინი გამიწევია!
მერე ვის რა სურს, ისა ჰქნას;

მოვრჩე მე ჯავრს და ვარამსა,—
უნდა პირიდან ვადინო
სისხლი თეთრ დევსა, არამსა.

ბ ა ლ ი ა: ავდგეთ, წავიდეთ, დრო არის,—
ბევრი გვაქვს საფიქრებელი,
ან გულის აღმაფრენელი,
ან თავის დამამსებელი.

მ ე ს ა მ ე ს უ რ ა თ ი.

შინაარსი.

დაშორდებიან ძმანები ერთმანერთს და ცალ-ცალკე წავლენ დევის საძებრად. შემოეყრება ამირანს თეთრი დევი და შეჰკვივლებს ამირანი: ახლა დაითვალა შენი ღღეო! დევი სხვაგან უკვალავს: ნუ მამკლავ, ამირანო! ამა და ამ ადგილას მზეთ-უნახავია, ამომავალი მზე არის, ვეფხვია მარდი, ლომ-გული და ღღემდე არავინ მორევიანო. ამირანი ამ ქებით იმ მზეთ-უნახავის ძალ-ღონის შურში შევა. ამირანს იქით გაისტუმრებს თეთრი დევი და თვითონ გადიცდენს თავზე ხიუათს.

ს ც ე ნ ა: ამავე კოშკის ახლო-მახლო გზა-შარა. ამირანი და თეთრი დევი შეეყრებიან ერთმანერთს და ამირანი შესჰკვივლებს.

ა მ ი რ ა ნ ი: გაჩერდი, დევი ბაყბაყო,
შენ თეთრო დევი, ვერანა!
შენი ღღე ჩამოთვლილია,—
ამოვიგდია ქვეყანა.
შენ მზე-ჰაბუკი დოყსა გდებს,

ძმისწული უსუპისია.
ვინც ჩაგაძაღლებს, ჩაგახრჩობს,
მის ხრმალი ალაღ მისია!

თუთრი დეკი: არა, ამირან, ნუ მომკლავ,
პირი დაგრჩება რძიანი,—
მზეთ-უნახავსა გასწავლი,
ამომავალი მზე არი.
ვეფხვია მარდი, ლომ-გული,
ნაზია, მაგრამ ცხარეა;
თვით გემრიელი ლუკმაა,
დაპატრონება მწარეა.

ამირანო: ვეფხვია მარდი?!

თუთრი დეკი: ელვაა!

ამირანო: ლომ-გული?!

თუთრი დეკი: ყველას მძღვეელი!

ამირანო: (წაიხადით) შენ მყრალო დევო, ენა გაქვს
მჭევრი და დაულეველი.

თუთრი დეკი: მჭევრ-მეტყველება მის სრისა
მესრების წვეტებს ასხედავს:
ძირს მღილი, მალლა ფრინველი
მის შიშით გავლას ვერ ბედავს.

ამირანო: ვეფხვია განა, ლომ-გულიც?

თუთრი დეკი: მზე-ქალის მოჩხუბარია.
იმისი სახის, როგორც მზის,
დაიწვის შემხედვარია.
მოსისხარია ღაჩარის,
ღვე-გმირის მაძე'არია:
ვინც იმას გვერდსა დაუდებს,—
მხოლოდ ის მისი ქმარია.

ამირანო: ვაი მცნს ღღესა, თუ სტყუი.

ამ ჟამად გადამრჩენიხარ.

მე იმ მხნე ქალის ღონისა

შურში და ჯიბრში შევდივარ.

მთლად დელა-მიწას მოვივლი

ფეხ-და-ფეხ, კვალა-კვალადა

და, თუ რომ ვერსა ვიპოვი,

არ შამეყარო კვალადა.

მეოთხე სურათი.

შანაღსა.

წავა ამირანი ამ მზეთ-უნახავის საძებრად. ერთ სამ-
ხრეთის მეფის კარზე მივა. მეფეს შეაყვარებს თვის ვაშ-
კაცობით თავს და იშვილებს ის ამირანს. როცა გაანად-
გურებს მის მტერს და დუშმანს, ამირანი წავა ისევ დევის
ნარჩევ ქალის საძებრად. ორ ქალს შაირთავს. ახლა მია-
დგება ერთ ოდა-სარაიას რკინის მესრებით შამოვლებულს.
ყველა მესერას ერთს გარდა კაცის თავი აქვს ჩამოცმული.
ერთად-ერთი გზა ორლობეში მიდის და ოდა-სარაიას უნ-
და ჩაუაროს. ერთი სარახე ქვაბი ფლავი დუღს ორ-ლო-
ბის შესავალში. ამირანი დიდი ხნის მშიერია, გადმოხტება
რაშიდგან. მთლად-ერთიანად შესჭამს ამ სარახე ქვაბ ფლავს,
მოველებს ისევ შავს და შეიგდებს ორ-ლობეში. სარაია-
დან გადმომდგარი არაბი (ტუჩ-გაჭრილი) ქაბუკი შეაჩე-
რებს მას. მიიწვევს შინ. ამირანი უშიშრად შევა. არაბი
გამოიწვევს. საჭიდაოდ: ერთ მესერას თავი აკლიაო. ამი-
რანი დასცემს. დაჯაბნილი არაბი შეეხვეწება—საკინძი გა-

მისხენიო. ამირანი გაუხსნის და რაღას ხედავს? — ძუძუები! თურმე ეს არაბი ქალია. ამირანს გული წაუფვა ბროლის ძუძუ-მკერდის დანახვაზე და წაბარბაცდება. ამით ისარგებლებს არაბი და მოახტება გულზე; მიადხებს: ცოლად შემირთე, თუ არა მოგკლავო! ამირანი დაჰყაბუღდება.

ს ც ე ნ ა: უდაბურ კლდე-ღრიან ტყერნალ ორქაოში ოდა-სარაია სდგას. გარშემო შემოვლებული აქვს მესრები კაცის თავებით შემოხირჩხლული. ერთად ერთი გზა გაუვლის ამ ოდა-სარაიას მესერების გასწვრივ ერთ მხარეზე ვიწროში. ამირანი ვიწროს შესავალში დანახავს დიდ ქვაბს ფლავიანს და ერთიანად ამოსვლევს დიდი ხნის მშვიერი. ამას ჰყურობს ოდა-სარაიის აივანზე გადმომდგარი არაბი და ბრაზი მოსდის გულზე. ბოლოს შეჯდება ამირანი რაშზე და შეიგდებს ვიწროში.

ა რ ა ბ ი. ვინ ხარ, რომ ასე თამამად რაშს მოაგელოებ ქარადა?
 ვინ ხარ, რომ ფლავი შეჰყლაპე,
 მე არ ჩამაგდე ფარადა,
 მაშინ როდესაც მესერებს
 სარქველოდა აქვს თავები,
 და უცხოვს გულსა უპობენ
 საშიში სანახავები?

ა მ ი რ ა ნ ი. რა გულსაც შიში უგრძენია,
 მისი გმრობა სად არი?
 არ უნდ შეიხოვ თავს ხელი,
 რომ დაეყაროს ლადარი.
 სიკვდილსა ვინცა მიუბრის,
 ნაცარ-ქექია, ქალია!
 ჩემი გულია ტალ-კვესი,
 ჩემი მარჯვენა ხრმალია,
 და თამამობაც სულია,
 ნალესი ხრმალის მმართველი, —

იმ ხრმალის მიქნევ-მოქნევას

შორს გააქვს ჩემი სახელი!

ა რ ა ბ ი: მომწონს ეგ სიტყვა-პასუხი,
დასაჯერებლად თქმულია,
თუ რომ საქმეცა, ვით სიტყვა,
მაგ გვარად გაბედულია.

ა მ ი რ ა ნ ი: ნაცარ-ქექიას შეჭფერის
შეშთანა სიტყვით მაგრობა,
ეგრეთვე გმირსა სიტყვასთან
საქმის უტყუვრად მადლობა.

ა რ ა ბ ი: კარგია თავის იმედი;
გაგაბედვინებს საქმე
მეც იმედი მაქვს უშიშრად
ჩემთან გაითევ ღამესა.

ა მ ი რ ა ნ ი: რატომაც არა, თუ სტუმარს
არ უძღვნი ქვემძრომ ფიქრებსა.
მოლაღატობა მახინჯი
როდი ამარჯვებს გმირებსა!
საძრახისია ღალატი—
გათახსირება გმირისა—
წამწყმედი, გამფუჭებელი
მისი ხელის და პირისა.

ა რ ა ბ ი: მაშ ჩამოხტენი რაშიდგან,
მობრძანდი შინა არესა.
ისე დაგხვდები, მოგივლი
როგორც მზესა და მთვარესა.
(ჩამოსტება ამირან რაშიდგან, იარაღს

აიყრის და აწახს გარდასტყვის, მიახარებს).

ეგ მეტის მეტი ნდობაა,
ან მეტი გაბედულობა.

ამირანო: ჩვენ ურთიერთის გაქვრეტი
დავდევით ხელ-შეკრულობა:
თუ ვემოყვრებით—ვიმოყვრებთ,
ვიმტრობთ—ვემტრობით ერთმანერთს.
არც მტრობას, არცა მოყვრობას
არ დავურიდებთ კასლ მკერდს.

არაბო: მე შენ მაქვზებ, ჯიბრს იწვევ
ჩემს გულში ვაშკაცობისას.
სჯობს, რომ ბეგარა მივუზღათ
ჯიბრს მტრობის, ანუ ძმობისას,
ჰა, ბურთი, ჰა, მოედანი!
ენახოთ ეგ მკლავი შენია:
მესერა ერთი უთავო,
ხომ ხედავ, გამომრჩენია?!
(მიუყრის აბრღს)

ამირანო: ვეთხი ხარ მარდი, არაბო,
მანც შეგიკლავ ხელშია.
მე იარალი რად მინდა,
ძალა ჭარბად მაქვს მხრებშია.
დავსჯივლებ დავაბურბულებ,
საწყლად გიტირებ დედასა;
ლომივით შემოტევებით,
ნახავ, ჩაგიწყვეტ ენასა.

არაბო: ეგ მაშინ დაიტრაბარე,
როცა გამიძვრე კლანჭშია.
მესერის თავზე დაგაგებ,
ხელს რომ წაგავლებ კანჭშია.

(დასტყუალებენ და სელ-და-სელ შეუტაკენ ერთმანერთს
სასახლას ბაკში. ეს იმას გადასურას, კოჭამდე დაესო-
ბა ის მიწაში; ის ამას და ეს მუხლებამდე დაესობა.)

დიდ ხანს იბრძვიან და ბოლოსაც ქვეშ მოაქცეა
ამირანი).

ამირანი: რას იტყვი, კერბო არაბო,
მწყერს წამოაჯდა ქორია?!
მოწამეც ჩვენის ამბავის—
მე და შენ—ორად ორია!
რალად შეგრცხვება ტრაბახის,
„მესერას თავი აკლია“?!
ამ გვარი დატრაბახება
მენდე, გმირისთვის ნაკლია.

არაბი: თვით იმ მესერის მოწმობა
მარცხვენს. მაწბილებს ჩუმადა.
ახია ჩემზე, რომ ჩემი
ხორციც შესჯამო უმადა.
დამეცი გულში ისარი
თვით ორბის ფრთამდე მტრულადა:
მე ერთად ერთი სიკვდილი
მეცვლება სიხარულადა.

ამირანი: დაჯაბნილს ჩვენში არ ჰკლავენ,
ეს გმირთა ძველი წესია!

არაბი: აბა, გამიხსენ საკინძი,—
გულ-ბოყვი გაგიგლესია.

(გაუსხსნის გულის პირის საკინძს და რა დაუნახავს მუბუ-
შკერდს ამ კაცად ჩაცმულ არაბ-ქალს, ბნედა მოუკა და წაბარ-
ბაცდებს. ამით ისარგებლებს არაბი და წამოაჯდება გულზე
მუსლ დაბჯენილი).

ამირანი ხარ, ამირანი!

დაუთქვამს ბედის წერასა,
რომ შენ გაუყრი შენს მზერას
მზის მაჩხუბარის მზერასა,

შენი ძალ-ღონე რომ დარევეს
მის დაურეველ ძალასა
და უკან ცოლად იხლებ
შენს მოლოდინე ქალასა.
მითხარი, მამცნე, ამირან,
თუ რომ ერთგული საქმრო ხარ
და ფიცის ნიშნად ალერსით
ნეტარი მზერა გადმოშკარ.
თუ არა, ისარს მხნე გულში
თვით ორბის ფრთამდე გიგმირავე:
ჩემს პირ-შავ ბედსა შენს თავთან
დაუნანებლად გავსწირავ.
(ამირანი გადმოჰკრავს თქალს).

მეხუთე სურათი.

შინაარსი.

სამივე ცოლიანა წამოვიდა თვის მამობილთან ამირანი. შვილობილის ცოლებზე სიხარბე და შური შეეპარა მეფეს. მაგრამ ვერასფერს ვერ ახერხებდა. ამასობაში არაბი ჩააცივდა ამირანს: ნეტა რა მოგერევაო. გაუტყდა ამირანი: კეფაში სამი ბეწვი ბალანი მაქვს. რომ შეწნა და მითი მიმიკრა ცერი ცერზე—აღარაფერი აღარ შემეძლებაო. ერთჯელაჲ, ლხინში რომ იყვნენ ჩამჯდარი მეფისას, დაიტრაბახა არაბმა: ამირანის სული ჩემს ხელშიაო. შეუჩდა მეფე და გამოტეხა. მძინარ ამირანს ამოგლიჯეს კეფაში

ეს სამი ღერი ბალანი, შეწნეს, მიუბეს ერთმანეთს, ცერები, დათხარა ვეზირმა თვალები და უდაბურ ტყეში ცხრა მთას იქით გადაადგო. სანამ ამ ამბავს შეიტყობდა არაბი, რომ არაფერი ხიფათი ექნა, კოშკში შეიტყუეს და ჩარაზეს. ამასობაში ბადრი და უსუბი სძებნიან და ველარც ნახეს ვერც თეთრი დევი და გერც ამირანი. ნახეს გულთოიჯი (გულთ-მისანი, მკითხავი) ქალი და კითხეს ამირანის და თეთრი დევის ამბავი, თუ სად ვნახავთ, სად არიანო? გულ-თოიჯმა ქალმა ასწავლა: მე ვერ გავამხელ ვერაფერს მაგის შესახებ, მაგრამ მაგის შესატყობლად რა ღონე უნდა იღონოთ, გასწავლითო; წადით ერთი ზესკნელში მზის დედასთან და მეორე ქვესკნელში დედაჩემთან და ისინი აგიხსნიან თქვენს კითხვებსაო. წავიდა უსუბი მზის დედასთან. იარა და ხედავს, რომ ხუთი მამა-შვილი მუშაობს. — სად მიხვალ, კაი-კაცო? — მზის დედასთანო. — აბა, თუ კაცი ხარ, ჩვენი ამბავიც ჰკითხე: ხუთი მამა-შვილი ვაკედებით მიწას და დოვლათი არა აქვს-რა, რატომ არი? ესაო? იარა კიდევ უსუბმა და ხედავს, რომ გუთანია გაბმული. გუთანის დედამ ჰკითხა: სად მიხვალო? — მზის დედასთანო. — აბა ჩემი ამბავიც გამიგე: გუთანს ვავლებ და ბარაქა არა აქვს მუშაობასო. წავიდა უსუბი და ნახა, რომ დაფოლხვებულნი ცხვარიჰყრიდა ძირს და მეცხვარე თავზე დატირის. რომ გაიგო მეცხვარემ, თუ სად მიდიოდა ეს კაცი, დააბარა: მეც გამიგე ამ ცხვრის დაცვენის მიზეზიო. იარა, იარა და ერთ ირემს შემოეყარა. უშველებელი რქები გაზრდია ამ ირემს. ერთი მიწაში ჩასობია, მეორე ცაში აუშვერია და თავს ველარ სძრავს. ირემმა რომ გაიგო სად მიდიოდა უსუბი, უთხრა: აჰყევი კიბესავით ჩემს რქას და ცაში ახვალ მზის დედასთანო. ჩემი ამბავიც ჰკითხე, რა მიშველისო? აჰყევა უსუბი და

ავიდა ღმერთების ჩარდახში. შინ დახვდა მზის დედა და
აღერსით მიიღო. მოუყვა, თუ რისთვის მოსულა მზის დე-
დასთან. ამანაც, რა რომ ყოველისფერი მოუსმინა, ნემსად
აქცია, ყური დაატანა, გაიგონე, რაც სთქვას მზემ, როცა
მოვაო და კედელში შეარქო. მთვარეს ლოგინზე ეძინა.
სალამომაც მოატანა. მზის დედა სამზადისს მიადგა და მზეც
შამოდგა განის კარზე. ეცა კაცის სუნი და იუცხოვა, მაგ-
რამ დედამ არწმუნა. ტყუილს ამბობო. მერე მზე მოუყვა
დედას, რა ენახა ქვეყნის ზვერაში. ამასობაში გამოა-
ღვძეს მთვარეც. ვახშამი უნდა ექამათ და მთვარე ცისა და
დედამიწის საზვერადად უნდა წასულიყო. მთვარემ ძილს
თავი ვერ წაართვა, მზე ძიეძალა; მთვარეს გული მოუვიდა:
ლამით შენ ერთჯერ მაინც იზვერეო. მოუვიდათ ჩხუბი და
ძმამ, მთვარემ, წაავლო მზეს ქოჩორში ხელი, მისწია
და მოსწია. იკივლა მზემ: დედა, მიშველე, მამკლაო! მიე-
შველა დედა და ეს კომიანი ხელი ლეწა მთვარეს სახეზე.
ახლაც აჩნია დედის კომიანი თითები მთვარეს. გატყეპა
და გააგლო უვახშმოდ გარედ. მაშინ დაემუქრა ძმა დას:
თუ სადნე შეგხვდი ცაში, ვაი შენს დღეს—ცოცხლად
გადაგყლაპავო! ვახშამზე ბევრს რასმე მოუყვა მზე კიდევ
დედას. ახალ-ახალი ამბებით გააჯერა და მიიძინა. მაშინ
გამოიღო კედლიდან მზის დედამ ნემსი, აქცია უსუბად და
უთხრა: ახლა ხომ გაიგე, სად არის და რა დღეშია ამირა-
ნი და არაბი? წადი და უშველეო. მზის პირის ნაბანი თუ
გინდა, ჩადი ძირს და როცა პირს დაიბანს, მიუშვირე რამე-
ის არის უკვდავების წყალიო. ირემს რქები მოუნძრე და
წაძვრება. თავი გაუმჯატდება. მეცხვარეს უთხარი: გაკრი-
ქოს ცხვარი და ადგებაო. გუთნის დედას უთხარი, რომ
რკინის უღლის მაგიერ ხის უღელი დაადგას და ისე ამუ-
შაოს ხარ-კამეჩი, ბევრს დახნავსო. იმ ხუთ მამა-შვილს

უთხარი, მამას ნულარ ამუშავებენ, ცოდვაა, და ღმერთი ერთს ასად მისცემს მოსავალს. აბა, ახლა-კი წადი, სადაცაა, მზეც გამოიღვიძებსო. უსუბი დაჰყვა ირმის რქებს. რაც უთხრა მზის დედამ, ისე ჰქნა: პირველად მიაშურა სამხრეთის მეფის კარს და განიზრახა არაბის განთავისუფლება.

სცენა: ღმერთების ჩარდახი მალლა ცაში. მთვარეს სძინავს ლოგინზე და ხვრინავს. მზის-დედა სამზადისს ადგია—გობში ცოლს ჰხელს, შემოდგება განის კარზე მზე.

მზე-ქადა: კაცის სუნი სდის აქ, დედაც!

მზის-დედა: კაცს აქ რა უნდა, რა თქმაა?

რას მასულელებ მზე-ქალავ?

ეგ ჩემი თავ-ბრუს დასხმაა!

მზე. ოჰ, რა ამბები ვიხილე

კა და ქვეყნისა ზვერაში!

უსამართლობა დიდი

კაცთა ცხოვრების ღელვაში.

გმირი ამირან სამხრეთის

ხელმწიფემ იშვილობილა,

და იმ ხელმწიფის ორგული

მის შემდეგ აღარ შობილა.

წავიდა ბედის საძებრად,

დაეპატრონა სამს ქალსა.

ერთი არაბი ქალია,

ვერ უმართავდენ მას თვალსა.

მისი მომრევი არ იყო:

თვით ჩემი მაჩხუბარია.

მისის სახისა მჭვრეტელსა

ბუნებას გაუხარია.

ამ ქალზე დევმა უთითა,

თვით თეთრმა დევმა ბაყბაყმა,

მკვლევლმა უსუპის ძმის-წულის,

იმ მაენე-სულომა, ბაყაყმა!

ცდუნება თვალ წინ დაუდვა

ამირანს დაუძლეველსა:

არაბის ღონე შეუქო

და გააჯიბრა...

მზის-დედა:

ტყე-ველსა,

თვალისა გადუწლომელსა

ჰფლობს იგი ქალი, მეც ვიცი.

ელეტს, ადებს მოკურკუზეებს,

არ გადის ხვეწნა, არც ფიცი.

თვის სრის გარშემო მესრები

მათი თავებით უმკვია.

გმირთა-გმირს ეძებს პატრონად,

მხდლები-კი მუდამ უმკია.

მზე.

ეგ არაბია სწორედ ის,

ამირან დაეპატრონა.

მასთან გუნება და სული

სიყვარულითა შაჰკონა.

თვის მამობილთინ მიბრუნდა,

იქ ბინადრობდა ტკბილადა.

მაგრამ არაბი ჰკითხავდა

ამირანს ხშირის-ხშირადა:

ნეტამც რა დაგძლევეს, ვინ მოგცა

ამდენი ღონე წილადა?

მითხარი, მამცნე, ამირან,

მითხარი გულ-ახდილადა!

ამირანისა ყოყმანსა

ბოლო მოელო მოუტყდა

და იმა დღიდგან საბრალოს

ბედნიერება გაუწყდა:
„ბედის-მწერლების რჩევითა
კეთაში სამი ბეწვი მაქვს.
მით რომ შამეკრას ცერები,
ძალ-ლონეს ჩემსას შესწყვიტავს“.
ეს ჩაინერგა არაბმა.
ერთჯელ, ხელმწიფის გვერდშია
არაბმა დაიტრაბახა:
„ამირან ჩემსა ხელშია!“
ხელმწიფემ ყური აცქვიტა,
შვილობილს ეხარბებოდა:
დაპატრონება ცოლების
მისის მას ენატრებოდა.
შეუჩადა არაბს, აცდინა,
ამირან გაათქმევია.
ქალის ტარტალა ენასა
ეს ცოდვა მუდამ სჩვევია!
შაიტყუილეს არაბი
კოშკში, ჩარაზეს მაგრადა;
ცერებზე მოსდევს ამირანს
ბეწვი სულ სამი-სამადა.
გამოელვიძა, დაინძრა,
მთლად დაიდინა სისხლი მან,
მაგრამ ცერები ვერ გახსნა
და მოიქანცა რისხვისგან.
შეჰკრეს, შეკოქეს, უსიერ
მთაში გადასვეს კარადა,
რა კი ორთავე თვალები
დათხარეს საზიზღარადა.
ერთი ლა ფინა თან ახლავს,

ჭირისუფალი მისია,
ოხრავს და ხენეშის ამირან,
მეტად დიდ გასაჭირშია.

მზის-დედა: შენ გაიხარე, მზე-ქალავ,
რომ მასმენ უცხო ამბებსა;
მაგრამ რა უნდა ეშველოს
ამირანს, იმ გმირს შავ-ბედსა?

მზკ. მე მივუვლინებ საშა მტრედს,
ვამხილებ საიდუმლოსა.
თვალის ჩინს მივსცემ, მივუსევ
მამობილს უსულ-გულოსა...
მაგრამ ამ საქმეს დრო უნდა,
საქმისგან მოცალეობა.
ახლა დაღლილი მოვდივარ,—
დავზვერე მიწა, ზეცაყა.

მზის-დედა: (მძინარე მთვარეს) ადექი, ვაჟო, გაფხიზლდი.
დროა, მოგართმევთ ვახშამსა,
გაშვებულია ცა, მიწა
ელის მზვერავის სალამსა.

მთვარე (მწერაღადა) ისევ მზე-ქალა წაეთრეს.
მაგანაც ჰზვეროს ლამითა.

მზკ. მე მეძინება, ხომ ხედავს;
წავალ დღისულის ძალითა.
ამდენი სრბოლვით მომექცა,
ყმაწვილო, ორთავ ფეხები!
ლამის დავეარდე, შენ წადი;
მე ფეხზე ველარ ვჩერდები.

მთვარე. ნუ მიბრთხობ ძილსა, გამშორდი,
სულ მე ვერ ვათევ ლამესა.
დღისით ზვერვის დროს დედასა
მოვუტან ამბავს რამესა.

მზის-დედა. შენ ელამი ხარ, თუ არა,
ლამით ნახავდი მეტსაცა,
რაც ერიდება დღის სულსა,
ეკრძალვის აქ და იქაცა.

მთვარე. არ წავალ, არა. უგზიროდ
ეგდოს ცაცა და ქვეყანაც,
მომბეზრდა ამდენი ზვერვა,
აწ დავისვენებ ერთ ხანაც.

მზის-დედა. როგორ თუ ასე გაუბრძლი?
თავს ნუ გაიხდი ავადა...

მზე. ადექი ზეზე, ზარმაცო,
გასწიე საზვერავადა.

მთვარე. (წამოკარდება გასკვლავად, წააკვებს მზეს თმაში სკლს
და მისწევ-მოსწევს).

არ მომეშვები, ტარტალავ,
შენ ჭორიკანა მზე-ქალა?!
ლამ-ლამე ბოდვით, ვერ ხედავ,
მთვარის პირ-სახე შემკრთალა?

მზე. მრ შველე, დედავ! გამხეცდა
ჩემი ზარმაცი ძამია.

ჩანთქმას მიპირებს თავის დას,
როგორც რომ კაცის-ჭამია.

მზის-დედა. (ხაერება შვილებში და ცომიან სკლს ლეწავს სსსე-
ზე მთვარეს).

შენ ავაზაკო, რას ბედავ?
გადი ახლავე კარშია.

შენ უვანშემოდაც იზვერავ;
მე როგორც გატყობ, არ გშია.

(გამოკვიდება სიგუჯალით და გააკვებს კარში).

მთვარე (რისხვით უქნევს თავს მზეს).

თუ სადმე შეგხვდი ცაზედა,
ველარ გიშველის ეგ დედა:
როგორც მარწყვს, ისე შეგყლაპავ
მაგ გაუღრჩების ბრალზედა.

(მოკარე წაჯა).

მზის-დედა. ერიდე, ძლიერ ერიდე
მთვარეს ზარმაცსა, თავ-ხედსა,
თუ არა, სადმე თუ შეგხვდა,
დაგაწყევლინებს თავ-ბედსა.

ჩემთან კი შიშობ ნურა-რას,
ველარ გაანძრევს ენასა;
ჩემთან აწ ველარ გაბედავს
შენს შედავებას, წყენასა.

მზე. რადგანაც ასე მქომაგობ,
ამდენად იჩენ ზრუნვასა,
უფრო გულ-დასმით გიამბობ
კაცთა ცხოვრების ბრუნვასა.

„სანადიროდ წასულიყვენ
ამირან და ძმანი მისი,

ცხრა მთანი რომ გადაევლოთ,

მეთე-კი ანგეთისი,

მეთერთმეტე მთაზე ნახეს,

კოშკი იდგა სიბი კლდისი.

ამირანმა წიხლი ჩაჰკრა,

იქ აება კარი მისი.

კოშკში შავი კუბო ნახეს,

შიგ ძმის-წული უსუბისი.

თითებსა და თითებ შუა

წიგნი ჰქონდა ქალღდისი.

წაიკითხა ამირანმა,

ყოველივე იცნო მისი: თეთრი დევის მოკლუღლია,
 ჯავრი ჩაჰყვა გულში მისი.
 ვინც რომ იმ დევს ჩააძაღლებს,
 მისი ხრმალი ალალ მისი.
 მაშინ დასხდენ სამი ძმანი,
 თათბირი ჰქნეს საკადრისი:
 თეთრი დევის საძებარად
 გზა აიღეს სამივე მხრისი.
 ამირანის მოგახსენე,
 ახლა გითხრა ორი ძმისი:
 გულ-თოიჯი ქალი ნახეს,
 შეიმეცნეს აზრი მისი.
 მან ამხილათ: „უსუბ, წადი,
 დედა ნახე ღმერთი მზისი.
 ამირანის ამბავს გამცნევს
 დღის მზვერავი ქალი მისი.“
 ბადრსა უთხრა: „საიქაო
 მოიარე გზა-შორისი.
 საიქაოს მე მყავს დედა,
 მას მოჰკითხე ბაყბაყისი.“
 დიდი ხანი გამოვიდა,
 ორთავე ძმისა ვატან თვალსა,
 მაგრამ ამა დილას აქეთ,
 ველარ ვამჩნევ იმათ კვალსა.
 მიწა გასკდა და ჩაჰყლაბა,
 თუ ავიდენ მაღლა ცასა,—
 აღარ ვიცი, მაგრამ ვსწუხებარ,
 სანამ ვსცნობდე მათს ამბავსა.

მზის-დედა. ჰა, მამლებიც-ი აყივლდენ,

ლაიბანე ბარემ ჰარი.
აწი, სადაც არის, მოვა
ის შენი ძმა, ლამის გზირი.
უცხო ამბებს მომიყევი,
გაუხარდი დედაშენსა.
იმელი მაქვს, მომიყვები
ხვალ ვახშმის ღროს დანარჩენსა.

მზკ. ეგ ყივილი პირველია,
მოვატყუებ ძალით თვალოსა,
თვარა თვალი უძილობით
აღიბეჭდავს სიხლის კვალსა.

მზის-დედა. წაიძინე, მე ვიფხიზლებ
და მეორე ყივილზედა,
რომ ქვეყანას ისარი ჰყრა,
გაგაღვიძებს შენი დედა.

(მზკე მაწიკება და ფშვანვას ამოუშვებს. მზის-დედა გამოაძრობს
ნემსს კედლიდგან, გადააქცევს ისე უსუხად).

ყური გქონდა და ნაშ იცი
ამირანის ყოვლის ფერი.

უშველე და გაახარე:
თუ მოძმე ხარ, გაინძერი.

უსუხა. მოწიწებით მუხლს მოვიდრეკ:
გევედრები მზის პირ-ნაბანს,—
დაწამებულ გულს მოვურჩენ
მით საყვარელს ჩემს ამირანს.

მზის-დედა. გიპასუხებ შენს კითხვებზე,
მით ავიხსნი დაბარებულს
და ამ გვარად გაგისტუმრებ
დამტკბარსა და დაამებულს.
რა კიბესა ამოჰყევი,

იმ ირმის რქებს ჩაჰყევი ძირს.
 იმ ირემს რქა შეუწდრიე,
 დაყრის და სხვას ამოიყრის;
 ინავარდებს, იფორთქინებს,
 გამჩატდება, განახლდება;
 მეცხვარემ ცხვარს მატყლი მოსჭრას,
 ცხვარის ფარაც მყის აღდება;
 გუთნის-დედას ასე უთხარ:
 რკინის უღელს ნუ დგამს ხარებს,
 ხის უღელში მჩატედ სწევენ:
 ბევრს დახნავს და გაახარებს;
 იმ ვაჟებსაც მოახსენე:
 მოხუც მამას ნულა რჯიან,
 მადლიანი შრომით მაშინ
 ერთსა ასად მოიმიკიან.
 რომ ჩახვიდე ირემთანა,
 განთიადსა მოუთმინე.
 ზეცის ცვარი რომ წამოვა,
 მას ჩათარა მოუფინე.
 იგი არის მზის ნაბანი,
 იგი თვით მკვდარს ასულდგმულებს.
 გაილაღე, არ დახვდე მზეს,
 სადაც არის, გახსნის თვალებს.

(უსუში გაკა განის-კარადგან. მოასმის მეორე კარებადგან რაკუნია).

ვინა ხარ? ვინ ხარ, ვერაგო,
 უმტვრევ მზის-დედას კარებსა?!

მთკარის-სმა. დიდი ხანია გათენდა,
 მზე რად არ ახელს თვალებსა?
 მამლის ყვილი გახშირდა,

უღივილი შეჰქნეს ჩიტებმა,
 ნელ-ნელა პირი გააღეს
 ღიმილით ყვავილთ კვირტებმა.
 დიდი-პატარა მზეს ელის.
 „მწირველი“ უცდის ლოკვასა,
 გულში რა ითხოვს ტანჯული
 ქვეყნის ვარამს და ცოდვასა.
 გავიდეს კარში, გაეთრეს,
 ნულა მანახვებს სახესა:
 მე მტანჯავს მაგის დანახვა,
 როს სხვას ახარებს მნახველსა.

მზის-დედა. ადგე მზე-ქალავ, სულიკო!
 გელიან ცხოველ-მყოფელსა,
 ენაზე ლოკვა გადმოდის
 ლოდინში არსსა ყოველსა,
 მოჰფინე შუქი ქვეყანას,
 აბერტყე კალთა მადლისა,
 იყავი მიმნიქებელი
 სამართალისა მართლისა.

მზე.
 (გამოაღვიძებს მღამარს).
 მომეცი წყალი, დედოილო,
 გამეხიზლებელი, ცივია.
 ცის წამსა კვირტი პირს უღებს,
 ცის ცვარს გაჰყვება სხივია.
 (აზმორებს და აბასს პარს)
 მიწყრება მთვარე ძამია,
 რა მეშველება ქალასა?!
 არ გადამკიდოს, ვმოშიშრობ,
 რაიმე ხათბაღლასა.

მზის-დედა. ერთდღე, შვილო, გარიგებს:

შენი ძმა ერთობ მყარალია;

უძიოთარობით, მე ვიცი,

ფერ-მკრთალია და მთვრალია

მზე. (გააღებს კანის-კარს და შედგება დირეზე გასასუფლად)
მშვიდობით, დედა!

მზის დედა.

მშვიდობით!

(გააღებს კარს და შემოდგას ფეხს მოვარე. შესდგება).

ველი ცხელ-ცხელსა ამბავსა.

მოვარე.

აშოროს ღმერთმა მტერიც-კი

ღიაცს ანჩხლსა და ავსა,

მეტადრე ჭორიკანასა,

ენა-ტარტალა ქალსა!

აჭკიდებს შინა და გარედ—

სულყველას ხათაბალასა.

ღმერთთა ჩარდახში ასეა,

რალა იქნება ქვეყნადა?

სხვა რა დამართა არაბმა

ამირანს გულის მწველადა?

ამირანისა დანახვამ

დამწვა გულ-ღვიძლი ცოდვითა:

ბაბუ-წვერასა ჰგავს კიდე,

ღრეს უვლის გარსა ბოდვითა.

ქვა და ხეც სტირის მის ბრალით

ჭირისუფლური მოთქმითა.

რა გმირი იყო! ქვეყნას

ავსებდა წმინდა ოქმითა.

ახალ-ახალი ამბების

მოყოლა გსურდათ სახლშია,

მე უბოდვიშოდ გამაგდეთ

მშვიერ-მწყურვალი კარშია.

ნახავ, შენ დაო უხათრო,
რაც მოვა ჩვენსა თავზედა!
გითხოვ, რომ ამიერიდგან
არ გადმეღობო გზაზედა,
როცა გუშაგად დავსრბოლავ
პირ-გაბადრული ცაზედა,
ან როცა ღამის თევითა
რული მომიდის თვალზედა.

მეექვსე სურათი.

შინაარსი.

ბადრი-გი საქიოში წაეიდა. საჭირო იყო, რომ მურგვი ღაზლის ძაღვის მანძილი გაეკლო, რომ პირ და პირ საქიოში შესულიყო. მაგრამ რა რომ უსლავადებოდა საქიოს, რაღაც სასასწაულო ამბებს სმენულობდა, ნახულობდა. რომ გადაიარა ცხრა მთა, ნახა, რომ ერთ სოფელში სამი სარასე ქვაბი სდგას და სამივეს აღწვანებული ცეცხლი უნთია. ორ განაპირაში წყალი ასსია და შუანაში-გი არა. ნაპირადან ნაპირაში კამარასავით გადადის ანადუღარი წყალი და შუანა რომ იხვარტება და იწკება, ერთი წკეთი არ ეღვრება შიდა.—რა არის ესა? იკითხა. მიუტეს, რომ დრო მოკა,—ვისაც აქეს, შეძლებულიც ისე იმას მისცემს და ვისაც არა,—ის ისე დაიწკის და დაიდაგება ამ შეძლებულებში, უურსაც არ ათხრებენო. გაიარა კიდევ ცხრა-მთა და ნახა ერთ სოფელში, რომ ძაღლი წვეს და მურგულშივე უეფავენ ლეკვები. იკითხა: ეს რა ამბავია?—ეს იმას ნიშნავს, რომ დრო დადგება, როცა უნცროსი უმიეროსს

აღარაფერს დაცდის, წინ წაუსწრებსო. კიდევ გადაიარა ცნობის
 მთა და იქ ნახა ერთ სოფელში: აგრესულ სკების ტოტებში
 ლამაზ-ლამაზი, იყარა-ფყარადი ჩიტები ფრთქალობენ, თვალს
 იბიარავენ, გალობენ—ეურს ბორკავენ. თვისივე გალობით დამ-
 თვარალები ჩამოცვივდებიან შარის ბღვირში, გაიმურტლებიან,
 პირში მიწას იყრან.—ეს რაღას ნიშნავსო, იკითხა.—ეგ იმას
 ნიშნავს, რომ დრო დადგება, როცა ერი-ბერი სულ-უკვლა შე-
 სისკეადად ლამაზობენ და ჭყვავიან, ეურს ათიღისძებენ სიტყვა-
 შასუნით და გულში-ვი ყოველგვარი სიბილწე უტრიალებთ და
 კიდევ ჩაიდენენ ყოველგვარ სიძდაბლეს. ამასობაში შეატანს საი-
 ქიოში და ნახა, რომ ხარი აბია კოლინდარში და ისე სძელია,
 ისე სძელია, რომ ძვლი და კანია კიდევ. ჭკითხა ხარს: ეგ რას
 ნიშნავსო? მიუგო: სამკელე ბერი მინახავს, ამომკელელი აღა-
 რო. ამოიარე და მამინ გეტყვიო. ჩაიარა ქვევით და ნახა: ხარი
 აბია კლდე-ღრინკელში და სულმთლად გასოხმანებულა. რომ
 ჭკითხა, რას ნიშნავს ეგო, იმხნაც ისე მიუგო, როგორც პირ-
 კელმა. დაჭყვა ქვევით. ნახა, რომ ერთი დედა-კაცი მიწას
 ჭყელს და რომ ჩააყენს თორნეში, ჰურად იქცევა. კითხვასე
 ამხნაც ისე მიუგო ბადრს, როგორც სსკებმა. დაუყვა. ნახა, რომ
 ქალი ჰურს ჭყელს და რომ ჩააყენს, მიწად იქცევა. რომ ჭკითხა,
 ეგ რა არისო, ამხნაც ისე მიუგო, როგორც წინაებმა. ახლა ვი-
 დეკ ნახა, რომ ცოლ-ქმარი ცულის-ტარზე წკარან და ისე ესუ-
 ტებიან ერთმანერთს, რომ კიდევ თავისუფალი ადგილია ამ ცუ-
 ლის ტარზე დარჩენილი. მერე ნახა ცოლ-ქმარი, ესენი იწვენ
 ხარის ტყავზე.—გაიწი, გაიწი, კერ დავეტიერო, უძსოღენ ერთ-
 მანერთს და წინლებით ამტვრევდენ ცხვირ-პირს. ბოლოსაც
 ნახა თავისი შვილი და გადაეხვია ელდით. მიუყვა: რაც ენახა
 და დაეკითხა, რას ნიშნავსო? შვილმა აუხსნა: ის სძელია ხარი
 საიქიოს წუწვი ყოფილა, პატრონის უსამოკნო და აქ ვერო-
 ვან სსსკელს იღებსო: ბაღახში აბია და კერ სჭამსო. ის მსუ-

შენის ხრმალითა მკლავია.

როგორც ჯირკები, დაგორავს

აქ და იქ დევის თავია.

მაგრამ მაგ თეთრ დევს გადაჰყვა—

სამისინა—საკითხავია!

ამაოდ დავწყდით ძებნითა,—

ორივე უნახავია.

გულ-თოიჯ ქალას ვეკითხეთ

მე და უსუბი ამადა.

სადაც გვირჩია, მივდივართ,

არ ვჯდებით სმად და ჭამადა.

ის ცაში და მე ქვესკნელში.

ვიჩქარით საკითხავადა.

მისი რა გითხრა, აქ მოველ

მე ასე—თავის-თავადა.

ლაზლის მურგვისა მანძილზე

გადმოვირბინე ტყე-ველი.

ვიხილე, რისაც არ ვიყავ

მნახველი, არცა მსმენელი.

ბადრის ძე. აქეთ დასხედით ჭანდრის ქვეშ

დაღლილი-დაქანცულია;

ანკარა წყაროს წყალითა

ჯერ გაიგრილე შუბლია,

მერე დაწყობით მიაბზე

ნასმენი და ნახულია.

მამისა ნახვით, ბაასით

დასტკბა, დაამდა სულია!

ბადრი (გაიგრილებს შუბლს და მიჰჯდება თვისის ძის

გვერდით ჭანდრის ქვეშ).

ვიარე და ვლიე გზები,

მეცხრე მთაზე გადავდექი,
ჩემს ქვეშ ჭალა გადიშალა,
ზედ სოფელი, სოფლის ხერგი.
მე ვსთქვი: აბა, საიქიოს
აღბად ახლა მივადექი,
თუ ველირსე, ესეც ახლა,
ჩემი ძისა ნახვას-მეთქი!
დავინახე: ღრმა მოხუცი
სამ ქვაბს უნთებს ღაზღაზ ცეცხლსა.
იქით-აქეთ წყლიანია,
შუა ქვაბში როდი ესხა.
შუა ქვაბი იდაგოდა,
ნაპირიდან ნაპირაში
ქაფი ისე მიდიოდა,
წყალი გარბის თითქო ღარში.
ერთი წვეთი არ ხვდებოდა
შუა ქვაბსა დახვარტულსა,
და ვიკეთხე: რას ნიშნავს ეს?
რა შვრება ამ სასწაულსა?
მიპასუხეს: დრო დადგება,
ვისაცა აქვს, მას მისცემენ;
ვისაც არა—დაიწვეება
ისე,—წვეთს არ აღირსებენ.
ჩაფიქრდი და წამოვედი.
სხვა ცხრა მთაზე გადავიქერი.
აქაც დამხვდა სხვა სოფელი,
ედვა საიქიოს ფერი.
ვნახე: მაკე ძაღლი ძირს წევს,
მუცელშიდგე უყეფს ლეკვი,
შავეკითხე ერთ მოხუც-კაცს:

ეს ამბავი რაა? მე ვსთქვი.
მან მომაგო: დრო დადგება,
ვერ გაარჩევ უნცროსს, უფროსს:
არ დააცლის დედას შვილი,
თხას თიკანი წინ წაუსწრობს.
გამოვჰკარი ისევ ხელი,
ცხრა მთას იქით გადავიქერი.
აქაც დამხვდა სხვა სოფელი,
ედვა საიქიოს ფერი.
ვხედავ: ხეებს მოდებიან
ქრელა-ქრულა რამ ჩიტები,
გალოზენ და გულს ატკობენ
საოცნებო მათი ხმები.
თვისავ ხმებით დათვრებიან,
ჩაცვივიან შარის ბღვირში,
ისვრებიან სამაწანკლოდ
და იყრიან მიწას პირში!
გამიკვირდა და ვიკითხე:
ეს რა არის, რას ნიშნავს-თქვა?
— დადგება დრო, მიპასუხეს:
თან მოჰყვება წვა და დაგვა!
ვინც თავის თავს ალამაზებს,
ვინც მოსტაცებს ყველას თვალგებს,
ტკბილი ენით ვინც მოხიბლავს
ქვეყნის ყურს და აკანკალებს,—
ის იქმნება სალახანა,
ქვეყნის მტერი და ორგული,
მისი ფიქრი, მისი გრძნობა
ბოროტებით თვით ორსული.
ერი-ბერი გვეგონება

პატროსნად მრჯელი-მთქმელი,
 რას იკადრებს?! გამოდგება
 უპატუროისა მქნელი.
 ეს პირები ამ სოფელში
 ყვაიან და სოფელს მოსწონს,
 მათი საქმე აღარ მოსწონს,
 არც გრძნობას და აღარც თვით გონს.
 ვიარე და აქ მოვედი,
 საიქიოს გარემოში.
 გავიხედე: ხარი ება
 მწვანედ მობიბინე მოლში,
 მაგრამ ისე ხმელი იყო,
 არ მენახა არას დროში:

ტყავში ძვალი შეხიობლოდა,
 იყო კიდევ მარტოდ ჩონჩხი!
 მაგ ხარისა ამბავს გეტყვი:
 წუწუკი იყო იმ სოფელში.
 თავისით არ მოვიდოდა
 არასოდეს თვის ბოსელში.
 აწვალებდა სხვას და პატრონს, —
 ხან დასდევდენ, ხან სძებნიდენ,
 არ ზოგავდენ, ჟვერს ამტვრევდენ,
 მის მოხეშვას ვერ ეღიროსენ.
 ჯეროვანსა სასჯელს იღებს
 ახლა ხარი ამ სოფელში:
 კოლინდარში დაბმულია
 მაგრამ ღვლერჭი უჭერს ყელში.

ბადრას ძე.

ბადრაძე.

კოტა ქვევით ჩამოვცილდი:
 ხარი ახლა ება კლდეში.
 იმისთანა მსუქანი მე
 არ მენახა ჯერ ჩემს დღეში.

ბადრას ძე. იმ სოფელში როცა იმ ხარს
გაუშვებდენ საბალახოდ,
იცოდენ, რომ თავის ძებნას
არ გახდიდა სავალალოდ.
სამხრობის ჟამს მოვიდოდა,
გაუყრიდა ქედს უღელში,
სახნავს იმდენს გადუშვებდა,
რასაც ზოგი მთელს ერთ დღეში.
ჯეროვანსა ჯილდოს იღებს:
თუნდა კლდეზე დაბმულია,
მაგრამ მუდამ მაძღარია, —
არც შია და არც სწყურია!

ბ ა დ რ ა ი. ჩამოვშორდი ცოტა ქვემოდ,
დედა-კაცი ტალახს ჰზელდა,
თეთრ-ფიფქ პურად იქცეოდა,
როს თორწეში ჩააჯენდა.

ბადრას ძე. იმ სოფელში, როცა იგი
ამზადებდა ხოლმე იჯრას,
გამვლელსა და გამომვლელსა
გაულებდა თვის ქოხის კარს,
ცხელ-ცხელ ნამზადს მიართმევდა
და ლოცავდენ მადლიან ქალს.
ჯეროვანსა საზღაურსა
ამ სოფელში ახლა ჰკრიბავს.

ბ ა დ რ ა ი. ჩამოვშორდი. ვხედავ ერთ ქალს:
პურს აცხობს და რომ ჩააჯენს,
მიწის კვერად გადიქცევა
და თვის ჩამჯენს გულსა ატკენს.

ბადრას ძე. იქ ეგ ქალი ძუნწი იყო,
პურშავი და შეუბრალო;

მზადების დროს უსათუოდ

უნდა ჩაერაზა კარი.

ჯეროვანსა სასჯელს იღებს:

მადლი არ აქვს მის შრომასა,

ალარა აქვს დასასრული

გულის ტკენას და წყრომისა.

ბ ა დ რ ა ი. ჩავიარე კიდევ ქვევით.

ცოლ-ქმარი სწევს ცულის ტარზე,

ერთმანერთსა ჩაწმახენიან —

ადგილია კიდევ განზე.

ბ ა დ რ ა ი ს ქ. იმ სოფელში ერთმანერთი

მათ უყვარდათ ისე მტკიცედ,

რომ ამ სოფლად ნეტარება

გაიხშირეს სულ ზედი-ზედ.

ბ ა დ რ ა ი. ახლა ქვევით ჩამოვედი.

ხარის ტყავზე ცოლ-ქმარი სწევს.

—გაიწიე; არ ვტევივარ,—

ორივ იქით-აქეთ იწევს.

ბ ა დ რ ა ი ს ქ. ეგ ცოლ-ქმარი იმ სოფელში

მძულვარობდნენ ერთმანერთსა,

ამ სოფელშიც აწვალებენ

და ურტყავენ თავში კეტსა.

ბ ა დ რ ა ი. აქ მოვედი ახლა შენთან.

ახლა მინდა შენი კოცნა.

შენი ნახვა, შეილო ჩემო,

რამ მაფიქრა, რამ მაოცნა?

შენი მძლავრი სიყვარულით

ვსძლიე კაცის სუსტ ბუნებას,

გადავმორდი ცოცხლის სამზღვარს,

სიკვდილის შიშს და მის ვნებას.

მოველ შენთან. მომიყევი
შენს აბზებს, თავ-გადასავალს.
დაკარგული სული, შვილო,
მომიბრუნე მამას საწყალს!
(ელდით ჩაკეცონება).

ზადრის ძე. სანადიროდ გადავედი,
ჩავუდექი ირემს კვალში.
დაბურულ და ხავსნარ კლდეში
უცბად კოშკი მომხვდა თვალში.
კარი არსად არა ჰქონდა.
ვხედავ: ლოდს და ლოდის შუა
ამ კოშკიდან, როგორც ალი,
შუქი რალაც გამოქშუა.
მივდექი და შევიჭვრიტე,—
გამიარა დანამ გულში,—
თეთრი დევი მზეთ-უნახავს
ალით სწვავდა სიყვარულში.
შევანგრიე ყორე-ლოდი
და დევს ვუჭვდე ხრმალი თავში,
მაგრამ მყისვე დავიძინე,
გავეხვიე რა მის აღში.
სიზმრად მახსოვს, რალაც ბოდვა
ამიტყდა და მომწყდა გული.
თეთრი დევის ჯავრი ჩამყვა,
ქალი მისგან დაღუპული.
საოცარი საქმე მოხდა:
მე მოვკვდი და ქალი დარჩა.
ცხრა თვეს იქით იმანაც-კი
საიქიოს ნახა ბაღჩა.
მოვიდა და იმ ქვეყნისა

არაფერი გაეპარვის.
იმ ქვეყნისა იმ დღეს აქეთ
საიდუმლო არ აქვს არვის.
წყალს ჩახედავს. წყლის სარკეში
წუთის-სოფლის სახეს ხედავს.
იმისთანა თოიჯობას
ვინ შეიძლებს, ვინ გაბედავს?
როგორც მნახა, მიცნო, მითხრა:
მე დამითმო თურმე კუბო,
თურმე ბოდვაც გაიგონა,
ის წერილმა თქვენ გაუწყო.
ხედავ, ხედავ? ქანდრის ძირში
ჩაჰკირკიტებს ის წყლის სარკეს.
მიდამოსა შუქსა აფენს,
გაინათებს როცა სახეს.
გრძელ თმა-კავში ტურფალ ბრწყინავს
მოქიატე მზესავითა,
არაბი არის იმ ქვეყნად,
მზეს ებრძოდა მისავითა.
ხედავ? ხალხი გარს ეხვევა
გულის ძგერით ბდგუსავითა,
ყურსა კიმავეს გასულრული
და უენო მუნჯსავითა.
ადგა. ხალხიც აირია,
გააპო და მოდის აქედ.
ხედავ? თავსა იქერს დინჯად,
ჩაგეწოვა თვალით მწარედ.
(გამოდის გულ-თოიჯი დედა ამირანასა
და თან მოჭეკების მკვდრები).

გულ-თოიჯი დედა ამირანისა. ბაღრო! მივხვდი გულის

რომელმაც შენ ცოცხლად მოგკლა.

შენებრ ბევრს არ უფიქრია

საიქიოს ცოცხლად მოვლა.

წყლის სარკეში წაფიკითხე

ამირანის წვა და დაგვა,

მისი საწყლად დაბრმავება,

ცხრა მთას იქით გადაკარგვა;

უსუბის და შენი ტანჯვა,

ზე-ქვე-სკნელში მოგზავრობა.

თეთრი დევის, იმ ბაყბაყის,

რად იფიქრა დიდამ შობა?!

მან მოშალა ჩემი შვება

რა ერთხელვე გადმეკიდა.

ხელმწიფეა მამა-ჩემი,

ჩემთვის იმას წაეკიდა.

მომიტაცა და ჩამკეტა,

ჰქონდა კოშკი ბუნებური.

შემაწუნა, არ დავენებდი.

გასწყვა ბარემ დევის რჯული!

პარი მივეც: თუ როგორმე

მოახერხებს, გამაცინებს,

ჩემს ნებას და უბიწობას

მხოლოდ მაშინ დაიმისებს.

ეცადა და ვერ ახერხა.

მზეზე ფიცი ასე მქონდა:

პირის ნაბანს ჩემსას ვინაც

შეისხავდა, შემეტრფოდა.

ერთხელ ლოდს და ლოდის შუა

თავი გავჰყავ ნაპრალიდგან

და ნაბანი ჩემი პირის
გადავუშვი სიმალიდგან.
ძირსა კაცი თურმე იდგა,
მიბჯენოდა სალსა კლდესა;
წინ ისარი გაეწვადა,
არ ეკბინა რამე მხეცსა.
მძინარს წყალი გადაესხა,
გაელვიძა, დაიყვირა.
აი, სწორედ მაშინ ჩემი
უბიწობა გაიწირა.
ფიცი მქონდა, თმა გადავუშვი,
თმით ავზიდე კაცი შინა,
მასთან ტრფობამ საიმედოდ
ამირანი გამიჩინა.
მისმა ყოლამ ამამჩატა:
გამიკვირდა, გამეცინა.
მაშინ უნდა მომკვდარვიყავ,
კაცმა კუბო მომიბრინა.
ღვეს ვუთხარი: გავიცინე,
ვერ გავტეხე ენა-პირი
და უსუპის ძმის-წულმა(კ)-კი
ნახა ჩემი გასაქირი.
დავფეხმძიმდი ღვესიგან,
გულ-თოიჯი ქალი დამრჩა.
ღვეის ნიჭი მეც მომეცხო
და ამ ჯავრმა სულ დამმარხა.
ქალის შობას გადავყევი,
წამოვედი ამ სოფელში,—
ამირანის იმედი მაქვს,
გამიტეხავს იმ ღვეს წელში!

წადი უკან. იმ კოშკს გარდა
სადაც იყო ჩემი ბინა,
საყვარელმა სადაც შენმა
ძემ სამუდმოდ დაიძინა,
ვერსად წავა თეთრი დევი.
იქვე ნახავ ჩემსა ქალსა.
არასფერში ურევია
ის და დავსდებ ვერცა ბრალსა.
ტიხრული აქვს ბევრი იმ კოშკს,
იქ დივილი იწყეთ ბრთხილად;
რისხვაში და სიხარულში
აღსა უშვებს დევი ხშირად.
საბრთხილოა იგი ალი
მტრისაცა და მოყვრისთვისა.
მაშინ შენმა ძემ მიშველა—
ჩემი ამას მოეფინა,—
მე მომკლავდა დევის ცეცხლი,
ჩემთვის მოკვდა, დაეძინა.
თუ რომ ისევ თვისმა აღწა
დევი დასცა, დააწვინა,
თუ არა და მისი მოკვლა
არ იფიქროს არავინა!

სკვ. გაჩეხილაძე.

(დასასრული იქნება)

პროგრამა

ეთნოგრაფიულ და იუკრიდიულ ცნობების
შესაკრებად.

(დასასრული *).

IX

19. როგორა ჰყავს ხალხს წარმოდგენილი ღვთის-მშობელი?
20. რა სახით გამოეცხადება ხოლმე იგი ხალხს?
21. ღვთის-მშობლის ქვეყნად ცხოვრების შესახებ დარჩენილა რამ თქმულება?
22. რა თქმულებაა მის საკვირველ-მოქმედებაზე?
23. ხალხში არსებობს ამ გვარი თხზულებანი: „ღვთის მშობლის ძილი“, „ტანჯულთა ხილვა ღვთის-მშობლის მიერ“ და სხვა... რა მნიშვნელობა აქვთ მათ? წარმოადგინეთ მათი შეუცვლელი ასლი ან თვით დედნები.
24. რა ზებირ-გარდმოცემა დარჩენილა ღვთის მშობლის დაბადებაზე, ქვეყნად ცხოვრებაზე, მიცვალებაზე?
25. რა შეხედულობა და თქმულობა არსებობს წმინდანებზე? (პეტრე, პავლე, იოანე ღვთის მეტყველი, გიორგი, ელია, მარიამი, ბარბარე, ნინო, სირიელი მამები და სხვ.)
26. რომელი კერპები დარჩენილან ხალხის ხსოვნაში? ჩამოთვალეთ მათი სახელები.

*) იხ. „კრებული“ № IX. 1899 წ.

27. რა თქმულება დარჩენილა ბედზე, ჭირზე, უბედურ
წამზე და სხვა?..
28. ღმერთები სადა სცხოვრობენ?
29. როგორა ჰყავს ხალხს წარმოდგენილი ანგელოზები,
მათი ჩამომავლობა?
30. მათი რიცხვი მატულობს თუ უცვლელია?
31. ანგელოზთ შორის არსებობს განსხვავება თუ არა?
რითი განსხვავდებიან ერთმანერთისაგან? სახელებით?
ძალით? გა'რეგან შეხედულებით?
32. წლოვანობით და სქესით ხომ არ განიჩივიან ერთ-
მანეთისაგან?
33. ანგელოზი უნახავს ვისმე? რა ნაირია?
34. ძველი ამბავი დარჩენილა რამ ანგელოზის ქვეყნად
ცხოვრებაზე, როცა იგი ინანიებდა თავის უჩირობას
ღვთაების წინაშე?
35. ანგელოზები ორ დასად ხომ არ იყოფიან: კეთი-
ლი და ბოროტი?
36. გავრცელებულია თუ არა კულტი (თაყვანის ცემა)
კეთილის და ბოროტის ღვთაებისა, ან ორივეთა
ერთად.
37. როგორ არიან დახასიათებულნი: უმაღლესი მსაჯუ-
ლი, სხვა ღმერთები და სულნი, — ლოცვებში, შე-
თქმაში, დანავესვაში?
38. ფიცში კეთილ სულს ან მავნეს ხომ არ მოიწოდებ-
ენ ხოლმე?
39. როგორ იფიცავს ხალხი სხვა და სხვა შემთხვევაში?
40. რომელ სიტყვებსა აქვთ მეტი ძალა და რომელს
ნაკლები?
41. ფიცის გატეხას რა მოჰყვება ხალხის აზრით?
42. რა ნაირად ჰყავს წარმოდგენილი ხალხს კეთილნი
სულნი და მავნენი? (ტარტაროზები და სხვა.)

43. რითი განირჩევიან ერთმანერთისაგან უმთავრესად?
44. რა დამოკიდებლობა აქვთ მათ ერთმანეთ შორის და ადამიანებთან?
45. საიდან წარმოსდგა მავნე სული?
46. რა სახელები ჰქვიაან?
47. ეშმაკებს შორის არის უფროს-უმცროსობა? ვინ არის ყველაზე უფროსი?
48. რა განსხვავება და დამოკიდებულობაა ერთგვარ მავნეთა შორის? (ქაჯი, ალი, ეშმაკი, სატანა და სხვა...)
49. ცოლ-შვილი იციან ეშმაკებმა?
50. მრავლდებიან თუ არა?
51. მტვრის კორიანტელის ატეხას ეშმაკების ფერხულს ხომ არ აბრალებენ?
52. ამ კორიანტელზე ხომ არაფერი იცის ერმა?
53. ხომ არ არსებობს თქმულობა, ვითომც ქარიშხალში რომ კაცმა ლაჯებ შუა გაჩვრეტილი ნაფოტი დაიჭიროს და შიგ ჩაიხედოს, ეშმაკს დაინახავს?
54. დედაკაცთან ხომ არ შეკავშირდებიან ხოლმე მავნენი?
55. რა გვარი შვილები მოსდევენ ამ კავშირს?
56. გველეშაბად ხომ არ მოველინებიან ხოლმე ეშმაკები დედაკაცებს?
57. ეშმაკები მოუნათლავ ბავშვებს ხომ არ იტაცებენ ან თავიანთ შვილებზე არა სცვლიან?
58. სადა სცხოვრობენ ეშმაკები? რას აკეთებენ?
59. როდის ან რად მოდიან ქვეყნად? რა სახით დაიარებიან?
60. შავ ძაღლის ან კატის სახით ხომ არ გამოცხადდება ხოლმე ეშმაკი?
61. ამ გვარ ცხოველებს თავისუფლად ინახვენ სახლში?

- ქექა-ქუხილის დროს ხომ არ ერეკებიან კარში?
62. ჯვარედინ გზებზე დახვედრა ხომ არ უყვართ ეშმაკებს? ამ მიზეზით ხომ არა სდგამენ ამ ადგილებზე ჯვრებს?
  63. დაუხურავ წყლიან ქურქელში ხომ არ იცის ეშმაკმა ჩაძრომა?
  64. მთქნარების დროს ხომ არ უძვრება ადამიანს პირში, უკეთუ პირჯვარი არ გამოასახა?
  65. უწამწამო კაცი ეშმაკად ხომ არ, მიაჩნიათ?
  66. იმ ადამიანში ხომ არ იმალება ეშმაკი, რომელიც პირჯვარს არ იწერს ქექა-ქუხილის დროს?
  67. ეშმაკი ხომ არავის უნახავს? სადა? რა დროს? რა-ნაირად?
  68. რა გვარად აცდენს მაცდური ადამიანს და რა ვნება შეუძლიან მისი?
  69. არსებობს რწმუნება, ვითომც შეიძლებოდეს ეშმაკთან რამე ხელშეკრულება? რა ნაირი?
  70. ამ გვარი ხელშეკრულობა სისხლით ხომ არ იწერება?
  71. რა ამბავი დარჩენილა ამ ნაირ ხელშეკრულობაზე?
  72. ზოგს ხომ არ მიაჩნია სიტყვა „ეშმაკი“-ს თქმა ცოდვად და სხვა სიტყვას ხომ არ ხმარობს მის მაგიერ?
  73. რა შედეგი მოსდევს მშობლების კრულვა-წყევას: „ჯანაბა-ჯოჯოხეთამდის გზა გქონდეს“ და სხვა? მავნე ხომ არ ეპატრონება ამის შემდეგ ბავშვს?
  74. ღვინო და თამბაქო ეშმაკის მოგონილი ხომ არ არის?
  75. რა დარჩენილა ამბად ამის შესახებ?
  76. ხალხში დარჩენილა რწმენა განსაკუთრებითი დანიშნულების ანგელოზებზე?
  77. ყველა კაცსა ჰყავს მფარველი ანგელოზი?
  78. რა მნიშვნელობა აქვს ამ ანგელოზს?

79. სჯერათ, რომ მფარველი ანგელოზი იმყოფება ადამიანის მარჯვენა მხარეზე, მავნე-კი მარცხნივ?
80. ცოდო ხომ არ არის ამის გამო მარჯვნივ გადაფურთხება?
81. ადამიანი თუ სკოდებს მფარველი ანგელოზი ხომ არ აფრქვევს ცრემლებს? თუ კეთილ-გონიერად იქცევა ხომ არ სიამოვნობს?
82. სწამთ ალი? სახლის ანგელოზი?
83. რა ადგილს იმყოფება იგი სახლში?
84. ოჯახს შველის რასმე თუ ავნებს?
85. სახლის ანგელოზს (აღს) სხვა რამ სახელს ხომ არ უწოდებენ? სახლის პატრონს ხომ არ ეძახიან?
86. როგორია ალი (ქიმკა)?
87. ვისმე უნახავს ალი, ქიმკა, მაჯლაჯუნა? რა ნაირია?
88. ყველა სახლშია ალი, მაჯლაჯუნა?
89. ახალ სახლში გადასვლისას ხომ არ იწვევენ აღს, მაჯლაჯუნას? რა ნაირად, რა სიტყვებით?
90. როგორ იქცევა ალი, მაჯლაჯუნა თუ სახლი და პატრონი მოეწონა, ან თუ არ მოეწონა?
91. ქიმკას უყვარს ხუმრობა? რა ნაირად?
92. ადამიანებს ხომ არ აბრჩობს მაჯლაჯუნა, თუ სძულს ვინმე?
93. საშუალება არის რამე მის თავიდგან ასაცილებლად?
94. ალი, ქიმკა ბავშვებს ხომ არ იპარავს?
95. ცხენების გაწვრთნა-გახედნა ხომ არ იცის ღამ-ღამობით?
96. ალი ხომ არ აწუხებს ღამე ცხენს? ძუა-ფაფარს ხომ არ უწნავს? რა საშუალებას ხმარობენ, რომ ალმა არ შეაწუხოს პირუტყვი?
97. ხალხსა სწამს ტყის-მავნე სულელები (ტყის კაცი, ქაჯი)?

98. რა სახისაა ტყის კაცი? ქაჯი?
99. საიღვან გაჩნდა? როგორ?
100. რა თქმულება დარჩენილა მის შესახებ?
101. სადა სცხოვრობენ ქაჯები? ყოველ ტყეში იმყოფებიან? გამუდმებით იქ არიან?
102. საშიშოა ქაჯის გამო ტყეში დარჩენა?
103. გზას ხომ არ შეუკერენ ხოლმე ქაჯები მგზავრებს? როგორ?
104. რა ღონისძიებას ხმარობენ ამ შემთხვევაში გზის გასაგნებად?
105. ქაჯებმა იციან ლიტინი? ხომ არავენ მოუკლავთ ტყეში ლიტინით?
106. ქაჯები ხომ არ მიუსევენ ხოლმე ცხვრის ფარას მგლებს?
107. სწეულად ხომ არ ჩავარდება, ვინც ქაჯის ნაფეხურზე გაივლის?
108. ამ სცნისაგან როგორ იკურნება ადამიანი? პურმარილს ხომ არა სტოვებს ტყეში, ან სხვა საშუალებას რასა ხმარობს?
109. ტყის მავნე სულებს აქვთ სახლი? იციან ცოლშვილი?
110. ვაყებს ხომ არ იტაცებენ ქმრებად, ან მოუნათლავ ბავშვებს?
111. რა საშუალებით შეიძლება (ალის) ქაჯის გამოხმობა?
112. შესაძლოა რაიმე მიზნით ალთან ხელშეკრულობა?
113. სწამთ ზღვის მეფე? წყლის ქაჯი?
114. წყლის სახელმწიფოზე და მეფეზე რა დარჩენილა ამბად?
115. რა სახისანი არიან წყლის სულები?
116. როგორ გაჩნდნენ?

117. წყლის მავნე უნახავს ვისმე? როგორია?
118. ცოლ-შვილი ჰყავს?
119. წყლის მავნე ცოლად აღს ხომ არ ირთავს, ან წყალში დამხრჩვალს, ან მშობლისაგან დაწყევლილს ქალს?
120. რა დამოკიდებლობაა წყლის სულისა და დამხრჩვალთ შორის?
121. საშიში ხომ არ არის ბანაობა, თუ ჯვარი არა აქვს ადამიანს ყელზე? მზის ჩასვლისას ერიდებიან ბანაობას? მავნეა ხომ არ ეშინიანთ?
122. სად სცხოვრებენ წყლის მავნე სულნი?
123. ჭაობებში ხომ არ სცხოვრებენ ან სხვა ადგილებში?
124. დიდ ჭაობებთან ღამით გავლა საშიშია?
125. რას აკეთებენ წყლის სულები? რა დამოკიდებულობა აქვთ ადამიანებთან?
126. რითი შეიძლება მათი გულის მოგება?
127. ხომ არ არსებობს შეხედულობა, ვიაომ მეწისქვილე, საჭიროა თილისმა იყოს და მეგობარი წყლის სულებისა, თუ სურს კარგად მიმდინარეობდეს წისქვილის საქმე?
128. წისქვილის აშენების დროს ქაჯებს ზვარაკს ხომ არ ჰპირდებიან, რომელიც მათ თავისთვის მიიქვთ?
129. მეწისქვილენი ხომ არ ისვრიან წყალში წყლის ეშმაკებისთვის პაწაწა ცხოველებს, ან სხვა რასმეს ძღვნად?
130. ფუტკრის მოშენებას ხელს ხომ არ უშლიან წყლის მავნე სულები? თაფლს ან სანთელს ხომ არ ისვრიან მეფუტკრენი წყალში?
131. წყლის გადმოვარდნას და წალეკას მავნეთ ხომ არ აბრალებენ?

132. თევზის ბადეში გაბმა იმათი უნარი ხომ არ არის?
ბადეს ისინი ხომ არ ჰგლეჯენ?
133. მეთევზენი აგდებენ წყალში ჰურს, ან ცხოველს,
რათა ბევრი თევზი მოჰყვეს ბადეს?
134. წყლის უფროს ეშმაკის გულის მოსაგებად ხომ არ
ანთავისუფლებენ ცოტაოდენ დაჭერილ თევზებს?
135. თევზზედ შეჯდომა ხომ არ იცის წყლის მავნემ?
რომელ თევზზე?
136. ზოგ-ზოგი თევზების ქამა ცოდვად ხომ არ ითვლე-
ბა? (ლოქოს თავი მაგალ.) რა მიზეზით?
137. ხალხის აზრით ავადმყოფობის მიზეზი ეშმაკი ხომ
არ არის?
138. სხვა-და-სხვა ავად-მყოფობა ეშმაკებისაგან ხომ არ
დაიარება-ქვეყნად? (ყვავილი, წითელა, ქუნთრუშა).
139. რა მიზეზით და როდის უძვრება ეშმაკი ადამიანს
პირში?
140. ქადაგი ეშმაკისაგან გაფუჭებულად ხომ არ მიაჩნიათ?
141. მადნებს ეშმაკები ეპატრონებიან?
142. რა ჰქვიათ ამ გვარ ეშმაკს?
143. მადნის ამოღების დროს რა წესს ასრულებენ, ესე
იგი, რას ამბობენ, რას აკეთებენ?
144. ძღვენს უკეთებენ ეშმაკს მადნის პოვნის შემდეგ?
როგორ, რა წესით?
145. ხომ არა სწამს ხალხს, ვითომ საკმარისი იყოს მად-
ნის აღაგას მამლის თავი დასტოვო, რათა ადვილად
წამოიღო დოვლათი?
146. რა თქმულებანი დარჩენილა მადნებზე? მათ აღმო-
ჩენაზე?
147. სხვა რა მანე სულები სწამს ხალხს? ჩამოთვალეთ
სახელები?

148. რა თვისებისანი არიან? რას აკეთებენ? როგორ სცხოვრობენ?
149. მაენე სულების სურათებს ამზადებენ თუ არა?
150. კერპები ყველა სახლებში ხომ არ არის?
151. ხალხის შეხედულობა სარწმუნოებაზე გამოიხატება გარეგნულად ლოცვა-თაყვანის ცემაში?
152. სად ინახვენ კერპებს?
153. ვინ ასრულებს ლოცვებს და, საზოგადოდ, ყველა წეს-წყობილებას? რა სახელს უწოდებენ ამ აღამიანს?
154. რა ნაირად ეპყრობა მას ხალხი?
155. ირჩევენ ამ პირებს თუ შთამომავლობით გადადის ეს თანამდებობა უფროსიდგან უმცროსზე?
156. არსებობს წაწლობა, ანუ დედათა და მამათა სულიერი დაახლოვება?
157. ძღვნის მრტანა იციან?
158. რა ლოცვებს კითხულობენ ამ დროს?
159. ხატები ღმერთებად მიაჩნიათ? რა აზრისანი არიან მათ შესახებ?
160. რაგვარ ხატებს ინახვენ ოჯახში?
161. რა ადგილს ჰკიდებენ? როგორ? რითი აღამაზებენ?
162. რომელი ხატები უფრო მეტადა სწამთ?
163. რომელ ხატით ჰლოცავენ ჯვარის-წერის დროს?
164. ხომ არავის გამოსცხადებია ხატები? რომელნი? რა დარჩენილა ამბად?
165. არსებობენ საკვირველ-მომქმედი ხატები? სად არიან? რა დარჩენილა ამბად?
166. ცეცხლის გაჩენის დროს უპირველეს ხატების გადარჩენას ხომ არ ცდილობენ?

167. ცეცხლის გარშემო ხომ არ დააქვთ ხატი ცეცხლის
ჩასაქრობად, ან ქარის პირდაპირ ხომ არ უქირავთ.
რომ ქარი ჩავარდეს?
168. ზოგი ხატი საკვირველ-მოქმედებას ხომ არ იჩენს
ცეცხლის გაჩენის დროს? მაგალ. ღეთის-მშობლისა?
169. სხვა და სხვა სნეულება-ავადმყოფობაში სხვა-და-სხვა
ხატებს ხომ არ მიმართავენ ხოლმე ლოცვით? (ში-
ლიერების დროს ქრისტეს დაბადებას და სხვა).
170. ხატის ძირს ჩავარდნა უბედურების მომასწავებელია?
171. სად ასვენებენ ხატს და რა მოსაზრებით?
172. რას უნთებენ ან უკმევენ მას?
173. ცოდვა ხომ არ არის ფეხების ძილში იქით გაშვერა,
საცა ხატი ასვენია?
174. კბილს ხომ არ დაადგმენ ხოლმე ხატსა, ვინიცობაა
ტკივილი აუვარდა?
175. სწამს ხალხს, რომ საყდარში საჭიროა იყოს უსა-
თუოდ ეშმაკის ნახატი?
176. ეშმაკის სურათს ხომ არ აზიანებენ და რა მიზნით?
167. ხომ არავის დაუდგავს ეშმაკისთვის სანთელი? რა
დარჩენილა ამბად?
178. რა მნიშვნელობა აქვს ყელის ჯვარს?
179. იმის დაკარგვას უბედურება ხომ არ მოსდევს?
180. ჯვრების გაცვლა მიღებულია? რა მნიშვნელობა აქვს?
181. ჯვარედინებზე, მთებზე რაღ სდგამენ ჯვრებს?
182. ძნელად მშობიარობის დროს აღსაელის კარებს ხომ
არ გააღებინებენ ხოლმე ეკკლესიაში?
183. ძაფს შესწირავენ ხოლმე ეკკლესიას?
184. როგორ სწარმოებს საკლავ მსხვერპლის შეწირვა?
185. ვინ დაჰკლავს ხოლმე მსხვერპლს? როგორ ანა-
წილებენ?

186. რა მნიშვნელობა აქვს ჯვარის წერის სანთელს? აღდგომისას და სხვებს?
187. ცეცხლის გაჩენას ან ჭექა-ქუხილის დროს ხომ არ ანთებენ ამ სანთლებს? ან გაძნელებულ მშობიარობის დროს?
188. იციან თუ არა დიდ ოთხშაბათს ან სხვა დროს ცეცხლის დანთება და შიგ გადახტომა?
189. ჭიაკოკონას (წიაკოკოლის) ნაცარს ხომ არ ინაწვენ სამკურნალო მიზნით?
190. კატას და კუდიანს როგორ უყურებენ ჭიაკოკონობის საღამოს?
191. ჯადოს მოსაშორებლად რა საშუალება იციან?
192. კუდიანის მავნე ძალის ასაცილებლად რას ხმარობენ?
193. მკითხაობა როგორ იციან?
194. აღთქმას სდებენ, ამა და ამ სანთელს დაგინთებ, თუ საქმე კეთილად ამისრულდაო?
195. თემობა ან საზოგადოება საერთო ზვარაკს ან სანთელს ხომ არ შესწირავს ხოლმე?
196. საკმელს აქვს საკვირველ მოქმედი ძალა? რა ნაირი?
197. ეშმაკს ეჯავრება საკმელის სუნი? მიუბრბის მის სუნს?
198. იციან თუ არა ღამისთევა ხატის კარს?
199. რა სამზადისით და როგორ ატარებენ ამ ღამეს?
200. საკმელს სენის გასაკურნავად ხომ არ ხმარობენ? რა ავადმყოფობაში?
201. სწამს ხალხს, რომ აიაზმის წყალი არასოდეს არ ფუჭდება? ჰკურნავს თვალის სნეულებას? სდევნის ბოროტ სულს?
202. მონადირენი აიაზმის წყლით ხომ არ რეცხენ თოფს, ვითომ ნადირს აღარ ასცდეს ტყვიან?

203. ჯაჭვის ტარება ხომ არ იციან ზურგის სიმწვანისათვის?
204. ხატის კარს ხომ არ არის დაცული ქვის კვერცხი თვალეზე მოსასმელად?
205. ზარის ჩამოკვრას რა მნიშვნელობა აქვს?
206. პირველ ჩამოკვრის შემდეგ იმიტომ ხომ არ ისვენებს მეზარე, რომ ეშმაკებმა მოასწრონ გაპარვა?
207. სეტყვის დროს ხომ არ იციან ზარის რეკა? რა მიზნით?
208. ზარის მრაკავი აღდგომა დღეს ავადმყოფობას ასცილდება თუ არა?
209. ზარის თოკის ნაწყვეტს ქალები თმაში ხომ არ ჩაიწვენ ხოლმე? რა მიზნით?
210. კიდეც რა წარმოდგენაა დაკავშირებული ზართან?
211. რომელი საღვთო წიგნები უფრო გავრცელებულია საკითხავად?
212. ძველის და ახალ აღთქმის ამბები ბევრმა იცის?
213. ძველი აღთქმის კითხვა ცოდვა ხომ არ არის?
214. ვინ(ც) მათელ დაბადებას წაიკითხავს, რაიმე თვისებას ხომ არ იძენს?
215. დავითიანი გავრცელებულია ხალხში?
216. დავითიანზე ხომ არა მკითხაობენ?
217. არის ხალხში ხელნაწერი აპოკრიფები (წიგნები, რომელნიც არ არიან შეწყნარებულნი ეკკლესიისაგან)? რა და რა?
218. რომელი მათგანი უფრო გავრცელებულია? უყვართ ეს წიგნები?
219. რა ავგაროზები, გულზედ სატარებელი ლოცვები იცის ხალხმა?
220. ძვალს რასმე ხომ არ ატარებენ გულის ყურისათვის,

ან თვალ-ნაკრაობის ასაცდენად?

221. შესაყვარებლად ან შესაძულებლად რას ხმარობენ?
222. რა განსხვავებაა ლოცვასა და შელოცვის შუა?
223. ქვეყნის შექმნა-დაბადებაზე რა თქმულობა დარჩენილა?
224. ქვეყნის დასაბამზე, დასაწყისზე რა იციან?
225. ვინ შექმნა სამყარო? ცხოველები, მცენარენი, ჰაერი, მნათობნი? რისგან? როგორ?
226. როგორ სცხოვრობდნენ პირველი ადამიანები? როგორ გამრავლდნენ? რა დარჩენილა ამბად ძველ აღთქმის ყოფა-ცხოვრებიდან?
227. საიდან და როგორ აღორძინდნენ სხვა და სხვა ერნი და ენანი?
228. ვინ ასწავლა ადამიანს ლაპარაკი?
229. პირველი ადამიანები რა ენაზე ელაპარაკებოდნენ ერთმანეთს? ღმერთს? ცხოველებს?
230. პირუტყვები ლაპარაკობდნენ როდისმე? რომელნი? რატომ ახლა ვეღარ ლაპარაკობენ?
231. სახლის აგება, იარაღის გაკეთება და ხმარება, ხვნა-თესვა, ტანთ-საცმლის შეკერვა და სხვა. ვინ ასწავლა ადამიანს?
232. სიბოროტე საიდან წარმოსდგა ქვეყნად?
233. დარჩენილა რამ ზღაპარი სისწორ-სიმრუდეზე, ოქროს საუკუნეზე?
234. რითი განირჩეოდნენ პირველი ადამიანი და პირუტყვი ახლანდელიდან?
235. რა დამოკიდებულობა ჰქონდათ ღმერთთან და ერთმანეთში?
236. რა ცვლილება მოხდა სამყაროზე (ქვეყნიერებაზე) და რავარად შეიცვლება იგი მომავალში?

237. როდემდე გაგრძელდება წუთი-სოფელი?
238. როგორ აქვს ხალხს წარმოდგენილი ცა?
239. რა რწმუნებანი არსებობენ მის შესახებ? ცა იხსნება როდისმე? ვინ ჰხელავს ცის გახსნას? სჩანს რამე? რას ამბობენ ამ დროს?
240. რისგან შესდგება ცა? სად იწყება და სად თავდება? რა იმყოფება ცაში? შორს არის დედამიწიდან? რა მანძილზეა?
241. ცის გასაღები ვის ხელშია?
242. ვინ ალებს ცის კარებს წვიმის მოსვლის დროს და გამოდარებისას?
243. რა თქმულობა არსებობს ვარსკვლავებზე? მზის დაბნელებაზე, მზის ამოსვლა-ჩასვლაზე, ღრუბლებზე, ცისარტყელაზე, მთვარეზე და მზეზე, ჩრდილებზე, რომელიც ამ უკანასკნელებზე სჩანს და საერთოდ ცის მნათობებზე?
244. რა სახელებს უწოდებს ხალხი სხვა და სხვა ქვეყნის კუთხეებს? საიდან შესდგენ ეს სახელები?
245. საით მიფრინავენ ზამთრობით ფრინველნი? რა ჰქვიან ამ ალაგს?
246. რა გავლენა აქვთ მნათობთ კაცის ბედ-იღბალზე, ცხოვრებაზე და მიწის მოსავალზე?
247. რა არაკები დარჩენილა ცის მნათობებზე?
248. როგორ ესმის და წარმოუდგენია ხალხს მოვლენანი: ჭექა-ქუხილი, ქარი, წვიმა, ყინვა, სეტყვა, ჯანყი, და ნაში?
249. რა რწმუნებანი დაფუძნებულან ამ მოვლენებზე?
250. შეიძლება გაქრეს მეხისაგან გაჩენილი ცეცხლი? რა არის მეხი? რა თქმულობა დარჩენილა მის შესახებ?

IX

ენა, ანბანი, სელოგრაფია.

1. თუ რომელიმე ერის შესახებ ცნობების შემკრებს არ შეეძლება შეისწავლოს კარგად მისი ენა, სასარგებლო ცნობებს, მაინც მოგვეცემს, თუ მიიღებს მხედველობაში შემდეგ პირობებს:

ა) ჩასწეროს სიტყვები და ფრაზები სწორე ტრანსკრიპციით, თუ ეს ენა ეკუთვნის იმ ენათა რიცხვს, რომელთათვის არსებობს ტრანსკრიპცია.

ბ) თუ ენა ნაკლებ ცნობილია, იხმაროს ქართული ასოები და თუ ისინი არა ჰქმარიან რომელიმე ხმების გამოსახატად, მაშინ დაუმატოს მათ სხვა ნიშნებიც, მხოლოდ ახსნას კი, როგორ გამოითქვიან.

2. ყურადღება უნდა მიექცეს ენის ლექსიკონს და გრამმატიკას.

ა) უნდა შედგენილ იყვეს სია ხშირად სახმარებელ სიტყვებისა, მაგ. 1) ოჯახის წევრების სახელებისა, 2) ცხოველების სახელებისა, 3) მცენარეებისა, 4) ბუნების მოვლენათა, 5) სახლის ნაწილებისა, იარაღისა, ავეჯისა, ტანთ-საცმელისა, 6) სია ზედ-შესრულ სახელებისა, 7) რიცხვითი სახელებისა, 8) ნაცვალ სახელებისა, 9) ზოგიერთ ზმნებისა, 10) ზმნის ზედათა 11) თანდებულთა, 12) კავშირებისა, 13) შორის-დებულთა.

ბ) უნდა ჩაწერილ იყვეს რამდენიმე წინადადება, რომლებიც მოიცემიან მაგალითებს კანკლედობისა და მიმოხვრისას; უფრო უკეთესი იქნება თუ ჩასწერთ პატარა მოთხრობას გრამმატიკულ ფორ-

მების აღსნით; ზმნებთან ერთად უჩვენეთ მათი ნუსაზღვრელი ფორმა (ინფინიტივი), აწმყო დრო, მყობადი და წარსული.

თუ ცნობების შემკრებმა კარგად იცის ხალხის ენა, შეუძლიან ყურადღება მიაქციოს უფრო რთულ, სპეციალურ კითხვებსაც:

3. რომელ ცნობილ ენათა ჯგუფს ეკუთვნის ამ ერის ენა?
4. აქვს თუ არა ამ ენას სხვა და სხვა კილოები? რამდენი და როგორები.
5. აოსებობს თუ არა კერძო ენა ბავშვებისა, მწყემსებრსა, მონადირეებისა, ქურდებისა და სხვ.?
6. რა სიტყვებს ჰხმარობენ საქონლის დასაძახებლად, გასარეკად, დასაყენებლად და სხვ.?
7. აქვთ რამე ნიშნები წერისთვის და თვლისთვის?
8. ხომ არ ხმარობენ რამე ნიშნებს წერა-კითხვის უცოდნელნი?
9. როგორ ნიშანს, დამლას უსვამენ თავიანთ საკუთრებას (ავეჯს, საქონელს, მამულს)?
10. აქვს თუ არა ოჯახს ამისთანა მუდმივი საკუთარი ნიშანი? თუ აქვს, რა მოსდის ამ ნიშანს, როცა ოჯახი იყოფა?
11. არის თუ არა გავრცელებული ხალხში მხატვრობა, ჩუქურთმის მოჭრა, ქანდაკება და სხვა ხელოვნებანი?

X

სახალხო სიტყვიერება.

1. რა გვარი ნაწარმოებნი სახალხო სიტყვიერებისა არიან გავრცელებულნი ერში?

შენაშენა: ზოგიერთი ნაწარმოებნი სახალხო სიტყვიერებისა მოხსენებული იყვნენ ზემოდ სხვა და სხვა ჩვეულებათა და წესების აღწერის პროგრამასთან ერთად. სასურველია, რომ ლექსები, სიმღერები, რომელთაც ხმარობენ სხვა და სხვა შემთხვევების დროს (მაგ. ქორწილში, მკაში, რთველში და სხვა) ჩართულნი იყვნენ თვით ჩვეულებათა და წესების აღწერაში თავ-თავის ადგილს. თუ რომ შემკრები ისურვებს მხოლოდ ტექსტების ჩაწერას წესების აღუწერავად, შეუძლიან იხელმძღვანელოს მათ რიგზედ ჩასაწერად ქვემოდ მოყვანილ კითხვებით.

2. აქვთ თუ არა ლექსები და თქმულებანი გმირებზედ, დევებზედ?
3. ისტორიული გარდმოცემანი?
4. ადგილობრივი ლეგენდები?
5. ახსოვთ რაზე ადგილობრივ მიღვაწეებზე, არის რამე ამბები მათ შესახებ, თუნდაც არა ისტორიულის სინამდვილისა?
6. იციან ზღაპრები ადამიანებზედ?
7. ცხოველებზედ (მხეცებზედ, ფრინველებზედ, მწერებზედ), აგრეთვე ფანტასტიურ არსებებზე, გველეშაპებზედ და სხვა?
8. რა შელოცვას ხმარობენ?
9. არსებობენ თუ არა ხალხური ლოცვები და საგალობლები?

10. როგორ სასულიერო და მცნებითი შინაარსის მღერებს მღერიან ბრძნები და გლახაკები?
11. არის ხალხში გავრცელებული ისტორიული ლექსები და სიმღერები?
12. სალირიკო ლექსები?
13. რა სიმღერებს მღერიან უქმეებში და სხვა და სხვა სარწმუნოებრივ წესების აღსრულების დროს?
14. მღერიან რამე სიმღერებს ბავშვის დაბადების დროს? ნანას?
15. აქვთ სიმღერები საკუთრივ ქორწილში სამღერად?
16. დამარხვის დროს და ქეღებში?
17. სიმღერები სხვა და სხვა თამაშობის დროს?
18. სამხედრო სიმღერები?
19. სიმღერები საქეიფო, ლოთური?
20. რა სიმღერები აქვთ კიდევ ცხოვრების სხვა შემთხვევაში და სხვა-და-სხვა წლიურ სამუშაოების დროს?
21. იციან სიმღერები ან ლექსები დაცინვითი (სატირიული და სასაცილო (ჰუმორისტული) შინაარსისა?
22. შეჰკრიბეთ ნაკვესები, ზმები, ჩქარა-გამოსათქმელები,
23. გამოცანები,
24. ანდაზები.
25. როგორ და საიდან ვრცელდებიან ისინი და ვინ უფრო ეტანება მათ?
26. არიან სპეციალისტები სიმღერების სამღერლად და ზღაპრების მოსათხრობლად?
27. რას ეძახიან ასეთ პირთ და როგორ ექცევიან მათ?
28. ჩასწერეთ მათ შორის უფრო შესანიშნავ პირთა ბიოგრაფია, მათი რეპერტუარი და აღნიშნეთ საიდგან შეუძენიათ ესა თუ ის ლექსი, ზღაპარი და სხ.
29. რამდენადაც შესაძლოა, აღნიშნეთ სხვა და სხვა ნა-

ქართული
ლიბრეოთეკა

წარმოების გავრცელების ისტორია; დიდი ხანია
იგეს მცხოვრებლებმა, საიდგან და ვინ შემოიტანა
ამ აღვილს, რა ცვლილებები გარდახდა მას?

აღ. სხსნაშვილი.

იკი უიფტ

საქართველო

საქართველოს

დედა-ქალაქი

ტფილისი

(გაგრძელება *)

ერეკლემ ამის შემდეგაც საჭიროდ არა სცნო სამხედრო სამართლით გაესამართლებინა ქვეყნის ორგულნი და მოლალატენი! ასეთი წინ-დაუხედაობა ხელმწიფე კაცისა სწორედ გასაოცარია! ნუ თუ არარატიანისთანა ვერაგი კაცები კიდევ საცოცხლებელნი იყვნენ, და ისიც მისთვის, რომ ეწერათ ყალბი ისტორიები და მათივე შემნდობელი მეფე გამოეყვანათ ქვეყნის მოლალატედ, რომ ამ სულგრძელ მეფისათვის წამოესხათ ცხვრის ტყაპუჭი და ანანურის ტაძარში მასთან დაესკუბებინათ მისი ღვაწლმოსილი ამაღლა კი არა, არამედ იგივე გაიძვერა და მატყუარა არტემა!...

განისვენა ერეკლემ (11 იანვ. 1798 წ.) და მის შვილების ქიშპობამ ბოლო მოუღო საქართველოს. ამერეთი შეუერთდა რუსეთს (18 ნოემბ. 1800 წ.).

*) იხ. „კრებული“ № X. 1899 წ.

ვიდრე მოვიყვანდეთ ცნობას ახალ მმართველთა
დადგენის შესახებ, საჭიროა გავიცნოთ იმ დროინდელი
შინაური ყოფა-მდგომარეობა მთელის ქვეყნისა და ტფი-
ლისისა.

1801 წელს ლაზარევი თავის მოხსენებაში ამბობს,
რომ ამერეთში (ქართლსა და კახეთში) იყო 40,000 მე-
კომურიო და თითო კომლი შესდგებოდა 6 სულისაგანო¹⁾.
მაშასადამე ამ დროს ამერეთში უნდა ყოფილიყო 240,000
სული. 1783 წელს კი ბუტკოვის ანგარიშით (ტ. II გვ.
340, ტ. III, გვ. 177, 260) ამერეთში იყო 61,000 მე-
კომური. თუ ყოველი კომლი ისევ 6 სულად ჩავადგეთ,
გამოვა, რომ 1783 წელს ამერეთში ყოფილა 366,000
სული.

ერთი იყოფებოდა შემდეგ წოდებად: სამეფო სახლი
(50 სული), თავად აზნაურობა, მეფის აზნაურობა, თავად-
თა აზნაურობა, ვაჭარნი, მოქალაქენი, სამღვდელეობა, გლე-
ხობა²⁾.

თავადთ ჰქონდათ უფლება მიეღოთ უპირველესი თა-
ნამდებობა სახელმწიფოს გამგეობაში მემკვიდრეობით და
ჰყოლოდათ საკუთარი აზნაურები. მეფის აზნაურობა მის
ამალას შეადგენდა და მათ ეძლეოდათ ათასისთავობა და
ასისთავობა. თავადის აზნაურები შეადგენდნენ თავადის ამა-
ლას და ლაშქრობის დროს მის ხელქვეშ იყვნენ.³⁾ ვაჭ-
რებს ჰქონდათ უფლება მიეღოთ თანამდებობა მეფის სა-
სახლესში. იგინი და მეფის აზნაურნი თანასწორნი იყვნენ.
ვაჭარნი და მოქალაქენი უმეტეს ნაწილად სომეხნი იყვნენ.

1) Сборн. матер. для опис. Тифл. губ. გვ. 9, 15.

2) იქვე გვ. 9.

3) იქვე გვ. 10.

სასულიერო წოდებაში შესვლის ნება ჰქონდა ყველას, და სასულიერო წოდებაში შერაცხილ თავად-აზნაურს ამასთანავე რჩებოდა ის უფლებაც, რომელიც ჰქონდა საერო წოდებაში მყოფობის დროს. ყველა მონასტერს ჰქონდა თვისი სოფლები და ჰყვანდა თვისნი ქვეშევრდომნი. ხელოსნები დაყოფილიყვნენ ამქრებად და ჰქონდათ ნება დასახლებულიყვნენ ქალაქებში. გლეხები ყმებად ითვლებოდნენ და როგორც ვახტანგ მეფის სამართალი ამბობს, გლეხის „სულის გარდა, ყველა ეკუთვნოდა ბატონს“.

1801 წელს მოხდენილ ანგარიშით მეფის ყოველწლიური შემოსავალი იყო: თათრებზე დადგენილი „მახტა“ 3,500 მან., „მახტა“ ტფილისიდან 4,000 მან., ამას გარდა ტფილისისა და გორის ვაქარნი, მოქალაქენი და ხელოსანნი ხდილობდნენ: ცოლოსანნი 1 მ. და 20 კაპ. და უცოლონი 60 კაპ., ხიზანთაგან, რომელნიც განბნეულ იყვნენ სხვა და სხვა სოფლებში, იკრიბებოდა 6 ფუთი ხორბალი ყოველ მეკომურისაგან; დამნაშავეებს, ცემატყების მაგიერ, მეფე ახდევინებდა ჯარიმას. „სურსათი“ თათართაგან 8,250 მ. და თავადთა და სამღვდელთათა სოფელთაგან 6 ფუთი ხორბალი მეკომურისაგან; ოჯახი რომ იყრებოდა, მეფეს აძლევდა $\frac{1}{20}$ ნაწილს თავის ქონებისას.

უკანასკნელ წლების შემოსავალი: შემოტანილ საქონლიდან საპალნობით ციხისთავისათვის 100 მან., გორიდან გატანილ და გორში შემოტანილ საქონლიდან (მარილზე, თევზზე, სასწორზე, ღვინოზე, არაყზე და ყასბებზე) 1,100 მან., კახეთიდან იმავე საგნებზე 1900 მან.; ერთდროული მახტა პურიითა და ფულით, რომელსაც ხდილობდნენ ტფილისი და თათრები, 35000 მან.; სურსათი ყაზახიდან, შამშადილიდან, ბორჩალოდან, ბამბაკიდან, შულავრიდან 8,350

მან.; ტფილისიდან 13,200 მან., ბაჟი თამბაქოზედ მთელს ამერეთში 5000 მ., ტფილისში ნაქსოვ ბამბის ტილოზედ დამლის დასასმელი 3,850 მ., ტფილისში მიტანილ თევზსა და ხიზილალაზედ 1,050 მ., ტფილისის სასწორი 700 მ. ტფილისში მოტანილ ღვინო-არაყზე 3,300 მ., ტფილისის ყასბებზე 3,100 მ., სპილენძის მადნები 10,050 მ., ენდრო 2,300 მ., ტფილისში მიტანილ ტივზე 120 მ., ღუქნებზე ადგილის ბაჟი 120 მ., ადგილებზე, რომელნიც ეკუთვნოდნენ ციხეს და რომელზედაც დასახლებულ იყვნენ მცხოვრებნი 120 მან. *)

ამას გარდა ცალკე შემოსავალი ჰქონდათ თავადებსა, ბატონიშვილთა და დედოფლებს.

როგორც უკვე ვსთქვით, 1801 წელს ამერეთში იყო 50 სული, რომელნიც ეკუთვნოდნენ მეფის გვარეულობას. ყველა ესენი სცხოვრობდნენ თავისის ყმებისაგან აღებულ შემოსავლით, და ამას გარდა ჰქონდათ საბატონიშვილოები. 1803 წლის ცნობილ დარია დედოფალს ჰყვანდა 299 მეკომური (1311 სული) ყმა, რომელთაგან შემოსდიოდა ყოველ წლივ 1495 მან.; მარიამ დედოფალს ჰყვანდა 295 მეკომური (1556 სული) ყმა და შემოსდიოდა 3,366 მ., ვახტანგ ერეკლეს ძეს 2061 მეკომური (12815 სული) და

---

*) 1784 წელს საქართველოში მოგზაურობდნენ ფრანგთა მოგზაურნი, რომელთაც ჰშველოდა ნემეცი იაკობ რეინექსი. იგი მსახურებდა ერეკლე მეფესთან. ეს ფრანგთა მოგზაურნი ერეკლეს შემოსავალს ანგარიშობენ 26,950 გირვანქა სტერლინგად, ხოლო რეინექსის ჩვენებით ერეკლეს შემოსდიოდა: ხარკიდან (ყოველს მეკომურზე) 610,000 მან., უცხო ქვეყნების მოვაჭრეთა საქონლის ბაჟიდან 25,000 მან., მადნებიდან ყოველ წლივ 60,000 მან. ვერცხლი, მადნებიდან ოქრო — 3,200 მან., ხარკი ერევნიდან 15,000 მ და სულ 713,000 მან. (იხ. *Нов. Сводъ*, № 3072).

ქართული
ნაციონალური
ბიბლიოთეკა

შემოსდიოდა 5,252 მ. და 85 კაპ., იოანე გიორგისძეს 953 მეკომური (6297 ს.) და შემოსდიოდა 1571 მან., მემკვიდრეს დავით გიორგის ძეს 391 მეკომური (1564 ს.) და შემოსდიოდა 3520 მ., ბაგრატ გიორგის ძეს 295 მეკომური (1510 ს.) და შემოსავალი 1892 მან., იოანეს 295 მეკომური (1743 ს.) და შემოსავალი 916 მან., ალექსანდრე ერეკლეს ძეს 214 მეკომური (1034 ს.) და შემოსავალი 1630 მან., თარნაოზს 18 მეკომური (196 ს.) და 230 მან. შემოსავალი, თეიმურაზ გიორგის ძეს 41 მეკომური (229 ს.) და 300 მან. შემოსავალი, და კიდევ დავით გიორგის ძეს 21 მეკომური (296 ს.) და 248 მან. შემოსავალი; და საერთოდ ყველას 4883 მეკომური (28,408 ს.) და შემოსავალი 20,351 მან., მაშასადამე ყოველი მეკომური ხდილობდა 4 მ. და 17 კაპ., ხოლო ყოველი სული 72 კაპ. *)

20 ივნისს 1811 წელს იმპერატორ ალექსანდრეს მიერ ხელმოწერილ სინოდის მოხსენებიდან **) სჩანს, რომ საქართველოში (ამერთში) არის 13 ეპარქია, 799 ეკკლესია, 1746 მღვდელი, 146 მთავარი, 661 დიაკვანი, 6 არქიმანდრიტი, 75 ბერი, 2,218 მეკომური ეკკლესიის კუთვნილი გლეხობა და ამას გარდა 9 საარქიმანდრიტო კუთვნილი გლეხობა 637 მეკომური, საეკლესიო აზნაურობის კუთვნილი გლეხობა—470 ოჯახი, და უკანასკნელ 470 ოჯახ გლეხობის გარდა დანაშთენ მოყმეთაგან ეკკლესიას დაახლოვებით შემოსდის (სურსათი, ღალა, მახტა და კუ-

*) იხ. Сборн. матер. для опис. Тифл. губ., зв. 13—14.

**) იხ. Всеподданнѣйшій докладъ Синода Великому Государю, Императору и Самодержцу Всероссийскому (წერაკითხვის ბიბლიოთ., № 36).

ლუხი): ეპარქიებს—96,360 მან. და საარქიმანდრიტოებს
13,224 მ. და სულ 39,584 მ.

8 მაისს 1802 წელს შეუდგნენ ახალის მთავრობის
განწესებას საქართველოში*) (ამერეთში), რომელიც ამი-
ერიდგან უნდა წოდებულიყო „საქართველოს გუბერნიად“
და გაყოფილიყო მაზრებად: გორისა, დუშეთისა, ლორისა,
თელავისა და სიღნაღისა. დანიშნულ იქმნენ მთავარ მარ-
თებელი და მმართველი, საქართველოს უმაღლესი მმარ-
თველობა, რომლის ადგილ-სამყოფად გახდა ტფილისი.

საქართველოს უმაღლესი მმართველობა შესდგა 4
ექსპედიციისაგან: აღმასრულებელ საქმეთა, სახელმწიფო
და სამეურნეო საქმეთა, სასისხლო საქმეთა და სამოქალა-
ქო საქმეთა. ყველა ამ დაწესებულებაში დანიშნულ იქმნენ
რუსთა და ქართველთა მოხელენი, ზოლოთა თავმჯდომარეობა
ყველგან რუსებს ერგოთ.

7 მაისს 1802 წელს დიდის ზეიმით, ნაღარისა და
საკრავების კვრით გამოცხადებულ იქმნა ტფილისში, რომ
მეორე დღეს 8 საათზე გაიხსნება ახალი მმართველობა და
დანიშნულ ადვილსა და ქამს უნდა გამოცხადდნენ მოხე-
ლენი, ბატონიშვილნი, თავადნი და საპატიო აზნაურნი.

8 მაისს, დიდის 7 საათზე სამჯერ გაისროლეს ზარ-
ბაზანი და აგრეთვე კიდევ 8^{1/2} საათზე და შემდეგ ამისა
ყველა ეკკლესიებში დაიწყეს ზარების რეკა წირვის გადა-
სახდელად. შეიკრიბნენ ყველანი და აგრეთვე საქართვე-
ლოს მმართველი კოვალენსკი, რომელმაც ორის რუსის
მოხელისა და ორის ქართველთა პირით შეუთვალა მთა-
ვარმართველს კნორინგს ყოველივე მზად არისო. კნორინ-
გი დიდის ზეიმით გამობრძანდა, მას წინ უძღოდნენ რუ-

*) იხ. Сборн. матер. для опис. Тифл. губ., гл. 23—30. 18

სის მოხელენი, ქართველთა თავადნი, გენერალნი; მოვიდა
ინახულა შემოკრებილნი და დადგა მაგიდასთან და მიჰმართა
ხალხს ზეიმის შესაფერი სიტყვით, რომელზედაც უპასუხა
საქართველოს ყოფილ მთავრობის უპირველეს მოხელემ—
იოანე ორბელიანმა. შემდეგ წაკითხულ იქმნა სია ყველა
ახალ მოხელეთა და მერე ყველანი ერთად გაემგზავრნენ
სიონის საკრებულო ტაძარში: წინ მიდიოდა ტფილისის
თავი პოლიციის უფროსითურთ და პოლიციის მოხელე-
ებითურთ; მათ შემდეგ 12 თავადნი წყვილ-წყვილად; მერე
მთავარმართებელი თვისის ამალითა და გენარლებით; შემ-
დეგ საქართველოს მმართველი ექსპედიციების მოხელეე-
ბითა, და გარეშე მო მიჰყვებოდნენ ბატონიშვილნი, თავადნი,
ახნაურნი; ჯარის ერთი ნაწილი წინ უძღოდა და მეორე
კი უკან მიჰყვებოდა. სიონის კარებზე გამოეგებნენ ორნი
არქიელნი საკმეველის კმევით. სწირავდა ტფილისის მიტრო-
პოლიტი არსენი. წირვის შემდეგ ქართულადა და რუსულად
წაკითხულ იქმნა ახალი დადგენილობა და ამასთანავე
მოხელენი დაფიცებულ იქმნენ. შემდეგ უწმინდესმა კა-
თალიკოს ანტონიმ გარდაიხადა სამადლობელი პარაკ-
ლისი, წავიდნენ იმ სახლში, რომელიც დანიშნულ იყო
სამმართველო სადგურად. აქ რომ მოვიდნენ, კათალი-
კოსმა აკურთხა წყალი, წმ. წყლით ასხურა პალატნი,
საცა იმავე დღეს შესდგა საქართველოს უმაღლესის
საბჭოს პირველი სხდომა. ამის შემდეგ კათალიკოსნი,
უპირველესი სამღვდლოება, მოხელენი, ბატონიშვილ-
ნი და სხვ. მიწვეულ იქმნენ სადილად მთავარმართე-
ბელთან. სადილის ჟამს უკრავდნენ მუსიკასა და სცლი-
დნენ ზარბაზანს.

ახალ მოხელეთა შესანახად გადაღებულ იქმნა
80,939 მან. ყოველ წლივ.

იმავე დღეს დაწესებულ იქმნა პოლიციის კანცელარია ანუ საბჭო ქალაქის პოლიციისა. საბჭოში თავმჯდომარეობდა ციხის თავი, რომელსაც მებჭვედ ჰყვანდა პოლიციის უფროსი. საბჭო მოვალე იყო გაერჩია მოქალაქეთა თხოვნები, საჩივრები, დაეცვა მშვიდობიანობა და სიწმინდავე მმართველობადიღებელ ეკლესიისა, ამასთანავე მას უნდა თვალყური დაეჭირა, რომ კვირა-უქმე დღეებში საწინააღმდეგო არა მომხდარიყო რა.

ყაზახისა, ბორალოსა და ბამბაკის მოურავებად დანიშნულ იქმნენ ქართველთა თავადნი და მათ თანაშემწედ რუსნი. ყარაბაღის სომეხნი დაშთნენ გამგეობასა ქვეშე მელიქებისა. გამოცხადებულ იქმნა სურვილი, რომ ორივე დედოფლები და ყველა ბატონიშვილი, უმეტესად უფრო მოუსვენარნი მათგან, გადასახლებულიყვნენ რუსეთს, საცა მათ მიეცემოდათ საკმაო ულუფა. (ბუტკოვი, ტ II, გვ. 500).

მანიფესტის გამოცხადების შემდეგ შესახებ ქართლის შეერთებისა რუსეთთან და შემდეგ იმისა, რომ ახალს მმართველობაში არც ერთი ბატონიშვილი არ იქმნა დანიშნული, *) ეს უკანასკნელნი გულნაკლულად დარჩნენ. ესენი სცდილობდნენ ამბოხება და არეულობა მოეხდინათ საქართველოსა და ტფილისში. მალე გავრცელდა ხმები, რომ რუსებს ჰსურთ ყველა ქართველნი რუსეთში გადაასახლონო, საქართველოში კი ყაზახები დაასახლონო, ორი წლის ხარკი ერთბაშად

*) პირველ მდივანბეგებად განწესებულ იქმნენ: ზაალ ბარათაშვილი, იოანე ჩოლაყაშვილი, ევნატე და სულხან თუმანიშვილნი და ტფილისის ობერ-პოლიციმეისტერი დარჩო ბებუთაშვილი (Снрш. свѣд. о Кавказѣ, VI, გვ. 300).

აილონო და სხ. ამ ხმებმა შეარყია მყუდროება 1802 წელს შეთქმულთ განიზრახეს ავლაბრის ხიდის დაწვა. მათ ნაფთი წასცხეს ხიდის სვეტებს და წაუკიდეს ცეცხლი, მაგრამ პოლიციამ დროზედ შეიტყო და ხიდი გადაარჩინა გადაწვას. ეს საქმე სხვას არავის მიეწერებოდა, თუ არა დარია დედოფალს, რომელიც სცხოვრებდა ავლაბრის სასახლეში. ამისა გამო ავლაბარში დააყენეს ერთი დასი ჯარი (ბუტკოვი, ტ. II, გვ. 535, შენ. 2).

ეს იყო მიზეზი, რომ ყველა დედოფალნი და ბატონიშვილნი, გარდა ალექსანდრე ერეკლეს ძისა და ლევან იულონის ძისა, გარდასახლებულ იქმნენ რუსეთს...

რუსის მთავრობის დადგენის შემდეგ ტფილისში მთავარმართებელმა კნორინგმა შეადგინა საპოლიცია წესდება ტფილისისათვის.

ამ წესდების *) ძალით ტფილისი, საცა მაშინ იყო 2,000 სახლი და მისი უბანი ავლაბარი, საცა იყო 300-ზე მეტი სახლი, გაყოფილ იქმნა 4 ნაწილად და ყოველი ნაწილი 2 უბნად, ნაწილის გამგედ დანიშნულ იქმნა თითო იასაული, ხოლო უბნისა—თითო ასისტავი და 3 ათისტავი; უბნის ქუჩების თავსა და ბოლოს ღამ-ღამობით უნდა მდგარიყვნენ გუშაგნი, რიგ-რიგობისად გამოყვანილნი ყველა მცხოვრებოვან; ქალბჭი და მეტადრე უმთავრესი ქუჩები უნდა განათებულ ყოფილიყო ღამპრებით; ტფილისში დაარსდა პოლიციის კანცელარია ანუ გამგეობა, რომლის თავმჯდომარედ დაინიშნა ერისთავი და მებჭედ პოლიციის უფროსი.

*) Сборн. матер. для опис. Тифл. г., გვ. 301.

ამავე წელს (1801 წ.) ტფილისში იწყებს მოქმედებას საგუბერნიო ხაზინა.

2 სექტემბერს 1802 წ. კნორინგი და კოვალენსკი, რომელთაც უწიოდნენ აქაურები უმაღლეს კარის წინაშე, გაწვეულ იქმნენ რუსეთს და მთავარმართებლად დანიშნულ იქმნა თავადი ციციანოვი. ახალი მთავარმართებელი მოვიდა ტფილისში 1 თებერვალს 1803 წ. ამან მოსპო ამბოხება, შეიპყრო დედოფალი, ბატონიშვილნი დავითი, ვახტანგი და ბაგრატი და გადაასახლა რუსეთს; 4 ივნისს 1803 წ. მოახდინა პირველი სათავად-აზნაურო ყრილობა და ამ ყრილობამ პირველ მარშლად ამოირჩია გარსევან ჭავჭავაძე.²⁾

იმავე წელს მოხდა ოფიციალური აღწერა ტფილისისა და ამ აღწერამ აღმოაჩინა შემდეგი:³⁾

ა) ქალაქის პირველ ნახევარს არტყია გარეშემოქვეთკირის გალავანი, მის შუაში ციხეა ასრევე გამაგრებული.

ბ) ქალაქის ნახევარს ჰქვიან ავლაბარი, რომელსაც არტყია ქვეთკირის გალავანი და მას აქვს სიმაგრე—მეტეხი.

გ) ქალაქის ორივე მხარე გაყოფილია 4 ნაწილად:—მუხრანისა, წავკისისა, მთისა და ავლაბრისა; მათში 3,000 სახლია, 20,000-მდე მცხოვრები სხვა-დასხვა სარწმუნოებისა. ეკლესიანი ქართველთა არის 15, სომეხთა 24, ბერძენთა 1, კათოლიკეთა 1 და მე¹ითი 1; დუქნები ფარჩეულობისა 85, საწვრიმალო 63, სა-

²⁾ იქვე, გვ. 302.

³⁾ იქვე, გვ. 302.

ხელოსნო 310, სასანოვაგეო 76 და ღვინის საარდაზღობო ფი 40.

გარნა ამ აღწერას წინ უძღოდა დიდი დაბრკოლებანი და ამიტომ შეკრებილი ცნობები არ შეიძლება ჩავთვალოთ იმად, რაც ნამდვილად იყო ტფილისში. ციხისთავი, თავადი სააკაძე სწერს ციციანოვს, რომ ცნობების შემკრებელთ სახლებში არ უშვებდნენო და თვითონ სახლის პატრონები იმის მაგიერ, რომ მართალი ცნობები მოეცათ, წყევლა-მუქარით ეგებებოდნენ აღმწერელთო. და ამიტომ ცნობები შეიკრიბა მხოლოდ შემთხვევით და ფარულად.

იმავე წლის 3 მარტს ციციანოვმა უბრძანა ციხისთავს სააკაძეს: *) სასტიკად დაცულ იქმნეს ტფილისში სისუფთავე, ვის სახლის წინაც შეინიშნება უწმინდურობა, იმავე სახლის პატრონს დაევალოს მისი გაწმენდა; ყველა ღუქნები დაიკეტოს ხოლმე საღამოს 7 საათზე; ქალაქის გარედ გაიმართოს საყსაბო და აღკრძალულ იქმნეს ხოცვა საქონლისა შიგ ქალაქში; საყსაბოდგან შემოტანილი ხორცი გახვეულ იქმნეს ტილოში, რომ არ მოეცხოს მას მტვერი; ტყავების გამოსაქნელი ქარხნები გატანილ იქმნეს ქალაქის განაპირას. ქალაქის სახლები აშენებულთა უწესოდა და ქუჩების შევიწროებით, აღეკრძალოთ ამის შემდეგ შენობათა აგება ჩემ მიერ ნებადაურთველად.

ბუტკოვი ამბობს (ტ. II, გვ. 453): „უნდა ვიცოდეთ, რომ ტფილისი თუმცა ვიწრო არ არის, გარნა მცხოვრებნი არ ბინავდებოდნენ მისის გაღავნის გარეთ, შიშისა გამო ლეკთა თავსდასხმისა, მიუხედავად

*) იქვე, გვ 303.

იმისა, რომ ტფილისში ერთი ოთხ-კუთხე ალაბი სახლო ალაგი ჯერ კიდევ 1805 წელსაც ისყიდებოდა 40 მან. ვერცხლად“.

ამავე 1803 წელს ციციანოვმა გამოუცხადა ქალაქის მცხოვრებთ: საჭიროა ქალაქში იყოს ჯარი, ხოლო ლაშქარი ვერ იცხოვრებს ქუჩებში, მისთვის უნდა გაკეთდეს სადგური; თუ ქალაქელთ არა სურთ სახლებში ჩაიყენონ ჯარის კაცნი, უნდა გამოიღონ 15,000 მან. სადგურის ასაშენებლად. ეს ხარჯი დაეკისრება ყველას ერთნაირად—მდიდარ ვაჭარსა და ისე ღარიბსაც და უპირველეს თავადსაც, რომელსაც სახლი აქვს ქალაქში. *)

22 სექტემბერს 1802 წელს გახსნილი ორ კლასიანი სასწავლებელი საქართველოს კეთილშობილთა ყრმათათვის ოთხ-კლასიანად გარდაკეთებულ იქმნა 1803 წელს. 2)

ამავე წლის დამდეგს ქალაქში დაარსდა სამკურნალო უწყება, ხოლო 1804 წ. ზარაფხანა და 1805 წ. ფოსტის უწყება და ამავე წელს შეუდგნენ საქართველოს სამხედრო გზის კეთებას. 3)

ამავე 1803 წ. ტფილისში გაჩნდა ეამი და ქალაქის მცხოვრებთა უმეტესი ნაწილი და ქართველთა სამღვდლოება ტფილისიდან გაიხიზნა. 17 ნოემბერს ქალაქში გაჩნდა დიდი ცეცხლი, რომელმაც 150,000 მან. ზარალი მისცა მცხოვრებთ, და ცეცხლისაგან დაზიანდა აგრეთვე სიონის ტაძარი, რომელსაც დაეწვა 10 დუქანი.

*) იქვე, გვ. 304.
2) იქვე, გვ. 303.
3) იქვე, გვ. 303.

ქუთ

1811 წელს გაუქმებულ იქმნა საქართველოს კათალიკოსობა, ანტონი II გადაასახლეს რუსეთს და საქართველოს ექსარხოსად დანიშნეს ვარლამ ერისთავი.

ამ ვარლამისა და მთავარმართებლის ტორმასოვის მოხსენებისამებრ უწმინდეს სინოდმა დაადგინა და ხელმწიფე იმპერატორმა ალექსანდრემ დაამტკიცა*) (30 ივნისს 1811 წ.):

ა) 13 ეპარქიის მაგიერ საქართველოში (ამერეთში) იყოს მხოლოდ ორი ეპარქია—მცხეთისა, ქართლისა, ალავერდისა და კახეთისა, 9 საარქიმანდრიტო შემცირდეს ნად.

ბ) მამადმთავარი საქართველოს სამღვდელოებისა იწოდოს მიტროპოლიტად მცხეთისა და ქართლისა, წევრად უუწმ. სინოდისა და ექსარხოსად საქართველოსა.

გ) დაწესდეს დიკასტერია გამგეობასა ქვეშე საქართველოს სამღვდელოების მამადმთავრისა და მის წევრებად—ეხლაცა და მერმეც—დანიშნულ იქმნენ სქემისანნი და სამღვდელონი.

დ) სასულიერო წოდების შვილთა აღსაზრდელად გიმნაზიის მაგიერ გაიხსნას სემინარია და აგრეთვე სასულიერო სასწავლებლნი.

ე) არქიელთა, არქიმანდრიტთა, დიკასტერიისა და სემინარიისა და აგრეთვე სასულიერო მოსამსახურეთა ქვრივ-ობლების შესაწევნელად ფული გადადებულ იქმნეს საეკლესიო ყმათა ხარკიდან.

*) იხ. Всепод. докл. Синода, Держав, Велик. Государю Импер. и Самодержцу Всероссийскому, ხელმოწერილი იმპერ. ალექსანდრეს მიერ 20 ივნისს 1811 წ. (წერა კითხვის ბიბლიოთეკის № 36.)

ვ) საეკლესიო მიწები, რომელიც რუსის მთავრობის დადგენის შემდეგ განაწილებულ იქმნა, ისევ ეკლესიას დაუბრუნდეს.

ამავე მოხსენებიდამ მოგვყავს ვარლამის-მიერ შედგენილი შემდეგი საყურადღებო ხარჯთ-აღრიცხვა: *)

საქართველოს სამღვდლოების მამადმთავარს, მცხეთისა და ქართლის არქიელს, თანაშემწეებითურთ დაენიშნოს 5,000 მ.; წილკნის მთავარ-ეპისკოპოსს გერვასის, გორში მცხოვრებს 1,000 მ., მთავარ-ეპისკოპოსს იოანე ბოდბელს ალავერდის ეპარქიისას 2,500 მ.; დიკასტერიას 1,500 მან.; სასულიერო გიმნაზიას 3,400 მან.; სასულიერო სასწავლებელთ 2,000 მან.; ეკლესიათა შესაკეთებლად 3,300 მან. ყოველ წლივ; სამადლო სახლთ 2,000 მ.; გორისა და მარტყოფის ეკლესიათა შესანახად და გასამშვენებლად 1,000 მ.; 5 არქიელს ულუფა 3,800 მ.; ეკლესიათა შესანახად 2,860 მ.; ღვთის სათნო სადგური 1,000 მ.; 6 არქიმანდრიტს 6,100 მ.; მონასტერთა ეკლესიებს 700 მ. და სხვ., და სულ 39,584 მან.

28 დეკ. 1818 წ. უმაღლესის ბრძანებისამებრ საქართველოში დაწესებულ იქმნა ერთი ეპარქია—ქართლ-კახეთისა და ექსარხოსის თანაშემწედ დანიშნულ იქმნა ქორ-ეპისკოპოსი გორისა. 1. იან. 1825 წ. საქართველოში იყო: საკრებულო ტაძარი 11, შტატის სამრევლო ეკლესიები 311 და საეკლესიო გლეხთაგან შემოდირდა 57,500 მანათიდგან 58,000 მანათამდე. 2)

*) იქვე, გვ. 4—5.

2) იხ. წიგნი Истор. Груз. иерархii. Москва, Синод. типогр., 1886 წ., გვ. 25, 26, 27 1811 წელს (იხ. ზევით) საქართველოში იყო 799 ეკლესია, 746 მღვდელი, 146 მთავარი, 661 დიაკონი, 6 არქიმანდრიტი, 75 ბერი და ეკლესიას შემოსავალი ჰქონდა 39,584 მან.

შენიშვნა. სინოდის მიერ გამოცემულს იმავე წიგნ-ში სწერია,*) რომ საქართველოდ იწოდება ქართლი, კახეთი, იმერეთი, სამეგრელო და გურია, ხოლო მთელს საქართველოში არის ოთხი ეპარქია: ქართლ-კახეთისა, იმერეთისა, სამეგრელოსი და გურიისა. 1819 წლამდის იმერეთში იყო 4 ეპარქია: ქუთაისისა, გელათისა, ხონისა და რაქისა, ხოლო შემდეგ ეს ეპარქიები ერთ ეპარქიად ჩაითვალნენ და მამადმთავრად დანიშნულ იქმნა სოფრონი (წულუკიძე), რომელიც 1821 წელს იწერება, რომ იმერეთში არის 15 მონასტერი, 2 საკრებულო ტაძარი, 618 სამრევლო ეკლესია, 1,808 მეკომური საეკლესიო გლეხი, ერთი სამაზრო სკოლა ქუთაისში და 1 სამრევლო სკოლა ნიკორწმინდის (რაქაში).— 1819 წ. სამეგრელოში იყო 3 ეპარქია: ჭყონდიდისა, ცაგერისა და ცაიშისა, და მათში 233-მდე ეკლესია, 2 არქიმანდრიტი, 49 ბერი.— გურიის ეკლესიას ჰმართავდა ჯუმათელი (და მის შესახებ ჯერ ცნობა არ იყო შეკრებილი).

და, მაშასადამე, მთელს საქართველოში იყო ეპარქიები:

ა) იმერეთში: სამთავრო (მცხეთას), ტფილელი, სამთაველი, მრგველი, წილკნელი, ურბნელი, ნაქაზელი, ალავერდელი, ნინოწმინდელი, ხარჭაშნელი, ჭყრამელი, კაწარელი, რუსთაველი, ნეკრესელი, ბოდბელი, ბოლნელი, მანგლელი, (და ძველად: ქუმუხელი, გიშელი).

ბ) სამცხეში (ძველად): მაწევრელი, კუმურდოელი, იშხნელი, ანჩელი, მტბეჯარი, წურწყამელი, წყაროსთაველი,

*) იქვე, 83. 25.

ერუშნელი, ვალაშკერტელი, ანელი, კარელი, ბანელი, დაღესტნელი.*)

გ) საკუთარ იმერეთში: ქუთათელი, გენათელი, ვაკელი (ხონის ეპისკოპოსი), ნიკორწმინდელი.

დ) სამეგრელოში: ჭყონდიდელი, ცაგერელი, ცაიშელი.

ე) გურიაში: ჭყმათელი. და სულ 40.

ტფილისის საწმინდენი და წმიდანნი.

ა) ნინოს ჯვარი.

უცხოეთიდან მოსულია, საცა არის იმისთანა და იმდენი სიწმიდე, როგორც და რაოდენიც აქვს ჩვენს დედა-ქალაქს ტფილისს. უპირველესი ამ სიწმიდეთაგან არის წმ. ნინოს ჯვარი. კეშმარიტად ეს ჯვარი არის ჩვენი სასოება, ქართველთა ერის სიმბოლო, მისი მეოხება ხანგრძლივისა და გამირულ ცხოვრების განმავლო-

*) ამ ეპარქიათა სია შედგენილია მე XI—XII საუკუნეში (იხ. ბაქრაძის Археол. путеш. по Грузии и Аджарн), და ზოგიერთი მათგან არ იყო გაუქმებული თვით ოსმალთა მფლობელობის ეპოსაჲ. მაგ. 1556 წ. მტბევრად იყო ხაზულარი წყმედიძე საბა; 1637 წ. მტბევრად იყო გედეონ საფრიძე, რომელსაც 1650 წელს სულთანმა უბოძა წოდება იხსნელისა და მაწყვერელის. (იხ. თაყაიშვილის წიგნი „Матер. для истории Грузии, გვ. 7, 11). ჩვენ ხელთ გვაქვს აგრეთვე სიგელები ზოსიმე კუმურდოელისა, იოანე ლასურძისა კუმურდოელისა, გერასიმე კუმურდოელისა და ზოგიერთ სხვა ეპისკოპოსებთა, რომელნიც მამადმთავრობდა სამცხეში მე-XIV—XVI საუკ.

ბაში. ეს ის ჯვარია, რომელსაც ეამბორებოდნენ ჩვენ-
ნი პირველნი მამანი და დედანი, ეს ის ჯვარია, რომ-
ლისთვის თავი თვისი შესწირა წმ. აბომ, ტფილისის
სამეუფო პატრონმა, წმ. შუშანიკმა, რომელიც ასაფ-
ლავია ტფილისის მეტეხის ტაძარში, წმ. ევსტათი მცხე-
თელმა, წმ. არჩილმა, წმ. გობრონმა, წმ. დავითმა და
კოსტანტინემ, დიმიტრი თავდადებულმა, წმ. ქეთევან დე-
დოფალმა, წმ. ბიძინამ, შალვამ ლ ელიზბარმა და სხ., მის-
თვისვე და მასვე მთელი თვისი ცხოვრება შესწირა ყო-
ველმა ქართველმაც, და, ბოლოს, ეს ის ჯვარია, რომ-
ელიც გააკეთა სუსტის მცენარისაგან სუსტმა ქალწულ-
მა და გადმოსცა მკლავ-მაგარ ქართველობას, რომელ-
საც ვერავითარმა საშიშროებამა და მძვინვარებამ ვერ
გააგდებინა იგი ხელიდგან, და დღეს ჩვენ, ნეტარ-
ხსენებულ მამა-პაპათა შთამომავალნი, მსასოებელნი ვა-
ზის ჯვარისა, იმედით ვუქვრეტთ მომავალს...

თუმცა ძველი გადმოცემა გვეუბნება, რომ ჯვარი
ვაზისა წმ. ნინოს ჩააბარა ყოვლად წმიდა ღვთისმშო-
ბელმა მარიამმაო, გარნა უუძველესს ჩვენს მატთანეში
(„მოქცევაჲ ქართლისაჲ“) სწერია ესრეთ: „მოვიდა
(ნინო), მდინარესა მტკუარსა მოჰყვა და მოვიდა მცხე-
თად, ქალაქსა დიდსა, მეფეთა საჯდომელსა, და იყო
სამ წელ ეგრეთ, ილოცვიდა ფარულად ადგილსა ერთ-
სა, შებურვილსა ბრძამლითა მაყულისაჲთა; და შექმნა
სახს ჯუარისაჲ სასხლევისაჲ და მუნ დაადგრა“.

ამავე მატიანის სხვა ადგილას თვით წმ. ნინო ამ-
ბობს: არმაზით „წამოვედ წინაკერძო დასასრულსა მის
კლდისასა, სადა ძუელ ქალაქი ყოფილიყო, და მას ად-
გილსა ყოფილარს ციხს, და მუნ დგა ხს მშუენიერი
ბრინჯისაჲ, მაღალი და რტო მაღალი, მოვედ ქუეშს

ხესა მას და გამოვიანოშნ ნაში იგი ქრისტეს ჟურასხა.
და ვილოცვედი მუნ ექუს დღს*.

სჩანს, წმ. ნინოს კარგად სცოდნია დიდი მნიშვნელობა ვაზის ნასხლევისა, რომ მისგან გაუკეთებია ჯვარი ქართველთა მოსაქცევადა და სათაყვანოდ. ქრისტე ამბობს: „მე ვარ ვენახი (ვაზი) ქემშარიტი და მამა ჩემი მევენახე; მე ვარ ვენახი (ვაზი) და თქვენ რტონი; ვიჟარცა იგი ნასხლეცა ვერ ხელეწიფების ნაყოფისა გამოღებად თავით თვისით—უკეთუ არა ეგოს ვენახსა (ვაზსა) ზედა, ეგრეთვე არც თქუენ, უკეთუ არა დაადგრეთ ჩემთანა; რომელი დაადგრეს ჩემთანა და მე მასთანა, მამან მოიღოს ნაყოფი მრავალი; უკეთუ ვინმე არა დაადგრეს ჩემთანა, განვარდეს გარე, ვიჟარცა ნასხლევი, და განჰმეს, და შეკრიბონ იგი და ცეცხლსა დაასხან, და დაიწუას“. (იოანე, თ. 15, 1—7).

ეს ადგილი სახარებისა წმ. ნინოს მიუკერძებია საქართველოსათვის, ხოლო ეს ქვეყანა იმ თავითვე ითვლებოდა სამშობლოდ ვაზისა, რომლის ნაყოფის წვენს (ღვინოს) ამასთანავე აქვს საღვთო მნიშვნელობა და ქრისტეს დროიდგან იხმარება წმ. საიდუმლოში.

ვაზის ჯვარის თავგარდასავალი ისეთივეა, როგორც იყო ზვედრი და უბედი ქართველთა. წმ. ნინოს მიძინების შემდეგ ეს ჯვარი ესვენა მცხეთის სამთავრო ტაძარში. ცეცხლ-თაყვანისმცემელთა შიშისაგამო წმ. შუშანიკმა იგი გადაატანინა ტაოს, აქედგან რამდენიმე ხნის შემდეგ წაასვენეს სპერს, მერე ჰქონდათ კაპოეტის ციხეში, ვანანდსა, ყარსსა და ანს. (მცხეთაში ესვენა 175 წლის განმავლობაში, კაპოეტის ციხესა და ვანანდაში 459 წ., ყარსში 164 წ., ანში 142 წ.). მონგოლებმა რომ ანი აიღეს (1239 წ.), ვაზის ჯვარი

რუსუდან დედოფლის განკარგულებით ეპისკოპოსებმა მოასვენეს მცხეთას. შემდეგ, საქართველოში რომ უიშიანობა შეიქმნა, იგი დამალეს მთიულეთს სამების ტაძარში (ყაზბეგს), მერე ანანურში და არშის ციხეს.

თქმულება არის, რომ, ვითომ, ეს ჯვარი საიღუმლოდ წაიღო რუსეთს საქართველოს მიტრპოლიტმა რომანოზმა (1749 წ.) და გადასცა ბაქარ ვახტანგის ძეს, რომელიც სცხოვრებდა სოფ. ლისკოვოში. გარნა ბუტკოვი სწერს (ტ. II, გვ. 510), რომ ჯვარი ვაზისა რუსეთში წალეხულ იქმნა მეფე ვახტანგ VI-ს მიერ 1724 წ. და მისმა ერთმა შვილის-შვილთაგანმა იგი უძღვნა იმპერატორს ალექსანდრეს (1801 წ.), ხოლო ამან დაუბრუნა ეს სიწმინდე საქართველოს 1802 წელს. ამ ჯვარის დასახვედრად (როდესაც მოასვენებდნ საქართველოში) შეიკრიბა დიდძალი ქართველობა დარიალიდგან მოკიდებული ტფილისამდის. თვით კათალიკოსი ანტონი და უმაღლესი სამღვდლოება მცხეთას მიეგებნენ ჯვარს, რომელიც მოჰქონდა მმართველს კოვალენსკის. კათალიკოსმა გამოართო ჯვარი და დიდის კრძალვით, შემოსილ სამღვდლოებასთან ერთად, მოიტანა ქალაქს და სიონში შეასვენა.

ჯვარი ვაზისა, რომელიც შეკრულია წმ. ნინოს თმებით, სიგრძით არის $1\frac{1}{4}$ ალაბი და სიგანით $\frac{3}{4}$. მისთვის გაკეთებულია ძვირფასი გვადრუცი. თაყვანისსაცემლად მას გამოასვენებენ ხოლმე ტაძარში 14 იანვარს, ე. ი. წმ. ნინოს მიძინების დღეს. თვით გვადრუცზედ შემდეგი წარწერაა: „დედაო ნინო, დედისა ღვთისა ნიჭებულსა ჯუარსა გიმკობ მეფე ვახტანგი, — რომლითა განანათლე ქუეყანა ქართლისა“.

ჯვარი ვაზისა.

(ნაწყვეტი ვ. ორბელიანის ლექსიდან „ჯვარი ვაზისა“).

...
მიღის ასული*)... ხელს უჭურია ჯვარი ვაზისა,

...
დედა წმინდასა წილხდომილსა ქვეყნას მიღის.

...
ვინ ხარ, ასული, სით მახვედი, რა აზრი მოგაქვს?
რაც ხელს გიჭურია, მნიშვნელობა, გვითხარი, რა აქვს?..
ივერის ერნო, უამბოკრეთ წმინდას ფერხთ მტვერსა;
თქვენში აღაგზნებს ქრისტეს ნათლის წმინდა ლამაზარს!
არა! ვერ იტოვებ წმინდის სიტუვა ერმა ველურმა,
არ განაცხოვლა მისი გული სიტუვამ ციურმა!
წმინდამ ცრემლითა ცას მიმართა, ხელნი შეჭყარა:
ერი ველური, კერხთ მსახური, ღმერთს შეავედრა.

იელა ცამან, იჭეჭა ცამან,
გუნესით ხმა მისცა დაბლა ქვეყანამ;
შეირუა მიწა, შეირუა ზენა,
ბნელმა მოიცვა ცა და ქვეყანა...
აღდა გრგვინითა მრისხანე ქარი,
აენტო ცეცხლით ბნელი ცისკარი,
შეუსვენებლად ცა სჭექს და ელავს,
ჭყარი ცეცხლით და ალით დელავს,
სეტუვა და მეხი მიწის ჰირს სცემენ,
მრისხანე ქარნი ხეთ ძირით ჭკლეკენ,

*) ლექსში აწერილია მოციქულთა სწორის წმ. ნინოს მოსვლა საქართველოში.

ტეცხლის ისართა მცა მიწას ზესვრის,
ირუევა მიწა, ბუნება კვნესის...

ცამ მდიკრიფა, რატუ ქტნდა ძალი

და მიწას დასტა ტეცხლი და ალი:

მთანი და ბარნი დასქდნენ, დაიუენენ,

კეზთ მსახურთ ღმურთნი ქვესკნელს ჩაინთქნენ...

თვის მრისხანობა ცამ შკაუენა,

მზემ ნუნვის სსივით მორთო ქვეუენა.

წმინდის ფერხთ წინა დაემხო კრა,

წმინდამ მას ჯვართ დასწკრა ჯვარა!...

...წმინდე... მთლიანად... მთლიანად... მთლიანად...

არა, საუნჯე დიდი რამ დაგურჩა: მსც მამც მამც

! მამც მამც!... მადლი იმ ჯვარის მამც მამც

ჩვენს სამშობლოზედ, ჩვენს კრზედ არის! მც მც

! მთლიანად მთლიანად მთლიანად მთლიანად

...მთლიანად მთლიანად მთლიანად მთლიანად

...მთლიანად მთლიანად მთლიანად მთლიანად

აი ეს ნინოს ჯვარი წმ. შუშანიკმა, თავის წამე-
ბის რაოდენიმე ხნის წინად, მცხეთის ტაძრიდამ გამო-
ასვენა და ჰაზარუვანქის მონასტერში დაასვენა.*) შუ-
შანიკი იყო ცურტავის პიტაშის მეუღლე და ასული
სომხეთის მხედართმთავრის ვარდან მამიკონიანისა (ეს
ვარდანი ცეცხლის თაყვანისმცემლებმა აწამეს 451 წ.
2 ივნისს). ვასქენი და მისი ერი მართლმადიდებელნი
იყვნენ. მშვენიერის შუშანიკისაგან მას ჰყვანდა სამი
ვაჟი და ერთი ასული. იმ დროს სპარსეთის ყენი იყო,
თაყვანისმცემელი ცეცხლისა და მოძულე ქრისტიანო-
ბისა. საქართველოსა და სომხეთში, რომელიც მაშინ

*) ზაქრადის ისტორია, გვ. 177.

მართლმადიდებლობას აღიარებდა, ყაენმა გამოგზავნა
 თავის რჯულის მქადაგებელნი და ლაშქარიც. ვასქენმა
 უღალატა სამშობლოსა და ქრისტიანობას, ეახლა ყაენს,
 ცეცხლ თაყვანისმცემლობა ირწმუნა და რანისა და ცურ-
 ტაეთის მარზაპანად შეიქმნა. მისი განდგომა რომ შე-
 იტყო შუშანიკმა, სასახლე დასტოვა და თავის შეილე-
 ბით შევიდა ეკკლესიაში, მწუხრის ჟამი მოისმინა, შვი-
 ლები შეავედრა ღმერთს და მერე დაბინავდა ერთს
 მცირე სახლში, რომელიც იქვე ეკკლესიასთან იყო.
 ვასქენი ცურტაეთს რომ მოვიდა, ძლიერ იწყინა, და-
 იბარა შუშანიკი და იგი არ გამოცხადდა. მაგრამ შემ-
 დევ იძულებით მიიყვანა სასახლეში, ბევრი სცემა,
 სტანჯა და საპყრობილეში შეამწყვდია. დატყვევებულს
 დედოფალს წინ ესვენა ნინოს ჯვარი და განუწყვეტ-
 ლად ლოცულობდა. მისი შეილენი ვასქენის ძალმომ-
 რეობით ცეცხლ-მსახურებად შეიქმნენ. ფრიად სწუხდა
 შუშანიკი და მოელოდა თვისის აღსასრულის დღეს.
 ექვსი წლის განმავლობაში იგი იტანჯებოდა საპყრო-
 ბილეში. მის სანახავად ქართლიდგან მოდიოდნენ კა-
 თალიკოზი სამოელ, აზნაურნი, დიდ-დიდნი სეფე ქალნი,
 დედანი, აზნაურნი და უაზნონი. მემატიანე იტყვის:
 „დიდ არს დასაბამი ტანჯუათა მათ წმიდისა შუშანიკი-
 სათა თუჲსა აპანისასა*) მერვესა, დღესა ოთხშაბათსა და
 მეორედ გვემა მისი აღსებისა ზატიკსა და კვალად
 ტანჯვაჲ ვარდობის თთუჲსა ათცხრამეტსა და აღსრუ-
 ლებაჲ მისი თთუჲსა ოკდონბერსა ათშვდამეტსა“. (458 წ.)
 შემ. შუშანიკის გვამი დასაფლავებულნი იქმნა იქვე
 ცურტაეთის ტაძარში, საიდან იგი მოასვენა ტფილისს
~~სადაც მისი მკვლელობა მოხდა~~ ოცი ოცი უღვრისა და
 ნიშან*) აპანი ანგარი. კონსტანტინე დიდის დროს

კათალიკოზმა კირიონმა და დაკრძალა მეტეხის ტაძარში. მისი ხსენებას ქართველთა ეკკლესია აღდესასწაულობს 28 აგვისტოს.

გ) წმ. აბო.

აბო — ქართლს განამშვენებს, ტფილისსა ემზებებს. ნიკოლოზ ტფილელი.

აბო შთამომავლობით იყო არაბი და სცხოვრობდა მე-VIII საუკუნეში. მაშინ საქართველოში მძვინვარებდნენ არაბნი. აქაურ არაბებმა თავის ქალიფას ამირა მუმლ აბდილას წინაშე დაასმინეს საქართველოს ერისთავთ-ერისთავი ნერსე, ძე აღარნასე კურატბალატისა. აბდილამ დაიბარა ნერსე და საპურობილეში შემამწყვდია. ამის შემდეგ გავიდა შ წელიწადი, აბდილა მოკვდა და ამირობა მიიღო მისმა შვილმა მაჰდიმ, რომელმაც გაანთავისუფლა ნერსე და გამოისტუმრა. მას გამოჰყვა 18 წლის ქაბუკი აბო, რომელიც იყო „ხელოვანი და კეთილად შემზავებული სუნელთა და საცხებელთა და სწავლულ იყო მწიგნობრობით სარკინოზთათა“. იგი რომ მოვიდა საქართველოში, გულმოდგინედ შეისწავლა ენა ქართული, ძველი და ახალი აღთქმის წიგნები და შეიყვარა ქრისტე და მისი მსახურება. გარნა აქაურ სარკინოზთა შიშისაგამო აშკარად ვერ აღიარებდა თავის ქრისტიანობას. ეს არაბნი კვლავ გადაეკიდნენ ნერსე მთავარს, რომელიც იძულებულ იქმნა თავისი სახლობა დაეხიზნა აფხაზეთს და თვითონაც გაქცეულ იყო 300 კაცით ოსეთსა და ხაზარეთს. მის ამაღაში იყო აგრეთვე აბოც, ხაზარეთში მაშინ

საკმაოდ გავრცელებულიყო ქრისტიანობა და იქ რომ მივიდნენ, აბო გაქრისტიანდა. ხაზარეთიდან ნერსე გადავიდა აფხაზეთს, საცა აბო მხურვალედ მარხულობდა და ლოცულობდა. აქ დაჰყვეს მათ სამი თვე, მერე შეიტყეს, რომ ამირა მაჰდოს საქართველოს ერისთავთ-ერისთავად დაუნიშნავს ნერსეს დისწული სტეფანოზ გურგენის ძე. ნერსეს ფრიად გაურისხდა და დაბრუნდა სამშობლოში. აბოც მოვიდა ტფილისს და მწელიწადი დაჰყო ქალაქში „განცხადებულად ქრისტიანედ“. შემდეგ იგი შეასმინეს ტფილისის ყადს. აბო დაიბარეს სამსჯავროში და ჰკითხეს: «შენ შთამომავლობით არაბი ხარ და რად ქრისტიანობ?» აბომ მოახსენა, რომ ქრისტეს სჯული ჰეშმარითაო. ყადმა შეაგდო საპყრობილეში (27 დეკ. 785 წ.). აბო უფრო ფიცხლად შეუდგა ქრისტიანულ წესების აღსრულებასა, უმატა ლოცვასა და მარხვას. ყადმა ეს რომ შეუტყო, განრისხდა და ჯალათებს უბრძანა თავი გააგდებინეთო ჯალათებმაც წარჰკვეთეს თავი აბოს ყადისავე ეზოში და შემდეგ მისნი ნაშთნი ტომარაში ჩაალაგეს, მიიტანეს ავლაბრის ხიდის ყურთან, ადგილსა საგოდებელსა, საცა იყო სასაფლაო, და დასწვეს (786 წ. 6 იანვარს).

აბო შეირაცხა წმიდათა შორის და მისს სახელობაზე მეტეხის კლდეში გამოკვეთილ იქმნა მცირე სამლოცველო. *)

---

*) წმ. აბოს ცხოვრება შედგენილი საბანისის მიერ მეცხრე საუკუნის დამდეგს, შეტანილია მე-11 საუკ. ხელნაწერებში საეკლ მეზ. 11 ნომ. 19 და 21, საიდგანაც გადმოცნერეთ და შევამზადეთ დასაბეჭდად.

✓ დ) წმ. დავით გარეჯელი.

ქალაქ ტფილისში მოღვაწეობდა აგრეთვე ერთი ათცამეტთა კაბადოკიელ მამათაგანი—წმ. დავითი, რომელსაც სენაკი ჰქონდა იმ კლდეებში, საცა ახლა ცნობილი მთაწმინდის ტაძარია. ქალაქში მოღვაწეობას იგი გაეცალა მისთვის, რომ მას ცილი დასწამეს. ცილის დამწამებელი, როგორც თქმულეა გადმოგვცემს, იყო ერთი დედაკაცი, რომელიც სცხოვრებდა იქ, საცა ახლა ქვაშვეთის ეკკლესიაა. ამ დედაკაცს ქმარი არა ჰყვანდა და დაორსულდა კი. მას რომ მხილება დაუწყეს, სთქვა: „დავორსულდი დავითისაგანო“. სამსჯავრომ მიიწვია დავითი ჩვენების ჩამოსართმევად. დავითი რომ მოვიდა, ის დედაკაციც იქვე იყო. დავითმა თვისი არგანი შეახო ორსულ დედაკაცის მუცელს და წარმო-სთქვა: „ყრმაო, მე ვარა მამა შენი?“ ყრმამ ხმა მოსცა მუცლიდგან: „არა! მამა ჩემი მკედელია“. დამსწრეთ ძლიერ გაუკვირდათ და მათი გაკვირვება გაორკვეცდა, როდესაც მცირე ხნის შემდეგ ორსული დაწვა და შობა ქვა, რის გამო იმ ადგილს დაერქვა ქვაშვეთი. ხოლო დავითმა აღარ მოინდომა დარჩომა იმ ქალაქში, საცა მას ცილი დასწამეს, ადგა და წავიდა გარესჯის უდაბნოში და იქ იწყო მუშაკობა და მოღვაწეობა. ამისაგამო დავით მთაწმინდელი შეიქმნა დავით გარეს-ჯელად.

მოსე ჯანაშვილი.

მვროვის მებარეუშობა.

(მოკლე განხილვა).

(ვეძლენი საქართველოს მებარეუშეთა ამხანაგობათ).

(დასასრული *)

პერმეცელის სიტყვით მთელს ქვეყანაზედ მოჰყავთ ამ ჟამად და ამზადებენ ყოველ წლობით 1,500 მილიონ ფრანკის საღირსად აბრეშუმს და ფარჩეულს; აქედან რომ გამოვქვიითოთ აზია (უმეტესად ჩინეთი და იაპონია) დარჩება 1107 მილიონ ფრანკისა, ეს კი ნაწილდება ამ რიგად:

ქვეყნები	საფეიქრონი	ნაწარმოები მილ. ფრანკებად
საფრანკეთი	140,000	393
გერმანია	87,000	225
ინგლისი	77,000	110
ამ. შვედთ. შტატ.	45,000	105
შვეიცარია	35,000	80
რუსეთი	25,000	70 ¹⁾
ავსტრია	15,000	55
იტალია	20,000	42
ისპანია	8,000	25
სულ . .	452,000	1,107 მილიონი ფრანკი)

*) იხ. „კრებული“ № VIII. 1899 წ.

1) ამ რიგად უზარმაზარი რუსეთი ჩამორჩენია პაწაწინა შვეიცარიასაც-კი.

საერთოდ უნდა აღვიაროთ, რომ მთელი ლიოს მებაბრეშუმეობა წლიურად ისახება ამ რიგად:
აბრეშუმი (ძაფი) 20.000,000 კილოგრამი (საშუალოდ).
ფარჩეული — 1500.000,000 ფრანკისა (საშუალოდ.)
ეგ-ობა-ამერიკის ქარხნები და საფეიქრონი ნთქა-
ვენ წლიურად 10—12 მილიონ კილოგრ. ძაფს და ამ-
ზადებენ 1,100 მილიონ ფრანკის სადარად ფარჩეულს. ერ-
თი კილოგრამი აბრეშუმის ძაფი ღირს ღირს 40—60
ფრანკამდე. მოქსოვილი კი იყიდება ერთი კილოგრამი
100 ფრანკად (საშუალო რიცხვით), ასე რომ ქსოვილს
ძაფთან შედარებით ერთი ორად მომატებია ფასი. ამ
რიგად ნახევარი მთელი აბრეშუმეულის ფასისა, ე. ი.
750 მილიონი ფრანკი ყოველ წლობით წარმოუშობია
ფარჩეულის ინდუსტრიას. მეორე ნახევარი ფასი კი,
ე. ი. 750 მილიონი ფრანკი ეკუთვნის თვით მებაბრეშუ-
მეობას.

XII

ბოლოს, სანამ დავასრულებდეთ ამ შრომას, არ
იქნება ურიგო ვსთქვათ ორიოდ სიტყვა საფრანგეთის
ფარჩეულის სკოლებზედაც.

ყველაზედ უკეთესი ტისაჲს, ე. ი. ფარჩეულის
საქსოვი სკოლები არსებობენ ლიონში. *) აქ არის სა-
მი უმთავრესი სასწავლებელი:

1) საქსოვი სკოლა კრუა-რუსზედ (ლიონის უბანია)
(Ecole de tissage à la Croix Rousse). ამ სკოლაში სწავ-

*) არის ეგრეთვე ქ. სანტ ეტიენში რუბანების (ლენტების)
საქსოვი კარგი სკოლა.

ლა ძლიერ კარგადაა დაყენებული, ხოლო ფრანსიელთა და უმეტესად ლიონელთა გარდა არავის იღებენ. მისი კარები დაკეტილია უცხოელთათვის. სწავლის ქირაა წელიწადში 800 ფრანკი (300 მანეთი).

2) ლასაღის სკოლა (Ecole Lassal). ეს წარმოადგენს ეზუიტთა სასწავლებელს და განაგებენ ეზუიტები; აქვეა ტისაჟის განყოფილება და საქმე გვარიანადაა დამდგარი. რამდენად ვიცი, ამ სკოლაში სამი წლის კურსია და წელიწადში სწავლის ქირა ღირს 600 ფრანკი (225 მან.); უცხოელთაც შეუძლიათ შიგ შესვლა.

3) კომერციალური სკოლა. (Ecole de Commerce de Lyon). ეს სასწავლებელი ერთი საუკეთესოთაგანია მთელს საფრანგეთში და იღებენ მასში უცხოელებსაც. ეს სკოლა შესდგება სამს განყოფილებიდან: პირველს ეწოდება მოსამზადებელი კურსი (Cours préparatoire), გრძელდება მხოლოდ ერთ წელიწადს და სწავლის ქირა არის 500 ფრანკი (188 მან.). აქედან შეუძლია ყმაწვილს გადვიდეს ან ტისაჟის ნაწილში ან კომერციულისაში. მეორე არის კომერციალური განყოფილება (Enseignement supérieur); აქ ასწავლიან ბანკების ოპერაციებს, კონტაბილიტეს (ე. ი. ანგარიშს და დაფთვების ხმარებას), პოლიტიკურ ეკონომიას, ვაჭრობის ვითარებას, საქონლის გამოცნობას, ვაჭრობა-მრეწველობის კანონმდებლობას, ევროპიულ ენებს და სხ. ერთი სიტყვით ყოველივე მას, რაც შეეხება კომერციას. ეს კურსები გძელდება ორ წელიწადს და წლიური ქირაა 600 ფრანკი (225 მან.). მესამე განყოფილება კი არის ტისაჟის კურსი. (Cours de tissage). იგი შეიცავს ორ

ნაწილს: თეოზოულს და პრაქტიკულს. პირველში აღწერილიან აბრეშუმის ქვის აღზრდას, ფილატიურს, მულინაჟს, ტიტრაჟს და კონდისიონემანს, ტეინტურს, ურდისაჟს, პლიაჟს, რემეტაჟს, უმთავრეს არმურების გამოცნობას და შედგენას, უნის და ფასონეს დაშლაგამოცნობას, სურათების კარტზედ გადაღებას და სხ.; აგრეთვე დაჰყავთ ყმაწვილები ტეინტურის, აპრეტის და ტისაჟის ქარხნებში და თვალ-და-თვალ უხსნიან ყველაფერს. პრაქტიკული ნაწილი კი წარმოადგენს ყოველ გვარ ფარჩეულის ქსოვას, აქვეა ვრცელი სახელოსნო, სადაც არიან მრავალი ხელის და მექანიკური საფეიქრონი თითქმის ყოველი სისტემისა; აქვეა მულინაჟის, კანეტაჟის და ურდისაჟის ყოველივე მანქანები და მუშა-მოხსებეციალეთა ხელმძღვანელობით მოწაფენი მუშაობენ ამ სახელოსნოებში. ტისაჟის განყოფილება შესდგება ერთი წლის კურსიდან და სწავლის ქირად იხდიან წელიწადში ფრანსიელნი 800 ფრ. (300 მან.) უცხოელნი კი 1,200 ფრ. (450 მან.). გარდა ამისა ყოველმა მოწაფემ უნდა შეიტანოს წლიურად 10 ფრანკი ბიბლიოთეკისათვის და 150—200 ფრ. (75 მ.) ფარჩეულის მინუშებისათვის და მანიპულაციებისათვის. ამას დაუმატოთ კიდევ 600 მანეთი ყმაწვილის წლიური ხარჯი (სახლი, ჭამა-სმა, ტან-ფეხი, წიგნები და სხ.), რაიცა სულ ერთიანად შეადგენს წელიწადში 1,125—1,150 მანეთამდე; ეს ხარჯი კი იმდენად დიდია, რომ თუ არა მდიდარს, სხვებს არ შეუძლიათ გაზარდონ მასში თავიანთი შვილები, ექვე არაა, სწავლის ამოდენა ფასი გააკვირვებს

მკითხველს, მაგრამ უნდა შევნიშნათ, რომ საფრანგეთში სწავლის ქირა საყოველთაოდ ფრიად დიდობ და გაცილებით ძვირი ვინემ სხვაგან. ეს ზემოთქმული საკომერციო სასწავლებელი კერძოა, აქვს მთავრობიდან მინიჭებული უმაღლეს სასწავლებელთა ყველა უფლებანი, დაყენებულია მშვენივრად, შემკულია საუკეთესო მკოდნე პროფესორებით და არის ლიონის შამბრდე-კომერსის მფარველობის ქვეშ. მასში სწავლა დამთავრებულ მოწაფეს მაშინვე აძლევენ კარგ ადგილს და ჯარის კაცადაც მხოლოდ ერთ წელიწადს მიჰყავთ (ეს ითქმის ფრანსიელებზედ). ამ სკოლაში იღებენ არა ნაკლებ 16 წლის ყმაწვილს, რომელსაც სთხოვენ ეგზამენს (ქალაქის სკოლის კურსს); უცხოელთ კი ამ შემთხვევაში შეღავათი აქვთ; შეუძლიათ დაიკავონ ეგზამენი წლის ბოლოს. ყველა უცხოელ ყმაწვილს სკოლის ადმინისტრაცია სთხოვს თავმდებს (correspondent); სწავლა იწყება 5 ოქტომბერს (ჩვენებურად 23 სექტემბერს). ამ ჟამად ამ სკოლაში ერთი ქართველიც იმყოფება.

გარდა ამ სკოლებისა არის ქსოვის შესასწავლად კიდევ სხვა ბევრად იაფი საშუალებანი; პირველი — ლიონის საქსოვი ქარხნები და სახელოსნონი. ზოგი ამათი პატრონები უფასოდ, ან მცირე ფასად იღებენ შეგირდად ფრანსიელთ და უცხოელთაც (apprenti) და ამუშავებენ საფეიქროებზედ; ამ რიგად შეიძლება კაცმა შეისწავლოს ერთის ან რამდენიმე გვარ ფარჩეულის ქსოვა და მეტი არაფერი; ეს კი არ კმარა. მეორე — არის ლიონში ეგრედ წოდებული მარტინიეს სკოლა (Ecole de Martonier), სადაც იმართება სა-

დამოს (საზამთრო) კურსები და გძელდება ოქტომბრიდან მარტამდე, (არის ეგრეთვე საზაფხულო კურსებიც). იღებენ ყველას, ეროვნების გაურჩევლად; ასწავლიან ფრანგულ ენას (გრამატიკას და ლიტერატურას), ანგარიშს, მეცნიერების სხვა-და-სხვა დარგებს, ფარჩეულის ქსოვას და სხ. კვირაობით მიჰყავთ შეგირდები ზემოთქმულ საკომერციო სკოლის სახელოსნოებში და იქ ასწავლიან ქსოვას პრაქტიკულად. ყველა ამათებისთვის სათითაო საგანზედ შეგირდს შეაქვს ნახევარ წლის კურსზედ მხოლოდ 3 ფრ. (ე. ი. 1 მ. 10 კ.). ეს იმდენად მცირე ფასია, რომ ყველას შეუძლია გადიხადოს, ამიტომ მრავალი ღარიბი კაცი ეტანება ამ სკოლას.

მესამე საშუალება არის კერძო გაკვეთილები ზრდვე სწრებთან და სხუცადასტებთან, (ისინი ლიონში ბევრია). გაკვეთილი ღირს საათში 2—3 ფრან. და ხშირად ნ.ც. ეს კი, ცოტა არ იყვეს, ძვირია, ხოლო ძლიერ სასარგებლოა. (სწორედ აქ ჩამოთვლილ საშუალებათ მიმართა ერთმა ხელვიწრო, მშრომელმა ქართველმა ტრ. ღ—ძემ, რომელიც ორი წელიწადი იმყოფებოდა ლიონში, სწავლობდა ბეჯითად მებაბრეშუმობას, განსაკუთრებით-კი ფარჩეულის ქსოვას (ტისაჟს). სწორედ ქების ღირსია ეს ყმაწვილი კაცი, რომელიც არ შეუშინდა არავითარ დაბრკოლებას და გაჭირვებას, თვით საშინელ სიღარიბეს და შიმშილსაც კი, შეებრძოლა მათ და მიადწია მიზანს. არ შემძლია აქვე არ შევნიშნო გაკვეთით, რომ არა ეგონებ, ჩვენი საზოგადოება ეპყრობოდეს სხვა რამეს ისე გულცივად და ისე უზრუნველად

იყოს ვინმე დატოვებული, როგორც ევროპაში მისწავ-
 ლე ქართველი ემაწვადები; მაშინ, როდესაც ეს ყმაწვი-
 ლები უმეტესად სწავლობენ იქ მეურნეობას, გამსჭვალ-
 ული არიან კეთილშობილურ აზრებით და ჰსურთ ემ-
 სახსრონ თავიანთ სამშობლოს იმ მხრივ, რომელსაც
 იგი უფრო საკիրოებს, ე. ი. ჰსურთ აღადგინონ ჩვენი
 დაცემული მეოჯახობა; მაგრამ ბევრი მათგანი მეტად
 შეუწყუხებია ნივთიერ გაჭირვებას, დამხმარე კი არა-
 ვინაა... აჰა კიდევ ჩვენი საზოგადოება-ინტელიგენ-
 ციის უგულობის შედეგი! რომელიმე უსარგებლო
 წევრისათვის ხანდახან ეს საზოგადოება რას არ ეც-
 დება და ცდილობს!? მართავს საღამოებს, წარმოდ-
 გენებს, ხელმოწერას და ათას რამეს, ამავე დროს შორს-
 უცხოეთში ობლად გადაკარგული მეურნეობის შესა-
 სწავლად და საშინელ სიძვირეში ჩავარდნილი, ქვეყნი-
 სათვის ჭეშმარიტად სასარგებლო მოძმენი სრულიად
 უყურადღებოდა ჰყავთ მიტოვებული!...

ჩვენ ამ მცირე შრომაში შევხებით მოკლედ მება-
 რეუშუშობას და აბრეშუმის ინდუსტრიას. ეჭვი არაა, ამ
 მოკლედ წერილში ჩვენ ვერ გამოვსახავდით ვრცლად
 ამ რთულ საგნებს; იძულებული ვავხდით გამოგვეტო-
 ვა მრავალი მცირე სამნიშვნელო კითხვები და მხარე-
 ბი; ბევრიც კიდევ დაგვრჩა არა საკმარისად ახსნილი
 და გამორკვეული. იმედია, ჩვენი ძვირფასი მკითხვე-
 ლი მოგვეპყრობა სულგრძელად და მოგვიტევეს ჩვენს
 ნაკლს, მით უმეტეს, რომ ეს ჩემი პირველი შრომაა
 ამ საგანზედ. დასასრულ, ნება მიბოძეთ ორიოდ სიტყვა

მოგახსენოთ, თუ რა ფასებშია დღეს აბრეშუმი ევროპაში და რა ამბები ხდება იქა.

როგორც ზევით ვსთქვით, ამ საუკუნეში დღემდე ფარჩეულში პირველი ალაგი ეკავა და უკავია კიდევ საფრანგეთს. ამ ხანად მის მეტოქეებად გამოსულან სამი ქვეყანა: გერმანია, შვეიცარია და ამერიკის შტატები; ამათ ლამის წაართვან საფრანგეთს ბაზრები და გამოაცალონ ხელიდგან ერთი უმთავრესი სიმდიდრე. როგორც პერმეცელის სიტყვიდან სჩანს ამ 8—10 წლის წინად საფრანგეთის ფარჩეულის ფასი წლიურად აღიზარდა თითქმის 400 მილიონ ფრანკზედ, გერმანიის 225 მილიონზედ, შვეიცარიის 80 მილიონზედ და ამერიკის 105 მილიონზედ. დღეს კი საფრანგეთში ჰქსოვენ მხოლოდ 405 მილიონისას. შვეიცარიაში კი 150 მილიონისას, გერმანიაში 300 მილიონზედ მეტს, ამერიკაშიაც 200 მილიონამდე. ამასთანავე ამ სამს ქვეყანაში საფეიქრონი (მეტადრე მექანიკური) იზრდებიან საოცარის სისწრაფით, მაშინ როდესაც საფრანგეთში ხელის საფეიქრონი თითქმის განახევრებულან, (წინეთ იყო 100 ათასი, ახლა კი მხოლოდ 50 ათასი; მექანიკური საფეიქრონი კი მომატებულან; იყო 20 ათასი, არის ახლა 28 ათასი). ამ რიგად ამ ათ წელიწადში საფრანგეთის ფარჩეულს უმატნია 1—2⁰/₀-ით, გერმანია-ამერიკა-შვეიცარიის ფარჩეულს კი 30—45⁰/₀-ით. *) და თუ ამ რიგად იარეს, ექვი არაა, მალე ჩამოიძრევენ საფრანგეთს. საგულისხმოა კიდევ ის ცნობა, რომ აქამდე ამერიკას გაჰქონდა წლიურად საფრანგეთიდან 40—

*) იხ. ჟურნ. «L'économiste français» № 45, 1898 წ. გვ. 616—617.

50 მილიონის ფ რჩეული, ახლა კი მხოლოდ 20 მილიონის, და ისიც მალე შეწყდება. არა უკეთეს ყოფაშია ლიონის განთქმული კონდისიონიც. როგორც ზევით ვსთქვით, აქამდე იგი უუპირველესად ითვლებოდა მთელს ქვეყანაზედ და თუმც ახლაც საკმაოდ იზრდება, მაგრამ მაინც ჩამორჩენია სხვას და პირველობა დაუთმია მილანისათვის (იტალია). აი რიცხვებიც:

	ლიონი.	მილანი.
1894 წ.—	5.839,648 კილო (უბრალო ჭ დაშვ. ძაფი)	5.775,270 კილო (უბრალო ჭ დაშვ. ძაფი)
1895 წ.—	6.825,546 „ „	6.915,965 „ „
1896 წ.—	6.086,587 „ „	6.264,015 „ „
1897 წ.—	6.799,309 „ „	7.416,955 „ „ ¹⁾

ამ მოვლენამ ფრიად დააფიქრა საფრანგეთი და შეუდგა უკვე ამათ მიზეზთა ძიებას, რაც შეეხება ამ წლის აბრეშუმის ფასებს საფრანგეთში, აი რას შეიცავენ ამ უკანასკნელ სამი თვის ფასები:

	1 კილოგრამი შულო (უმი) ტრამი (ეველა) ორგანსენი (ევეაბრეშუმი (ეველა ხარისხის).	საფრანგეთი . . .	იტალია . . .	პიემონტი . . .	სირია	ჩინეთი	იაპონია	სათათრ.(ბრუსი) 38 ¹ / ₂ -44 „
	სარისხის). ლა ხარისხის).	40 — 49 ფრ.	47 — 48 ფრ.	45 — 52 ფრ.	41 — 45 „	46 „	48 — 50 „	42 ¹ / ₂ — 44 „
		42 — 46 „	47 „	49 — 50 „	41 — 44 „	—	45 — 48 „	—
		24 ¹ / ₂ — 43 „	33 — 40 „	37 — 48 „	41 — 43 ¹ / ₂ „	43 — 47 „	44 — 49 „	—
								42 ¹ / ₂ — 44 „ [*]

¹⁾ იქვე.

^{*}) იხ. ჟურნ. „Bulletin des soieries“ № 1122. 1898 წ. და ჟურნ. «Le moniteur de Soie» № 1884. 1898 წ.

გამხმარი პარკის ფასი კი საფრანგეთში ამჟამად აღის 10—12 ფრანკამდე ერთი კალთგრამი; ხან-ღა-ხან აღის 13—14 ფრანკზედაც. ამ რიგად, რომ ივიღოთ სულ მცირე ფასი 10 ფრანკი კილოზედ, ჩვენებურ გირვანქას ხედება 4 ფრ. ანუ 1 მან. 50 კაპ. ჩვენ ვიცით, რომ ორთა-შუა რიცხვით შ გირვანქა ნელლი პარკი აკეთებს ერთ გირვანქა ხმელ პარკს. ამ რიგად გირვანქა ნელლი პარკის უკანასკნელი ფასი ყოფილა 50 კაპ. ჩვენ კი ვყიდით მას აბაზად, ხუთშაურად და იმ-ვიათად ექვს შაურად. ამ რიგად ვპკარგავთ ნახევარ ფასად ჩვენს ძვირფასს, შრომით და ოფლით მოწეულ ნაწარმოებს.

XIII

ახლა ვიკითხოთ, თუ რას წარმოადგენს ჩვენში მებარეშუმობა? თუ ვერწმუნებით ისტორიკოსთ, წინანდელ დროში იგი ყოფილა საკმაოდ განვითარებული. შემდეგ ცუდ პირობათა ზეგავლენით მებარეშუმობა ძლიერ შემცირებულა; 60—70-ან წლებში ისევ იწყება ჩვენში მებარეშუმობის აღორძინება, მაგრამ მალე მისი ზრდა ძლიერ შეაფერხა სხვა-და-სხვა ქირმა; მასთან დაფის ფასის დაცემამ. (წინად იყიდებოდა 5—6 მანეთში გირვანქა, შემდეგ კი 6—7 აბაზში). ამ ბოლო დროს მებარეშუმეთა ამხანაგობათა დაარსებამ ძლიერ შეუწყო ხელი ამ დარგის აღორძინებას თავის საღ თესლით, და უმეტესად ჩარჩებთან ბრძოლით. მებარეშუმობის განვითარებას ჩვენ ვატყობთ უმეტესად ქვემო იმერეთში და გურია-სამეგრელოში, თუმც საქართვე-

ლოს უმთავრესი ნაწილი წარმოადგენს შვენიერების
რობებს ამ დარგისათვის.

მეაბრეშუმობა სოფლისათვის დიდძალსასარგებლოა
და გლეხის ღირებულების დიდი დამხმარე, ხალხი მა-
მაკაცი ვერ გაცდება მისთვის (არაძლივეს დიდ ხეირს),
თუ ქალების და ბავშვების საქმეთ; ამრიგად ისინი რო-
სამ თვეში შეიძენენ რამდენიმე ათ მანეთს დამით შეი-
ტანენ თავიანთ წვლილს ოჯახის ძაგროთა ეკონომი-
ში. მასთან სასურველია ძლიერ, რომ საბრეშუმო ამ-
ხანაგობებში მიაქციონ განსაკუთრებითი ყურადღება
თუთის საყოველთაოდ გამრავლებას, რისე უქონლობა
შეტად აფერხებს მეაბრეშუმობის გავრცელებას. ბუ-
ლის მანუ თუთის ხეობაში თუ იძლევა აბრეშუმის ქვის
საზრდას, მარამედ იგი ფრიად სასარგებლოა, როგორც
ვენახის კარგი ხარდისი (ქიჯოს) მომცემი და მასთან
როგორც კარგი საწვავი და სადურგლე ხე. მისი ნა-
ყოფი კი მეტად გემრთელი საქმელია და თან იძლევა
მშვენიერ არასე ამიტომ უნდა შევადლოთ, მრაც შეიძ-
ლება ბლომად გავამრავლოთ ყველგან ესე ფრიად სა-
სარგებლო მცენარე. ხალხს უნდა აქონდეს თუთის ფო-
თოლი რაც შეიძლება ბლომად, უნდა მიეცეს აბრეშუმის
ქვის სადი თესლი, უნდა მოვატალოთ წყობებოა ჩარჩ-
ნი, უნდა აფუწიოთ ფახები ნაწარმოებს, უნდა ვასწავ-
ლოთ ქვის საზრდანი მოვლა და აღზრდა, მამ რიგად
ყველანი გავდევნებინა მეაბრეშუმობას.

ჩვენი მეაბრეშუმობის მეორე დამლუბველი მხარეა
ის, რომ ჩვენ (ორიოდ გარდა) მრაც ვგაქვს ეფროპიუ-
ლი ფილატიურები, ვიღებთ ჩვენებურ სამუხელათი მც-
ტად ტლანქს და უვარგისს ძაფს, რისე ვაშო მისი ფასი
სოფლიო ბაზარზედ ფრიად მცირეა, ამრიგად ან ვჭკარ-

გავთ დაფად სულ ობრის ფასად, ან არა და ვცდილობ
 პარკად, რითაც ვეგრეთვე დიდათ ვზარალობთ. ჩვენი
 აბრეშუმი უმეტესად გააქვთ (ვგონებ ახლაც) ტრაპი-
 ზონსა და სტამბოლში, იქ ურევენ ისხვა აბრეშუმში
 და სათათრეთ-სირიის აბრეშუმის სახელით იყიდება
 მდაბალ ფასებში უმეტესად საფრანგეთში. ბევრი ვეძე-
 ბე საფრანგეთის სააბრეშუმო ბიულეტენებში, წიგნებ-
 შინ და ჟურნალებში და ვერსად ვერ ვნახე ვერც სა-
 ქართველო და ვერც კავკასია, რთგორც აბრეშუმის
 პირდაპირი გამყიდველნი. თვით ჩვენი აბრეშუმის ტი-
 პი, სახელი დაკარგულია, და რჩენილა სირიის და სა-
 თათრეთის (ბრუსის) სახელები. ამ საზარლო მოვ-
 ლენას მივაქცევ ქართველომეაბრეშუმეთა და ამხანაგო-
 ბათა ყურადღებას და ვურჩევ გულით გაიცნონ ვერო-
 ზა, გაიცნონ საფრანგეთი (ლიონი), ლიონის კონდი-
 სიონი, შამბრ დე-კომერსი და დიდი სააბრეშუმო ფირ-
 მები, პირდაპირ მათთან დაიკავონ საქმე და ამ რიგად
 მოიშორონ თავიდან მავნე შუამავლები, ე. ი. სხვა-ღა-
 სხვა საეჭვო ფირმების აგენტები და ვაქრუკები, რო-
 მელნიც ერთის მხრით ვვატყუებენ და გვწოვენ ჩვენ,
 მეორე მხრით კი ათას გვარ ფალსიფიკაციით ამცირე-
 ბენ ჩვენი აბრეშუმის ფასებს და უტყებენ მას სახელს
 მსოფლიო ბაზარზედ, ან ხშირად უკარგვენ სრულიად
 თავის ტიპსა და სახელს. ვგრეთვე ჩვენ უნდა ვცდილით
 პირდაპირ რუსეთის დიდ ფირმებზედ ჩვენი აბრეშუმი,
 მეტადრე დაფად. ისე გლობნ შინონი და სხვნი იმდენ
 ახანაგობათა ყურადღება მსურს კიდევ მივაქციო
 ფილატიურების და მულინაქის დაარსებას. მათი მო-
 წყობა და მანქანები არაა მაინც დამაინც ძვირი. ფრიად
 სახებრო კია. დრო არის დავასვენოთ სამუდამოდ ჩვე-

ნი მედიას დროინდელი სამუხელო, ჯარაი და თითის-
 ტრები და მივყოთ ხელი ვერობიულ ფილტატიურს,
 დევიდაეს და სარტავე მანქანებს. ამათების მშენა
 გლებთ თავის თავად არ შეუძლიათ; საქმროა აქაც და
 ეხმარონ მათ ამხანაგობანი, ფილტატიურა. მუღინაეს კი
 უნდა მოჰყვეს ტენიტური, ე. ი. ძაფის გამოხარშვა და
 შეღება. ამ დარგისათვისაც საქმროა მცოდნე პირები
 (სპეციალისტები). მშენდევ უნდა გაჩნდეს ვერობიული
 ხელის საფეიქრონი და მექანიკები, ე. ი. უნდა შემო-
 ვილოთ ვერობიული ტისაჟი. ამ ჟამად კი ტისაჟის ქარხ-
 ნები ჩვენში უადრეა და ვეროხეირებენ, რადგან არა
 გვაქვს საიმათო ძაფი, და თუ გამოვიწერთ მას ვერობა-
 რუსეთიდან, მის მაგიერ კი პარკებს გავუგზავნით, ამით
 ჩვენ შორს ვერ წავალთ; ამის ისევ პირდაპირ ფარჩეუ-
 ლის ყიდვა აჯობებს. *) ამიტომ ჯერ უნდა ევეცადოთ
 ძლიერ და დავამხადოთ მხოლოდ მასალა, ე. ი. კარგად
 ამოხვეულა, და გრესილ-გამოხარშული და მშენდები ძაფი,
 მშენდები კი ვქსოვოთ მისგან ნაზი და ძვირფასი ფარჩეუ-
 ლი. — რომ მეაბრეშუმობას დაი მის ინდუსტრიას დიდნი
 შედები მოელის ჩვენში, ამაში უნდა ვიყოთ სრულიად
 დარწმუნებული. ერთი რომ ჩვენი ხელის მშენწყობია
 საუკეთესო გეოგრაფიული და კლიმატოლოგიური პი-
 რობანი, მეორე სოფლის ხალხისა, ე. ი. ქალისა და

... მოვლენაში მდგომარეობის პიკეტაგონ იდენტ ადგილ

*) შეიძლება დავააროთ საქსოვი პაწია სახელოსნონი და
 ვქსოვოთ უბრალო ფარჩეული (ხოლო ბევრად გაუმჯობესებული
 ვინემ ჩვენი დარაია), მაგ. უნი, ტაფტა, სურჟე და სხვ. ძვირფას
 ფარჩეულთ კი მაგ. სატენს, ფასონეს, ხავერდს და სხვ. ჯერ ჩვენ
 ვერ მოვქსოვთ, შესაფერ ძაფის უქონლობის გამო.

ავტორი.

ბავშვების სიმრავლე, რომელნიც ევროპიელებივით არ არიან ქარხანა-ფაბრიკებში შემწყვდელი, არამედ არიან თითქმის უსაქმურად მთელი წელიწადი. მესამე კი უმეტესად ის, რომ ჩვენ გვაქვს უუღიდესი ბაზარი, — ესაა ურცულ რუსეთი. თავის 120 მილიონ მცხოვრებთან ამხრევ ჩვენ ვაძლივით უკეთეს ბირობაში ვართ, ვინემ ევროპა-ამერიკა ისინი ერთმანეთს ებრძვიან და აცლიან ბაზარს; ჩვენ კი როგორც აბრეშუმის, აგრეთვე ყოველივე სამეურნეო-სამრეწველო ნაწარმოებთან, გამსაღებლად გვეყვალება რუსეთი, რომელიც სიხარულით მიიღებს ჩვენს ყოველივე ნაწარმოებს და დაუკეთს კარებს ევროპა-ამერიკის საქონელს. ჩვენ კი ერთი-ღაც დაგვრჩენია: ესაა სწავლა, მხეობა, სერთთი შრომა, მეტადიზმობა და მომავალი ჩვენია. ამერიკად აღვიღად ვსძლევეთ ყოველივე დაბრკოლებას, მოვიშორებთ წურბელებს და მკვებნართ, ვავმაგრდებით წელში, შევიკრებთ ნივთიერებალ-ლონეს და მხედლ დავადგებით კულტურის, განათლება-ცფილიზაციის და პროგრესის გზას. მაშ, მივსცეთ ძმურად ერთმანეთს ხელი ყოველმა ქართველმა, ყოველმა სოფლის მემამულემ და მუშამ, ვიშრომოთ ერთად, ვიმხნეოთ, ვსძლიოთ ყოველივე დაბრკოლებანი და გამარჯვება ჩვენია! გვახსოვდეს და გვამხნეებდეს შოთას უკვდავი სიტყვებთ: „ამ სიუღოს ცხოვრებში მართლად დიდთა ხეთა მოერევის მცირე დასწევას ნაპერწკალი“.

„თუ იმთამათუდამ იწინ იგოსქამ მთამოცეფი ანუთილმ“
 იუღუნესქათაქნესთ უსოცენ თუთობ) იუღუნესთ ს. ქვარაიანი. მაგომუნ
 ძეგორის აქამ თუ ღობქ, დღებქ, იმუ. გან ქცეობთ თუ იმუქ ნემოგ
 მუქმ ბლქ. ექამ თუ მთრქქამ, სემთსქუ, ქმეცქამ, გენ იქ თუღუნესქათ
 თონც

სოფელი ბოსტანა.

(წარმოდგენილი მლ. აღ. ტარაშიძისაგან).

ს. ბოსტანა მდებარეობს რაჭის მაზრის სადმელის საზოგადოებაში, ისამზღვრება: აღმოსავლეთით ღვიარის ღელე, დასავლეთით ს. ჩორჯო, სამხრეთით მდინარე რიონი და ჩრდილოეთით ს. ღვიარა. აქ ირიცხება 75 კომლი. მამრობითი სქესისანი არიან 266 და მდედრობითის 238. გვარად არიან: აზნაურები ყიფიანები, გლეხები ჯოსაძეები და ჯანგიძეები. წერა-კითხვა იციან ორისავე სქესისამ 173 სულმა. ამათგან სასწავლებელში ნასწავლი არიან 59; მოხელეები არიან: დურგალი, კალატოზი, მეწაღე, მხერხავი, დაბალი, თერძი, ქედელი.

ამ საზოგადოებაში სოფლის ბოსტანაზედ პატარა სოფელი არ არის და ამიტომაც ალბად მიუშვავსებიათ ეს სოფელი ბოსტანისათვის და დაურქმევიათ ეს სახელი. აქ მიწაა ერთობ ქვიშნარი—მშრალი. რაც უნდა იწვიოს, ტალახი სხვა სოფლებივით არ დგება, ამიტომ როდესაც გვალვაა, მოსავალი ძლიერ მცირედ მოდის. საზოგადოდ რაჭაში მეწყერი იცის, მაგრამ ბოსტანაში მისი სახსენებელიც არ არის.

სახნავ-სათესის სახელებია აქ: გუნდაური, სიბის-კარი, ღვლერქია, კაშლარა, სამბაბია, ლაჭმაური, ნაციხვარა, შინდის-ყანა, საბადაგე, ღორის-თავა, ნაისხარი, ღელეტეხილი, ჩიკვაური, სამქიკია, ფაქუჩა, საელიო, ლა-

შე, ვენახი ბოლო, დიდ-მიდორი, ნაფუზვარი, ქალაქი, მა-
მაისი, სხეფონი, ბუზნაური, კონტახა, შოშია, მინდრუკა,
ყორნალა, სამღვთო ღელე, ღელე ქვეშ, საჯვარე.

ტყეები: ეწერი, საფინია, ვაკე ტყე, ხოშური.

მოსავალი მოდის აქ: პური, სიმინდი, ქერი, ფეტვი,
ცერცვი, ლობიო, მუხუდო, ოსპი, ცულიპირა.

ბოსტნეული: კომბოსტო, ოხრახუში, ნიახური, პრა-
სი, ლახანა, ხახვი, ნიორი, ბოლოკი, ქინძი, ქონდარი,
რეანი, კიტრი, ნესვი, საზამთრო, კვახი, ცერცო, სტა-
ფილო. მიწი-ვაშლი.

ხეხილი: ვაშლი, სხალი, ატამი, ბია, ბროწეული,
კაკალი, გვირილა, ქლიავი, ტყემალი, ბალი, ბჟოლა.

ყურძენი: თეთრა, მწვანე, შავი კაბისტონი, აღექ-
სანდრეული, ხიხვი, უწყვეტი, წიწილიანი, არაბეული,
რქა-წითელი, ნაგუთნეული, მოქათური, თბილული,
რცხილი.

ერთი შესანიშნავი ჩვეულება აქვსთ, როგორც სო-
ფელს ბოსტანაში, ეგრეთვე სრულიად რაქაში. სახნავ-
სათესი მიწა თითქმის შუაზედ აქვს გაყოფილი თითოე-
ულს მოსახლეს; ერთ ნახევარში რომ პურს დასთესენ,
მეორე ნახევარში სიმინდს. მეორე წელს, სადაც სიმინდი
იყო, პურს სთესენ და სადაც პური იყო, იქ სიმინდს და
ამ წესს არაოდეს არ გარდახდებიან. ამის მიზეზი უნდა
იყოს, ჩემის აზრის, რომ რაქის მიწა, რაც მამა-პაპას აუხ-
ნავს და აუთესია, ის შვილის-შვილი და მომავალი ხნავს,
და სთესავს ყოველს წელს და როგორც იმერეთში, ად-
გილს არ შეუხსვენებენ, მაგრამ მოსავალი მაინც კარგი
იქის.

მამა-პაპიდგან გარდმონაცემი ცრუ-მორწმუნე ჩვეუ-
ლებანი კიდევ არსებობს, როგორც მთელ რაქაში. ისე

აქაც, თუმცა თან-და თან კი სუსტდება მათი გავლენა და ვასახელებთ ზოგიერთს:

კორკოტობა: კორკოტს ამზადებენ ხვარბალი პურისაგან. იმას გაარჩევენ წინ დლით, გარეცხენ კარგად, დანაყვენ, რომ გარეთა კანი გაეცალოს და მოხარშვენ შობის წინ დლით, რომელსაც უწოდებენ შობის შემოლოცვას; სალამომდე მოხარშება კარგად, სალამოს, ვახშმობის დროს დაასხმენ თაბახზედ, შეჰკაზმენ მარილით და ხახვით და როცა სუფრას გააწყობენ ვახშმად ამ გობზედ დაანთებენ ჯვარის სახედ ოთხ წმინდა სანთელს და რომელიც უფროსი ქალია ოჯახში, შეეხვეწება ღმერთს მრთელი ოჯახის მშვიდობიანობის და კარგი მოსავლიანობისათვის, და ამ ღოცვაში მთელი სახლობაც მონაწილეობას მიიღებს. შემდეგ ამ სანთლებს, ღოცვას რაც გადარჩება, აიღებენ გობიდან (თაბახიდან) და შიგნივ სახლის ოთახის აფრას მიაკვრენ და იქ დაიწვის. ამ კორკოტს დაასხმენ იმდენ თეფშზე, რამდენი სულიც ოჯახშია; თეფშის შუა გულზედ გაუკეთებენ ზეთის ჩასახმელს და დაასხმენ ნივგზის გამოხდილს ზეთს და შეეცევიან.

51/2

ახალ წელიწადი. ახალ წელიწადს ისე შეეხარება ბოსტანელი და მრთელი რაქა ყველა წოდების კაცი, როგორც აღდგომის დღესასწაულს; ის კაი ხნიდგან ემზადება ამ დღესასწაულის მისაგებებლად: ასუფთავებს ეზოს, მოაქვს ტყიდან მარხილით შეშა, რომელსაც ზევიდგან აქვს ჩარქმული ორი-სამი შტო შქერი (მწვანე ჩირგვია). ამ გვარი მარხილი სდგას ყველა მოსახლის ეზოში ხელუხლები ნანათლილებამდე. ახალ-წლის წინ დღეს, რომელსაც ეძახიან ახალ-წლის შემოლოცვას, ყოველს მოსახლეს მზად ჰყავს გასუქებული ბურაკი (ღორი), დაჰკ-

ღაღეს საღამოზედ და მეორე დღისთვის მოამზადებს ხორცს, პურს, ღვინოს და საინზედ თაფლს; მეორე დღეს, როგორც გაახშარებენ მამლები ყივილს, წამოდგება ლოგინიდან კაცი და ქალი, აგრეთვე ბავშვები. კაცები ასტეხენ თოფის სროლას, ასე ეგონება უცხო კაცს, ამ სოფელს მტერი დაეცა და მიტომ შეიქმნა თოფის სროლაო. შემდგომ ერთი მათგანი ზემოთ აღწერილს პურს, ღვინოს, ხორცს და თაფლს კალათში ჩალაგებულს შემოიტანს სახლში, რომელიც იმ ღამეს ბელელში ჰქონდა შენახული და მიულოცავს ოჯახობას: „ღმერთმა მრავალი ახალ-წელიწადი გაგიტენოსთო“. მივლენ თვითოეული სახლობათაგანი და აიღებენ აბაზით, რომელიც საინზე ძევს, თაფლს და შესჭამენ. რომელსაც წირვის მოყურება და ევლოგიის მიღება ჰსურს, ის თაფლს შესჭამს ნაწირვებს. ამ დღეს გარეშე პირს სახლში არ შეუშვებენ.

ნათქვამია ხალხში: თურმე ერთი მგზავრი მიაღდა გლეხს ახალ წლის შემოლოცვას და სთხოვა, ღამე გამათევინე ამღამო, მაგრამ უარით გაისტუმრა. ეხლა მეორე გლეხთან მივიდა და იმანაც უარი უთხრა. მესამემაც რომ უარი უთხრა, წავიდა სტუმარი და ჩუმად ზის საბძელში შევიდა და რომ არ შესცივებოდა, თივა წაიყარა თავზე და ისე იყო; ნაფახშმევს მასპინძელმა, ზემოდ რომ კალათი მოვიხსენეთ პურ-ღვინით, ხორციით და თაფლით, ის კალათი შეიტანა საბძელში. მეორე დილას უნდა გამოიტანოს და სავსე კალათი უნდა მიუმკვლიოს ოჯახობას; წარმოიდგინეთ მისი განკვირვება, მეორე დილას რომ შევიდა, კალათი ცალიერი დახვდა. იმ სტუმარმა, რომელიც კაცის მაგიერად საბძელმა ისტუმრა, მიირთვა თურმე ვახშმად და რაც გადაარჩა, საგზლად წაიღო. კაცმა შეიტანა ცალიერი კალათი სახლში და დღესასწაული

ქართული
ნაციონალური
ბიბლიოთეკა

შაინც მიულოცა სახლობას და უთხრა: გლახა ჩვეულებით
დაუტყვევებია ჩვენ ძველებს, საწყალი ის კაცი, რომელ-
საც უარი უთხარით ღამის გათევის, რომ არ მოეგონე-
ბინა და საბძელში არ შესულიყო, შეიძლება სიცივით
და შიმშილით სულს მიაბარებდა ღმერთსო. როგორც
გარდმოცემით ვიცით, ეს მომხდარა საწერეთლოში.

ფეხის დაბძნა. ახალწლის მეორე დღეს ფეხის დაბძ-
ნას ეძახიან. ამ დღეს დილით ჯერ მაკვლიერი მივა მო-
სახლისას და მიუტანს ძღვნად პურს, ღვინოს და ხორცს.
ეს მაკვლიერი არ დაიძახებს, ისე თამამად შევა სახლში.
შეადგავს ფეხს თუ არა, იტყვის: «ჩამოვსდგი ფეხი, გწყა-
ლობდესთ ღმერთი; ფეხი ჩემი კვალი ანგელოზისა!» ამ
ძღვენს გარდასცემს რომელსამე მასპინძელთაგანს და მი-
ულოცავს: «ღმერთმა მრავალი ახალი წელიწადი გაგიტე-
ნოსთ», მივა კეცხლთან და ნიგუზლებს შეანძრევს და
ამ დროს რომ ნაპერწკლები ავა ზევით, იტყვის: «ამდე-
ნი გოჭქათამი გამოვიდეს ამ ოჯახშიო». ამ მაკვლიერის
მისვლის შემდეგ შეიქნება ზეზობლებ შორის წვეულება
ფეხის დასაბძნელად, მაგრამ ეს დაპატიება სხვა დაპატი-
ებებს არა ჰგავს. სხვა დროს რომ ერთი მეორეს ჰპატიებებს,
გულით სთხოვს, ეხვეწება, რომ მასთან დროება გაატა-
როს, აქ კი ერთს ეტყვის: თუ გნებავს, ჩემთან ფეხის
დაბძნა, მეწვიეო. თუ წარსულს წელს ამ კაცს აქ ფეხი
დაუბძნია და აქამდე მრთელად იყო და არაფერი დააკლ-
და ოჯახში, ეხლაც ეწვევა, თორემ სხვაგან წავა და იქ
დაიბძნის ფეხს. ფეხის დაბძნელები რომ სადილს გაათა-
ვებენ და სახლში წასასვლელად ემზადებიან, მასპინძელი
აჩუქებს ბამბის ფთილას ან კანაფს და ეტყვის: «რამო-
ტოლი ბეწვი ეს იყოს, იმოტოლო წელიწადი იცოცხ-
ლეო!»

მოსახლემ თუ ერთი წელი მშვიდობიანად გაატარა, არ დააკლდა ან კაცის სული, ან პირუტყვი, ან ავად თუ არავინ გაუხდა სახლობაში, მაშინ შარ'მანდელს მაკვლიერს სთხოვს, რომ წელსაც ის იყოს მისი მაკვლიერი, რადგანაც კარგი ფეხის იყო, თორემ იმას გამოსცლის და სხვას აარჩევს მაკვლიერად. აარჩევენ ხოლმე უმეტეს ნაწილად მშვიდობიან კაცს და უფრო ყმაწვილებს, რადგან ამ უკანასკნელებს ანგელოზებს ამგვანებენ. ახალ წლიდამ დაწყებული ნათლისღებამდე მოსახლისას, თუ ვისმეს საქმე აქვს, ვერ დაიძახებს, თუ დაიძახა, ეწყინება მასპინძელს— «ხბოს ყვირილი იცისო.» დაძახილის მაგიერად ქიშკარზედ უნდა შემოჰკრას ან ჯოხი და ან ქვა, და ამ ხმაზედ გამოვა სახლის პატრონი.

ლორს, რომელსაც დაჰკლავენ ახალწელიწადს, ეძახიან საახალწლოს; ამის ხორცს არ აქმევენ არა თუ გარეშე პირს, არამედ იმ ოჯახის გათხოვილი ქალიშვილიც რომ დაესწროს მამის ოჯახში ახალწელიწადს, იმასაც არ აქმევენ, მას სხვა ხორცს მოუმზადებენ.

ბოსლობა. ბოსლობაა მეხვერის და ფარისევის კვირაში. ამ დღეს ქალები არც ჰკერვენ და არც ართავენ, მისთვის რომ კერვამ თვალების ტკივილი იცის და თითისტრის დანახვამ და ტრიალმა გოქის ტრიალი და სიკვდილიო. ბოსლობა ღამეს გამოაცხოებენ განატებს სართვიანს და გამოსახვენ იმაზედ უღელს; შემდეგ წაიღებს ერთი ვინმე ოჯახის უფროსი ამ განატებს, ცოტა ღვინოს და ერთ კვერცხს; მას წაჰყვებიან პატარა ყმაწვილები, თუ არიან ოჯახში, შევლენ ბოსელში და იტყვიან: ბოსელ, ბოსელ ბუუ... შემდგომ ილოცვენ, კვერცხს გადაუსმენ საქონელს გავაზედ და იტყვიან: «ასე გარგვალდით» (გასუქდით). ამ კვერცხს ერთ რომელიმე ხა-

რის ბაგაში ჩადებენ ბავშვის ნამალევად. განატყვევებენ სკამენ, ღვინოს დაღვევენ; ეხლა უფროსი რომელსამე ყმაწვილს მოიკიდებს ზურგზედ და წამოვლენ სახლში. როგორც გაიგებს სახლობა მათ მოახლოებას, კარებს დაუკეტენ; მიმავალი ჰკრავს კარებს ხელს და შესძახებს: «კარი რკინისა, არა მეუფისა.» შინილამ გამოსძახებენ: ხარებმა რა შემოსთვალეს?—სახვნელ-უღელი დაამზადეთ და ხენა ჩვენ ხელად იყოსო. უპასუხებს მიმავალი. ძროხებმა რა შემოსთვალეს?—სახბოე მოამზადეთ და ხბოები ჩვენ ვიცითო.—ცხვრებმა რა შემოსთვალეს?—საკრაოები მოამზადეთ და კრავებს ჩვენგან მოელოდეთო.—ქალებმა რა შემოსთვალეს?—აკენები მოამზადეთ და ყმაწვილები ჩვენგან მოითხოვეთო. შემდგომ გაუღებენ კარს და მომზადებული აქვსთ ქატო, წყალში გაქნილი და კარებში შესრულ კაცს ნიათხებებენ პირის სახეზედ. მეორე დილას ყმაწვილები ცდილობენ ერთმა მეორეს მოასწროს აღრე აღგომა და ბოსელში კვერცხის ნახვა და წამოღება.

ვენახის ლოცვა. ამ დღესვე იციან ვენახის ლოცვა. გამოაცხოებენ განატყვევს, მაზედ გამოხატულის ყურძნის მტევნებით. მას და ღვინო, მახლობელ ვენახში წაიღებენ და ეხვეწებიან ღმერთს, ბევრი ღვინო მოვიდეს; ერთ შეკვრას მოზრდილ პურებისას ჩამოაცმენ ვენახის სარზედ და იტყვიან: «ამოტოლი მტევანი მოიბიო».

ქათმის ლოცვა. ქათმის ლოცვა უძღების კვირაშია. ხუთშაბათს დღეს გამოაცხოებენ განატყვევს, დააქრვლებენ შეკრული ქათმის ფრთით და იტყვიან: «ჯია, ჯია, ამოტოლი წიწილებიო.» როცა გამოცხვება; მივლენ საქათმოსთან, ილოცვენ ქათმების გამრავლებისათვის და შესჯამენ იქვე.

გოქის ხუთშაბათი. დაურწყების კვირაში, ბათს იცოდენ აქ გოქის ხუთშაბათი; ამ დღეს თვითონვე ღლი მოსახლე დაჰკლავდა გოქს, რომელსაც ასუქებდნენ, ილოცვიდენ და შემდგომ შეექცეოდნენ; ამ გოქს ეძახიან სახუთშაბათოს. ეხლა გოქის დაკვლა ქვემო რაქაში აღარ იცაან; მის ნაკვლად ყვერულებს დაკვლენ და ლოცვით ისე ლოცულობენ. როგორც წინეთ. ზემო რაქაში კი ისრევ სცოდნიათ ეხლაც გოქის დაჰკვლა ამ დღეს. ქვემო რაქველები ეცინიან მათ: «შენი გოქის ხუთშაბათი, შენს პაჭიკებზედ გატყვიან». თუ პაჭიკები გასვრილი არა აქვს ქონით ზემო რაქველს, ამ სიტყვით გასცინებენ ერთი მეორეს.

ლორის ლოცვა. უძღების კვირაში იციან. აქაც მოაზადებენ განატეხს, მივლენ სალორის კარებთან, განატეხზედ დადებენ ნაკვერცხალს, ნაკვერცხალზედ სამთლის ნამცეცვს, შემდგომ დაიწყებენ ლოცვას: ღმერთო, ააშორე ჩვენ ღორებს ხუნკი, ჩხრუნკი, ყაპო, ღორკოლი და სხვ. აქ ექნებათ დამტვრეული ბლომად ჩხირები და იტყვიან: «ამოტოლი გოქები მოიგეთო», განატეხს იქვე შექამენ და მლოცველებთაგანი, რომელიც უფრო მოზრდილი, ან სუქანია, გაგორდება სალორის წინ და იტყვის: «ამ სისხო გოქებო».

მელიაობა. ყველიერის დაურწყებას იციან: აიღებენ ქათმის კვერცხს, გამოსკლიან შიგნი გულს და ცარიელ ხეჭში ჩაჰყრიან პურის და ყველის ნამცეცებს; ერთს რომ ჩააგდებენ იტყვიან: ეს მელიასო, მეორეს — მგელსო, მესამეს დათვსო, მეოთხეს ქორსო და რამოტოლი მტაცებელი ოთხ-ფეხია ან მფრინველები, ყველას სახეზედ თვითო ნამცეცვს ჩააგდებენ; ბოლოს იტყვიან: ეს თქვენი არჩივია და ამ ოჯახიდან არაფერი წაიღოთო,

არც ოთხ-ფეხი და არც მფრინველიო. შემდგომ ამ კვირაცხს გადუგლესენ თავს ჰურის გულით და მეორე დღეს დილით ადრე გარდააგდებენ სადღაც შორს, მიუდგომელს ადგილს.

თვალის ლოცვა. უძღვების კვირაში, შაბათს იციან თვალის ლოცვა. დაარგვალებენ ჰურის ცუმს სიმინდის კაკლის ტოლას, გამოაცხობენ და შემოივლებენ თვლებზედ და იტყვიან: «როგორც მე ვსცდებოდე დღეს კეთებისაგან, ესე იგი, როგორც მე დღეს არაფერი არ გამიკეთებია, ისე გასწმინდე ჩემი თვლები ჩხვლეტისა და ტკივილისაგან».

დიდმარხვის პირველ კვირიაკის ორშაბათს, რომელსაც შაორშაბათს ეძახიან, რკინეულს არ იხმარენ და არც თვალით დაინახვენ — ყველას დამალული აქვს. ამის დანახვამ მუწლუკუნას დანახვა იცის საკმელშიო (მუწლუკუნა ერთნაირი მწერია).

ყოველს ორშაბათს და ხუთშაბათს ისე აქვთ აღკრძალული, რომ არაფრის სახით ერთი მეორეს არა თუ არ აჩუქებენ რამე ნივთს, არამედ სანათხოვროდაც არ ათხოვებენ.

დიდ-ხუთშაბათს, ყოველი მოსახლისას, დღე და ღამე რომ გაიყრება, ყმაწვილები დაანთებენ კალოზედ ცეცხლს და ურბენენ გარშემო. უფროსები წავლენ ვენახში და დაუწყებენ რაწკუნს რკინეულობას და იძახიან: «არულო კუდიანებსა! ჩვენ ვენახში ტევნა-ტევნა, სხვის ვენახში კიმპლა-კიმპლა!» ვითომ ამ რაწკუნით კუდიანები დაბრახებინან, წავლენ და ვენახს ზარალს ველარ მისცემნო.

იღბლის სასწორი.

(ზღაპარი, წარმოდგენილი თ. ალ. მაჩაბლის მიერ).

ერთი გლეხი-კაცი იყო, რომელსაც ერთი ვაჟი შვილი ჰყავდა; მოინდომა მამამ შვილის დაქორწილება, დაუწყაო კარგ ქალს ძებნა, მაგრამ არაფერს მოეწონა; ბოლოს გაიგო, რომ ერთ სოფელში, ერთს კაი ოჯახის შვილს ქალი ჰყავს გასათხოვარიო, აღგა და წავიდა. მივიდა იმ სოფელში და პირდაპირ იმ სახლში შევიდა, ვისაც ქალი ჰყავდა გასათხოვარი, გამოიკითხა ყველაფერი, თუ ან მზითევი რა ჰქონდა, ან ქალი რა ხნისა იყო და მერე ქალის ნახვა სთხოვა. სახლის პატრონებმა შემოიყვანეს მშვენიერი ქალი, რომლის მსგავსი იმ წყალზე ორიც არ მოიპოვებოდა. კაცს მოეწონა, გარიგდნენ საქორწილოზე. დაიწყეს საქმე, თუ ქორწილი როდის უნდა გადიხადონ, მისცა ბელგა ქალს და გახარებული დაბრუნდა შინ. კარებში ცოლი და შვილი მიეგებნენ, ჰკითხეს: «რა ჰქენ, ცალიერა ხომ არ მოხვედიო?» კაცმა სიხარულით უამბო ყველაფერი: «იმისთანა ქალი დავნიშნე, რომ იმის მსგავსი არაფერს მოიპოვებო». დაიწყეს მზადება ქორწილისთვის, ვაჟმა შეიკერა სანეთო ტანისამოსი, შეუკვეთა ახალგაზდა ბიჭებს მაყრობა, მეჯვარობა და მოემზადნენ დანიშნულ დღისათვის ქალიანთსა წასასვლელად. მოვიდა ის დღეც; შესხდნენ ნეფე და მაყრები ცხე-

ნებზედ, სიმღერით და მხიარულად მიუახლოვდნენ სთაფელს, დაწინაურდა მახარობელი, მივიდა ქენებით დედოფლიანთსა, ჩამოხტა ცხენიდან და მხიარულად დაიძახა:

მე ვარ მახარობელი, სახლის გამხარებელი,
მიჭამია მბალი. ამიხვიეთ მხარი!!

სასიამომრომ გამოუტანა საღვინით ღვინო, დაუსხა ჯამზე მახარობელს და დააღვეინა, რომ დაცალა ღვინო, აისროლა მალლა ჯამი, გადმოიგდო თოფი და ესროლა ძირს წამოსულს ჯამს, რომელიც თოფის ტყვიისაგან დამტვრეული ძირს ჩამოვარდა; დასცეს კიჟინა მაყურებლებმა. ნეფიონნი რომ ასე სიხარულით მოდიოდნენ, მაყურებელი დედაკაცები ხელს გულში იცემდნენ და ამბობდნენ: „უიი, დედასაა! რა კაი ბიჭია, და ვინ უნდა წაიყვანოს, ი მუხის ჯირკვი, განა სხვა ქალი აღარ იშოვებოდა ქვეყანაზე?“ ბევრს ამისთანებს ამბობდნენ დედაკაცები, რომლებმაც თითო-ოროლა სიტყვა მაყურებსაც გააგონეს; მაყურებმა ნეკზე იკბინეს, აქ რაღაც ამბავიაო და ერთმანერთი გააბრთხილეს. მივიდნენ, გამოეგებნენ ნეფეს და მაყურულით შეიყვანეს სახლში. მაყურებმა დაინახეს სახლში იმისთანა ვაჟკაცები, რომ თავიანთი თავი დაავიწყდათ, დასვეს ნეფე და წავიდა შეჯვარე ქალის გამოსაყვანად. შევიდა მეორე ოთახში, სადაც მორთული პატარძალი იჯდა გარ ქალებ-შემოხვეული, ეცა ელდა, რომ დაინახა ერთი უმსგავსი რაღაც, სახე-დარუმბებული, რომელსაც სისუქნისაგან თვალები ძლივს-ღა უჩანდა, დაბალი და მეტად სქელი, მართლაც რომ მუხის ჯირკვი პატარძალი. უნდოდა ცარიელა გაბრუნებულიყო, მაგრამ დაშხადებული ბიჭებისა ეშინოდა. მეტი რა ჯანი იყო! წამოიყვანა ჩლახა-ჩლუხით ორთავე ფეხე-

ბით კოჭლი პატარძალი და მოუსვა გვერდით ნეფემ ერთი კი შეჭხედა გვერდზედ, გაუსკდა გული და აარიდა თვალი. ჩაუთვალეს ხელი, დალოცეს როგორც მამა-პაპათა წესი იყო და ძალის-ძალათი წაათრიეს საყდარში ჯვარის დასაწერად. ბევრი იბორბოქეს ნეფიონმა, არ დაეწერთ ჯვარსო, მაგრამ, ძალა აღმართსა ჰხნავსო, ნათქვამია. დასწერეს ჯვარი ძალის-ძალათი, აღარც საყდარში უარის თქმამ გასკრა და დაბრუნდნენ სახლში. ისე გახდა ნეფე, თითქოს მშობლები დაჰხოცოდესო. სკამეს ვახშამი და ნიფე-დედოფალი ცალკე ოთახში მოასვენეს. მალე დედოფალმა ამოუშვა ისეთი ხვრინვა, რომ გულიანად წინარსაც-კი გააღვიძებდა, ნეფეს რაღა დაძინებდა! დალონებულმა სთქვა: «თუ ვუშველი თავს, ეხლა ვუშველიო, მე ამ ქალს ვერ წაიყვანო!» აღგა, ჩაიცვა, გამოვიდა გარედ, შეჯდა უბელო ცხენზე და გაეშურა მინვრისაკენ. იარა კარგა ხანი. ბოლოს ძილი მოერია, იქვე თივის ძირები იდგა, მივიდა, გადმოხტა ცხენი დგან, მიუშვა თივაზე ცხენი და თვითონაც მიიძინა. ძილში ნახა სიზმარი: ჩამოეშვა ციღგან სასწორი, ცალ მხარეს გაჩნდნენ ქალები და მეორე მხარეს კაცები. შედგება ქალი სასწორზე, შედგება კაცი მეორეზე, მოვლენ თანაბარი წონისა, დალოცავს მესასწვრე და წავლენ. ახლა მეორე, ახლა მესამე და ასე იწონებოდნენ. ამ ნეფეს რომელი ქალიც მოეწონება, გაექანება და შეუხტება, მაგრამ არ მოვლენ წონაში და გამოაგდებენ, ახლა კიდევ — ახლა კიდევ; ბოლოს სულ გაიწონენ სუყველანი. ვნახოთ, მოვიდა ამ კაცის დედოფალი და შედგა ძლივს სასწორზე. «აი გაგიწყრა ჩემი გამჩენიო» — სთქვა ნეფემ და თითონაც შედგა, ისე მოვიდნენ წონაში, რომ მისხალი არსაით გადასძლიედა. ბოლოს მესასწვრემ უთხრა:

— «ეგ არის შვილო, შენი ბედი, ტყვილად გაბნობი, წადი და იცხოვრეო». რას იზამდა საწყალი? გამოეღვიძა, შეჯდა ცხენზე და ისევ დაბრუნდა თავის მზეთ-უნახავთან. მოვიდა კარებთან, სადაც ხვრინვა შემოესმა თავის ცოლისა, «აი, ხრჩობაო!» სთქვა და შევიდა სახლში, გაიხადა, დაწვა. მალე გათენდა, ადგა ჩაიცვა, გაიღვიძა დედოფალმა, მდადი შემოვიდა, ჩააცვა და გამოვიდნენ დარბაზში. გაშალეს სუფრა, ისაუბმეს და გაემგზავრნენ შინისაკენ. არც მახარობელი გაგზავნეს და არც, შევიდნენ დაღონებულები სახლში. «რა იყო შვილო?» მისცვიდნენ მშობლები. «რატომ არა მღერით?» «ოხრადაც დაგირჩათ სიმღერა, წადით ჯერ პატარძალი გადმოიღეთ და მერე მკითხეთო»... მივიდნენ, გადმოსვეს პატარძალი, ეცათ ელდა, მაგრამ რა გაეწყობოდა, დამორჩილდნენ ბედსა. მამა ჰფიცავდა: „შე ეს თვალისი არ მინახავს. მე ლამაზი ქალი ვნახე და ის დაფნიშნეო“; მაგრამ დედოფლის მაყარმა გაუმეღავნა და უთხრა: «ის ქალი თქვენი პატარძლის ძალუა იყოო». ასე კი იყო, მისცა ბედის სასწორმა და საწერელმა ის ქალი, მაგრამ მომავალს კი ბედნიერებით მიეგებნენ. ის კაცი იტყოდა ხოლმე: «მართალია, უმსგავსი ცოლი შემხვდა, მაგრამ სულ ოქროს ქოჩრიანი ბავშვები მოგვეცაო და დოვლათმა ჩვენსა დაიბუღაო.»

ხალხური ლექსები.

(წარმოდგენილი მისგანვე)

ლიახემა სთქვა: ავდიდდები
არავს არ დავედარები,
ისე მოვალ და მოვხუფი
ფეხზე არ მინდა ნალები.
მალლა დოვლეთი მოვგლიჯე,
მომაქვს ოსური ტყავები,
კეხვს მელანაშვილს უქებენ,
ღვინო უდგია ლალები.
ასე დაეხადე ქვევრები,
არ მოვანდომე ბარები
პატრონი ტყეში გარბოდა,
აქ მაინც დავიმალები!
აჩაბეთში ჩავიარე,
ისე დავმარგლე ბალები
არ მოვანდომე ქალები,
ცხინვალის ხიდს ჩავუარე,
ზედ დავაცეცე თვალები,
ისე ავჭყარე ისრები,
არ მოვიხმარე ძალები.

ღვინომ უთხრა: განა, პურსა,
შე და შენ რომ ერთად ვიყვნეთ,
ვერავინ ვერ დაგვდებს წუნსა.
ახლა წამოდგა არაყი,
სიტყვას იტყვის დამტკიცულსა:
რუსების საყვარელი ვარ,
მეძახიან თაიგულსა,
ისე გამოვართობ კაცსა,
არ ვუჩვენებ ლუკმა პურსა.

დათვმა სოქვა: სიზმარი ვნახე,
რაც რომ თავს გადამხდებოდა,
ლამაზ-ლამაზი ბიჭები
თოფ-იარაღში სხდებოდა;
ლამაზ-ლამაზი მწვერები
სულ ჩემზედ ემზადებოდა.
ერთ ბიჭს ეჭირა სიათა,
პირ ჟანგი ეკიდებოდა,
აქედგან ტყვია მხვდებოდა,
იქითკენ გავარდებოდა;
ისეთ ფლატოში ჩამაგდეს
ყვავი ვერ ჩაფრინდებოდა,
იმდენი სისხლი წავიდა,
შიგ ნავი მოცურდებოდა!

კამეჩო დიდი თავი გაქვს,
ნუ გადამკიდებ ბალასა,
მუცელი ველარ გავიძლე
იმ ოხერ-ტიელ ქალაქსა!

მეხრეობა მამიწყინა,
დავლა შავი ხარებისა,
თამაშობა მიამება,
თავში ცემა ქალებისა.

—
მე რომ საქმე მომივიდა,*)
სათქმელად მეტათ ძნელია:
მთიული ქალი შევირთე,
ბრიყვი და გაუზრდელია,
ასეთი რამ ოხერია,
გოგროხას უგაეს წელია.
სამი სარტყელი დაწყვიტა,
მეოთხე კიაფერია.
ავდევ საბელი ვუყიდე,
იმით შევუკარ წელია.
საყდარში რომ წავიყვანე,
ცხენს მომიწყვიტა წელია,
დაიჭირა ჩვენი მღვდელი
სულ დააგლიჯა წვერია,
სახლის კარებში შევიდა,
გადმოგვაყარა გენია,
მამამთილიც დაიხირა,
სულ დააგლიჯა წვერია,
მე და ეს ჩემი ქამანჩა
კარებს უკანა ვტენივართ,
მაშინდელს შეშინებულსა,
დღესაც არ მომდის ფერია.

---

*) ვარიანტი.

თუზური ლექსები.

(შეკრებილი ივ. ზუქურაულის-მიერ).

თუშის ქალმა სთქვა, შევირთავ ბასრის ხმლის ამომღებელსა,
სულ უწინ ომში ჩამსუფელსა, სახელის შინ მომტანელსა.

ვინამც სთქვა ენა გაჭხმება წოწრეს ზაზია ბერია, *)
ბერია, არცა ბერია, სიასლე²⁾ სელთა სჭერია!..
ცხენზე შეჟდება—ქორსა ჭკავ, დაუქვეითებს—შკვლია.

თურსიელს წყარო მდინარო, გრილო, მადლის მთისაო,
ჩამთქმელო თეთრის ცხენისა, ზედ კაის ჭაბუკისაო;
ზედ ზირად წამომღებელო ქუდისა, მათრახისაო,
დე-დამე საგონებელო ქალისა ღამაზისაო.

თოფლი თოფლს ვესტმის მთაზედა, დაბლა სოფლადა შრე-
ვად არს ქოთილთა განა, გულს უწადინოდ კედებაო. |ბაო,
—ნუ მოჭკვლავ, დამაბებელო, სოფელსა ეტლი სდებაო.
განასა დედა ბეჩავი ბერი ბნელეთსა ჯდებაო.
ბრალთა განას დიაცო, სანთელივითა დნებაო.
გამართეს დასამარსავად, წინ ცხენი ჩაუძვებაო.

*) ბერია—მოხუცებული.

2) სიასლე—ახალგაზრდობა.

ფეხს იცემს, შეიჭინებინებს, შეჭხუდავს—ატირდება!..
ღამარხეს შელეკე განა, კუბო გამართეს რულისაო,
მოქარგეს ოქროს-შეკედითა, შექნი ადგება მზისაო.
ოქროს შუშუტებ ჩაუშვეს, შექნიმც დადგება მზისაო.
ცხრა დაუეხნეს ხუცესი, ცოდვა მოჭხადონ მტრისაო...

გამზდელიც დაილოცება თუშის როსტომისაო,
აღახნის თავზე შემოდის, მწვემისი გვეგონა ცხვრისაო.
კადაიარა ბორჩალო *) უამიც არა აქვს მტრისაო.
ჩამოდის ქისტის ჭაღაზედ სწავლა არ უნდა გზისაო.
კავიდა ქორვის მთაზედა, ხამი გაბღერტა მთისაო;
მარტო ჩავიდა ახვამი ²⁾ თან კვალი ჩაჭეკვა მკლისაო.
როსტომსა სისხლის მძებნელსა იმედი აქვსა ხლმისაო.
თოფსა არ ისვრის როსტომი, გატეხს არ უნდა ხმისაო.
მოკლა ხაწეთა ბათარი, მომკლავი ძმობილისაო.

ღამარხს ჩავალის თილისქე გუფ დიდად დაჯდებ კარო,
გარშამოკრტუნენ ფშავლები, როგორც რომ ბატონს უმანიო.
— აქ არ მოგესვლინებოდ, თილისქე, დიდი ჭქენ ცოდვა ბრალიო,
დასწვი, დადაგე სომარა, ³⁾ ცამდის აუშვი ალიო,
დიაც უმაწვილებ ბევრი დახოცე, კალთ გალეწე მკვდარიო!..
— მაცალეთ, ფშავლის შვილებო, მადოცეთ ღამრის ჭვარიო,
სალოცავადა მოვსუფვარ თეთრი მომიუგანავ კარიო.
მაცის მეძრ ვიამბოთ, ფშავლებო, როცა გამოშრეს მთანიო,
მთა გაშრეს, მიწა გამოჩნდეს, ლურჯამ მოჭკიადოს ხალიო.

*) ბორჩალო— აღმოსავლეთის კავკასიონის ქედის მთის კვანძი.

²⁾ ახვა—სოფ. ქისტეთში.

³⁾ სოფ. ზემო ფშავში.

მთამან დაისხას ბაღახი, ლურჯამ დაბღერტოს ნამიო;
 ტეემან დაისხას ფოთოლი, მხედარმ დამალოს თავიო.
 უბის დელეს უნდა გადადიოდეს თქვენი ცნვარ-კაროვანიო.
 იქავე უნდა ნათობდეს თილისძის ლურჯას ნადიო.
 უკან მომდევდეთ, ფშავლებო:—საით რა მაგის კვავიო!..

მოდო ვაზუზი დაგვესუნ თუშეთის გეუო ზიანი, *)
 ახლა ხევსურეთს გადადი ხმალი დაგხვდება ფხიანი.
 გზათ თორღვა შემოგეყარა დეთისაკან დოვლათიანი,
 ფარი და ხმალი შენ მოგცა, დაშნა დამალა ფხიანი;
 მარჯვნიდგან წამოგიბინა, მარცხნიდან დაგკრა ზიანი;
 გულის ზირს დაგცა დაშნაი, ბორტეი დაკმინე მტრეიანი.
 ჩაკიტან დაგლფანას ნაბად დაგხურა მცვრეიანი;
 თავით დაგისხა უორნები, ძვალ ახვრეეინა წვნიანი!..
 თორღვავე, ვაზუზის მომვლათ, ნეტარ რა გქონდა ფარადა?!..
 კახეთს გიშარებს ბატონი—ერთხელ ჩამოდი ბარადა;
 ტანთ გამოგიცვლის ხალათსა ხევსურთ ბიჭების ჯავრადა;
 ცხენსა გიბოძებს ასეთსა შინ წაგიუვანოს ჩქარადა!..
 ემაგის მოშარიე ქალ გომეწრელთ **) შავ თმიანი,
 შეიტეო გამომიგზავნე საუურე გუგუმიანი...
 საცოლეთ არას მიკადრებ, ახნაური ხარ უმიანი.
 ჩემის ქებით თავს ნუ გაიდიდებ, თორღვაო, მამა შეც მუვანდა
 ჭარ ბელაქნიდან მოუდიოდა უჩი, ვაცები რქიანი. | ხლმიანი,
 იკითხავდიოთა გომეწარში, ვერხოვანს 3) ქავთარ მქვიანი.

*) სხვა ვარიანტით: მთა-მთა რას დახვალ ვაზუზი,
 ბარისა გეუო რიალი.

**) გომეწარი—თუმი თუშეთის.

3) ვერხოვანი—სოფ. თუშეთში.

მთა გაშრა, ქვიშა გამოხნდა, ახლა ვეღობის ხანია.
 ზამთარში ნაკვეთს ვაჟისა ახლა ცხადების ხანია.
 თუშნი ლაშქრადა გავიდნენ ქისტეთს გაიღეს გზანიო
 ჭარხის *) თავსა გადიხედეს, კარგად გაიგეს გზანიო,
 ჩაუშვეს იმთ თარეში სწორე ვახშობის ხანსაო,
 ცხენი და ძროხა მორეკეს დიდ ბათიროელთ ცხვარიო.
 ბათირს ვინ შეატეობინა ლურჯაი ჭევეხდა ჩქარიო.
 მდევრად ბათირი გამოუდგა ლურჯას მადლ ეჭირ თავიო.
 გზიდან დაბრუნდა ბათირი, ლურჯამ დააგლო ნალიო.
 წინ ცოლი მიეგებება თვალით ლამაზი ქალია.

— ბათირ, რა უფავ ცოლის ძმა ანუ თავისი ცხვარია?..
 — ნუ შკითხავ, ქალო, დამესხენ, ჩემი მეუღლა ჯავრიო,
 ბევრ ხანი ვდივე თუშებსა, ვეღარ მოვკაიდე თვალიო.
 ცოლის ძმა გზაზე დამიხვდა დაჭრილი როგორც მხალია!..
 — ეჭე, ბათირო, თნად დაგიჩხეს ეგ შენი ლურჯა ცხენიო.
 ცხვარიცა შენი გარეკეს, სამ ფარად გედგა მთასედა.
 შწეესებიც შენი დახტეს მკვდარნი გაწევენან მთასედა!..

აშაკანისძის ლაშქარი თავს ეიდურს კროვებისაო,
 კაკვიძენ, ბექურის ძეო, შენ უფრო იცი გზისაო.
 გაუძღვის ბექურის ძეი გზა ჯირკვან შეჭხარისაო.
 აქვერის მთაზე გადადის ხმაღს სწუნობს, გაუცვლისაო.
 თოფსა სწუნობდა, შაშხანსა ჭრელს დახდევედ კარიმისაო.
 ბექურის ძისი ლაშქარმა ფიცო ჭქნა მეუფისაო:
 თუ ვუღალატოთ ერთურთსა დროშის ქვეშ ფიცავდისაო.
 თუშნი ჩაცვიფდნენ სიხსლშია, ფშავლებ შორით ხედავდისაო.
 ემათ დაბრუნებულნი შინ ცოლებს რას ეტყვისაო?
 შინ ცოლებს მოატყუებენ გარეთ სწორში რას იტყვისაო.

*) ჭარხი — მთა ქისტეთში.

თუშნი და ლეკნი რგობენ აქვერის სოფლის ჰირსაო.
 სისხლისა ღვარი დაბრუნდა, დაღკა სოფლისა ძირსაო.
 ლეკთ ხოცავს მანჭარაული, მარჯვენას არა სჭრისაო.
 აქვერელთ დიაც-უმაწვილნი ბელლითა გამოუდისაო.
 აქვერელთ ცხვარ-კაროვანი თუშეთში გადმოდისაო.
 უკან მოიდევინ დაიც-უმაწვილნი, ცრემლით იბანენ ჰირსაო!..

გვიჩქებენ ბელეშის შვილსა*) 2) უახინე3) მეტის მეტსაო,
 დაიარება კახეთში, ვერა შოულბის ტუვესაო,
 დაწვა, დაღკა ვეარელი ფერისცვალობის დღესაო.
 ბური დასოცა ვაჟაკი, მკვდარს ვერ აუქცევს ფესსაო,
 გარეკა ქალი და რძალი გადააუენა შთებსაო.
 სულ ფესშიშველა გარეკა, ქოში არ აცვის ერთსაო.
 იკვეხის ბელეშის შვილი: მე ვიბელადე დღესაო.
 საბელადოსაც ავიღებ შიგ ამოვარჩევ ერთსაო.
 შვეიდა, გამოიუვანა, ღამეს ანათებს ბნელსაო.
 — შენი ჭირიმი, ღამასო, ნუ მოიგონებ ძმებსაო.
 ელამდინ ოქროში ჩაცხომ, მარგალიტს ნახავ ბურსაო.
 — დახედე წუწკას აღიას, სიტყვა გამოსდის მერაღიო.
 ძმებსა დამიჭრა ელეები, მამას მიცემა ხმალიო.
 როგორ არ მომაგონდება საწუალი ჩემი ქმარიო!..

სუთშაბათ ქისტებ გადმოვლენ თუშის ცხვრის ბუქარაზუდა,
 მოატანენა სუტისა შუა ღამისა ხანზუდა.
 თოფი დაგვიკრეს სუტისა ბოლ გაუშაღეს თავზუდა.
 თოფი აიღო სუტიმა ხირამ გაიდვა მკლავზუდა: | და!..
 — თოფო, მოგიკვდეს მჭედელი, მარჯვენას გაიხში მკლავზუ-

*) ეს სიმღერა აუწიებს დავით ჭავჭავაძის ოჯახობის
 დატუვევებას შამილის შვილის უახი მაჭამას მიერ., 2) ბელე-
 ში — შამილს უწოდებენ, — 3) უახი — უახი მუღლა.

სოფელში კაცი მოვიდა: ქისტებ დაგვეცნენ თავს...
 სოფლიდან მღევარ გავიდა, გააკრეს საკაცოხედა,
 წინ დედა მოკვებებს ცრემლებს არ შეშრებო თავსხედა:
 — თოფი ვინ დამიკრ ხუტილოს, ზარამ ვინ დამცა თავსხედა.
 — მითქვიდით ბიძაშვილებსა, თმას ნუ უშვებენ თავსხედა,
 ნუცა-ღა დიდხანს მიგლოფონ, ჯდომა მეც მეწად ჯარსხედა.
 მე წინავ სიზმარი ვნახე, გვიარგვინი მეღვა თავსხედა,
 ჩვენ სახლში შემოხიზნულნი ჯვარსა იწერდა სხვახედა
 მე მეგონ ჩემი ზატრინი, თვალში მუხუნა ქალადა!..
 ვალ დაგიდგიათ, ქისტებო, ბერის მკლისაი თავსხედა.
 დემეტრე ისევ ცოცხალ არს მალ-მალ ამოვა თავსხედა,
 სადამ მოხვედით, ქისტებო, დედის ერთაის ცხვარსხედა?
 გზა სხვაგან მიგიდიოდათ ბევრი ცხვარ იღვა მთასხედა!..
 მე ამის მოშაირეი ხვანიდ მოვდივარ ცხვარსხედა,
 თუ სახელდობრავ მინდოდეთ — მამასხლისის ცხვარსხედა.
 შენდობა დემეტრის ხუტის, საც რომ კარიკდეს ჯარია,
 ჩემიცა შენდობაი თქვით თავად კასწიეთ ლხინია!..

არამ დამძახათ ბიჭებო, *) სიტყვანი გითხრათ ძმურია.
 ვაჟო, სადა ვართ ალფანთან დიდათ შორს არის გურია.
 მომწეინდა ღვინო კახური, დიაცთ ნამცხვარი ზურია
 და თქვენცა ბძახეთ, მოამენო, უმცროსს დაუკდეთ უურია.
 ძმაო, შენც კახსოვს წითელა, ვაჟის სიემაწვილური ზნეობა.
 მოდით, აქ შევიკრიფენოთ, გუმართებს საქმისა რჩეობა.
 ბიჭობით უეკლან მჯობინართ, გიცდიათ ლეკთა მტერობა.
 სახელი დაგვრჩეს გურიას, თუშებმა ქნესა მსხეობა,

*) აქ მოთხრობილი ამბავი ჩოლოჩის ომს ეხება, სადაც
 ქართველთა ჯარის უფროსად იყო თავ. ივანე მაღლასის ძე
 ბენდრონიკაშვილი.

ომის დრო არის, ვაჟკაცნო, ცხენთა დაჯვარათ ნაღია.
ადექით, დავემზადნეთ ეველამ დაფარნოთ ხმაღია.
ვინც უკან დარჩეს ამხანაგთ—იუოს ახმაღის ქაღია.
და მოკვდეს, ქვანუ დაწვეროთ: „სიტოცხელითავე მნდაღია!..“
—ვაჟო, რას ამბობ შეწეინა, დიანთ წესია რიღება,
ქალის ლეჩაქი დაფხუროთ, ვისაც არ უნდ—ომი სწეინდება.—
კაცი კავკასიანოთ სარდაღთან—ბიჭებს აქ ეფიხნა სწეინდება,
თუ არ გვანხუბებ თათართან, თუშნი აქ რაღად ვინდება?!..
ვინც კავკასიანოთ მოვიდა: სარდაღმა კაციცინაო;
ეპძანა:—დიღით ივანე ჯარს გაუძღვება წინაო.
უღვავის გრეხით, თამამად, საკვირღად მოელხინაო.
მეწინავედა გვიბრძანეთ, კავცურავთ, სცა წყაღია.
შორით მოვსუღვართ—რეგია, შირველთ ვაცნობოთ ძაღია.
თუ ვარცა შენი თუშები, ან მათი გორღა ხმაღია.
ვითხოვოთ, შირველ მივიღეთ—ეს არის ჩვენი თხოვანი.
შენი ვართ აღვანთ თუშები, კახმული იარაღოვანი.
თუში თუ უკან დარჩება, ვისცან ეღირსოს გლოვანი.
და ხომ დაგვიძრანავს მოსახღვრე ფშაენი, ხევსურნი, წოვანი.
კამისაღმებით დავხოცნოთ, დღეს არის საომარია.
რახმით მივმართოთ ერთიან, სცა ურღიან ჯარია.
ცეცხლად აუხნდეთ შუაში, ავტეხთ სისხლის ღვარია.
ვაჟკაცად ვინცა მოკვდება, ღმერთო აცხოხე შევღარია!..

ბახტრიონს სხედან თათრები სიტევას ამბობენ ძნელსაო:
ახმეტას კავჭრით ვენახსა, შინ დავასახლებთ ელსაო...
შეიტყეს თუშის შვილებმა მადღ შემიირტეშენ ხმაღსაო;
ჯერ შუა დამე არ ქმნიღა, ნაქერღს*) გროვღებინაო.
შველაო შველაიძეო ხანკისს კასტეხე წყაღიო;

*) ნაქერღა—მთა.

უკუღმ დაფსკედოთ ცხენები, დაფამაღვინოთ კვანძიო..
 სკატენებლოთ დაფეცნეთ ბასტრიონს კალაფანსედა.
 — კარეთ გამოდო სულთანო, თუშნი ვისხედან კარსედა,
 თუ ნებით შენ არ გამოხვალ, გამოგიუფანენ ძალსედა.
 მეტი ვარ საღირიშვილი, ნუ მიმსეროთ ტალაფარსედა. *)
 გადავალთ, გადავფრინდები ბასტრიონს კალაფანსედა.
 შვიდი არ მოგეკლას ხმაღ-და-ხმაღ, გამცვალეთ თათრის ქალსედა!..
 მის კავლებული ფრანგული კაბას რა კარგა სჭრისაო.
 ჯიშით სჯობიანარ გორდო ფრანგულო, მჭრელი ხარ დავით ფე-
 აღეს და ჩაღთეს თათრები წითელ ჩაღოდ წყალიო. | რული!..
 აღვანში ციხეს აკებენ ხოჯა თათრისა ძვლისაო.
 ღიბოდ 2) უგდებენ კალას 3) ნაწყრეტის ფრანგულისაო;
 დააკდებიენს აღვანი თუშთ არის საკუთარიო.
 ჯერ ღმერთი, მერე ბატონი, სხვა არეინა ჭყავს მტილავი.
 ვინც აღვანს უარესობდეს ცოლმე შემოუხსნას ხმალიო!..

---

*) ტანადობასე.
 2) საძირკველი.
 3) ძვალი.

ბ ა ნ ც ხ ა ლ ე ბ ა ნ ი .

1900 წ ე ლ ს

ა კ ა კ ი ს

„კ რ ე ბ უ ლ ი“

(წელაწადა შესაძე)

გამოვა იმავე პროგრამით და იმავე პირობებით, როგორც 1899 წელს; ესე იგი გარდა საკუთარის ნაწერებისა დაიბეჭდება სხვების ნაწერებიც.

ფასი იგივე დარჩება:

გ ა გ ზ ა ვ ნ ი თ 7 მ ა ნ ე თ ა ,

გაუგზავნელად—6 მან., ნახევარის წლით—4 მან.

თვიურად და კერძო №-რი—60 კ.

ფულის შემოტანა ნაწილ-ნაწილადაც შეიძლება:

ხელის-მოწერისას 3 მან., პირველ მარტს 2 მან. და პირველ მაისს 2 მან.

რედაქცია იმყოფება დ. ყვარიალასში

ადრესი: დ. ყვარიალას „კრებულის“ რედაქცია და თბილისი „წერა-კითხვის საზოგადოება“.

რედაქციაში მოიბოძება სრულად 1899 წლის „კრებული“-ს წიგნები, გაგზავნით 7 მანეთად, ხოლო ახალ ხელის-მომწერთ დათმობათ 6 მანეთად.

„კრებული“-ს რედაქტორი და გამომც. აკაკი.

„მოკაბა“

(წელიწადი მეშვიდე)

**ბამოჯა ყოველ თვის
პირველ რიცხვებში**

ფასი ჟურნალ. გაგზავნით:

რუსეთისა და კავკასიის ქალა-
ქებში 1 წლ. 6 თვ. 3 თვ.

10 მ. 6 მ. 4 მ.

სამზღვარ-გარეთის ქალაქებ-
ში 1 წლ. 6 თვ. 3 თვ.

13 მ. 7 მ. 5 მ.

„ცნობის ფურცელი“

(წელიწადი მეხუთე)

**ბამოჯა ყოველ დღე კვი-
რა-უკმაველის შემდგომ**

გაზეთის ფასი გაგზავნით:

რუსეთის და კავკასიის ქალა-
ქებში 1 წლ. 1 თვ.

6 მ. 75 კაპ.

სამზღვარ-გარეთის ქალაქებ-
ში 1 წლ. 1 თვ.

7 მ. 90 კაპ.

წლათურა ფასას შემოტანა შეიძლება განაწილდეს:

პირველად 5 მან., 1-ლ
აპრილამდე 3 მან. და 1-ლ
სექტემბრამდე 2 მან.

პირველად 3 მან., 1-ლ
აპრილამდე 2 მან. და 1-ლ
სექტემბრამდე 1 მან.

**ვინც ორივე ბამოჯივას ერთად ბამოჯივას ფულა-
ვათი მიეცემა**

ჟურნალში ეოველ თვე და-
ბეჭდება სხვათა შორის ში-
ნაური ჭ უცხოეთის მიმონილვა.

გაზეთში იმავე დღესვე და-
ბეჭდება დებეშები, ქრეზიკა
(ახალი ამბები) და სხვ.

განცხადების ფასი: პირველ გვერდზე სტრიქონი 10 კ. მეოთხეზე 5 კ.
თუ განცხადება 3-ჯერზე მეტი დაბეჭდება, მასინ დაბეჭდვა
ნაკლები ეღირება.

აღრესი რედაქციისა: Тифлисъ, въ редакцію
„Моамбз“ и „Цнобисъ-Пурцели“.

„ივერია“

გამოვა 1900 წელსაც

იმავამ პროგრამით, როგორც წინაღ.

ფ ა ს ა გ ა ზ ე თ ა ს ა

12 თვით	10 მ. — კ.	6 თვით	6 მ. — კ.
11 "	9 " 50 "	5 "	5 " 50 "
10 "	8 " 75 "	4 "	4 " 75 "
9 "	8 " — "	3 "	3 " 50 "
8 "	7 " 25 "	2 "	2 " 75 "
7 "	6 " 50 "	1 "	1 " 50 "

საზღვარ-გარეთ დაბარებული ეღირება 17 მან. მთელის წლით. სოფლის მასწავლებელთ „ივერია“ მთელის წლით დაეთმობათ 8 მ.

თუ ტფილისში დაბარებული გაზეთი ტფილისს გარეშე ადრესზედ შესცვალა ვინმემ, უნდა წარმოადგინოს რედაქციაში ერთი მანეთი; ხოლო თუ ტფილისის გარეშე ხელის-მომწერელი ერთის ადგილიდგან მეორეში გადავიდა, უნდა წარმოგზავნოს ორი აბაზი.

შელაგათი წლიურ ხელის-მომწერთათვის: ვინც გაზეთს ამ თავით მთელის წლით დაიბარებს, იმას შეუძლიან წლის ხელ-მოსაწერი იუული ნაწილ-ნაწილად შემოიტანოს ამ გვარად: ხელის-მომწერის დროს 3 მან.; ზირველ მარტს—2 მან.; ზირველ მაისს—3 მან. და ზირველ სექტემბერს—2 მ.

ფასა განცხადებისა:

მე 4 გვერდზედ თითო-ჯერ სტრიქონი—8 კაპ., 1-ლზედ—16 კაპ.

გაზეთის დაბარება შეიძლება შემდეგის ადრესით:

ტ ფ ი ლ ი ს ი,

„ივერიის“ რედაქციას

ნიკოლოზის ქუჩა, 21.

და „ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრც. საზოგადოების“ კანცელარ., სასახლის ქუჩ., თავად-აზნაურობის სახლი.

საფოსტო ადრესი:

თიფლის. Редакция „ИВЕРІА“.

რედაქტორ-გამომცემელი ილია ჭავჭავაძე.

„მწყემს“-ზე

რუსულ «ПАСТЫРЬ»-ზე

ქურნალის ფასი:

12 თვით «მწყემსი» 3 მ.	6 თვით «მწყემსი» 2 მ.
— „რუსული“ 3 მ.	— „რუსული“ 2 მ.
— „ორივე გამოცემა 5 მ.	— „ორივე გამოცემა 3 მ.

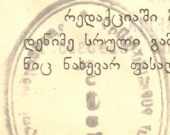
გაზეთზე ხელის-მოწერა შეიძლება როგორც უვიცილად, აგრეთვე ქუთაისშიაც. თბილისში წერა-კითხვის გამავრცელებელ საზოგადოების წიგნის მალაზაში, ბ. შიო ქუჩუკა შეილთან. ფოთში — დეკანოზ მ. გრიგოლ მაჭაროეთან; საჩხერეში — ყარაქან ჩხეიძესთან; ახალციხეში — დეკანოზ დ. ხახუტოეთან; ახალსენაკში — ბლალაჩინ მამა არისტარქ კალანდარი-შვილთან.

სოფლის მასწავლებელთ და ლარიბთ გაზეთები დაეთმო-ბათ მთელის წლით ორივე გამოცემა სამ მანეთად.

რედაქციას აქვს კანტორები: ქუთაისში ხანანაშვილე-ბის სახლებში და უვიცილად რედაქტორის საკუთარ სახლებში.

ბარემ მცხოვრებთ ქურნალის დაბარება შეუძლიათ ამ აღწესით: Вь Квирлы, вь редакцію газеты и журнала „МЦКЕМСИ“ и «ПАСТЫРЬ».

რედაქციაში მოიპოება წარსული წლების რამ-დენიმე სრული გამოცემანი „მწყემსი“-სა, რომელ-ნიც ნახევარ ფასად დაეთმობათ მსურველთ.

1900 წელს

ა კ ა კ ი ს

თვიური

„კრებული“

(წელიწადი შესამე)

გამოვა იმავე პროგრამით და იმავე პირობებით, როგორც 1899 წელს, ესე იგი გარდა **საკუთარის** ნაწერებისა დაიბეჭდება **სხვაების** ნაწერებიც.

ფასი იგივე დარჩება:

გ ა გ ზ ა კ ნ ი თ 7 მ ა ნ ე თ ი,

გაუგზავნულად—6 მან., ნახევარის წლით—4 მან. თვიურად და კერძო №-რი—60 კ.

ფულის შემოტანა ნაწილ-ნაწილად შეიძლება:

სელის-მოწერისას 3 მან., შირველ მარტს 2 მან. და შირველ მაისს 2 მან.

რედაქცია იყოფება დ. ყვარილასა

ადრესი: დ. ყვარილას „კრებულის“ რედაქცია და თბილისი „წერა-კითხვის საზოგადოება“.

რედაქციაში მოიპოვება სრულად 1899 წლის „კრებული“-ს წიგნები, გაგზავნილ 7 მანეთად, ხოლო ახალ ხელის-მომწერთ და ეთმობათ 6 მანეთად.

„კრებული“-ს რედაქტორი და გამომც. აკაკი.